

**”Varje ställning i livet medför ett tvång; fattigdomen
är icke det minsta.”¹**

Naisten avioituminen elatuskeinona Victoria Benedictssonin romaaneissa *Pengar* (1885) ja
Fru Marianne (1887)

Emilia Högnäs
Pro gradu –tutkielma
Filosofian maisteri, yleinen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Lokakuu 2023

¹ Benedictsson 1950 [1885], 238.

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Yleinen historia

Emilia Högnäs

”Varje ställning i livet medför ett tvång; fattigdomen är icke det minsta.” Naisten avioituminen elatuskeinona Victoria Benedictssonin romaaneissa *Pengar* (1885) ja *Fru Marianne* (1887)

95 sivua

Tutkielmani käsittelee, miten Victoria Benedictssonin kaksi romaania heijastavat naisen avioitumista elatuskeinona 1800-luvun lopun Ruotsissa. Benedictsson oli 1800-luvun loppupuolen uuden polven ja modernin kirjallisuussuuntauksen aallon kirjailija. Hänen kirjoittamiseensa vaikuttivat yleinen yhteiskunnallinen keskustelu naisen asemasta ja oikeuksista, sekä Pohjoismaissa meneillään oleva soveliaisuuskiista. Keskusteluun osallistui monia kirjailijoita, jotka käsittelivät teoksissaan vapaata rakkautta, naisen asemaa avioliitossa ja avioliittoa instituutiona. Benedictsson ei halunnut julkisesti ottaa osaa, vaikka oli kiinnostunut aiheesta. Koska hänen romaaninsa kuitenkin käsittelivät kiistan aiheita, tulkitsivat muut hänen töitään kannanottoina.

Lähteitä käyttäessäni olen ottanut huomioon niiden fiktiivisyyden. Romaanit *Pengar* (1885) ja *Fru Marianne* (1887) ovat oman aikansa tuote. *Pengar* on pitkälti omaelämäkerrallinen ja naisten oikeuksiin kantaaottava teos. *Fru Marianne* ei sisällä samanlaisia yhtäläisyyksiä kirjailijan elämään, mutta siinäkin näkyy tämän mielipiteet naisten koulutuksen ja kasvatuksen puutteellisuudesta. Kontekstualisointi ja vertailu romaanien ja muun tutkimuksen välillä on keskeisessä asemassa. Käsitelen, miten naisten lukeminen, koulutus, ansaitsemiskeinot ja puolisonvalinta istuvat suhteessa naisten avioitumiseen, ja miten romaanien kuvaus vertautuu historiallisiin faktoihin.

Romaanien antama mielikuva sopii pitkälti yhteen tutkimuksen kanssa, mutta teokset näyttävät vain osan historiallisesta todellisuudesta. Ne refleктоivat ennemminkin 1800-luvun porvari-ideologiaa naisen ainoasta oikeasta paikasta vaimona ja äitinä. Todellisuudessa monet keskiluokkaiset naiset joutuivat siihen aikaan elättämään itseään työnteolla yhteiskunnallisten muutosten vuoksi. Silti avioituminen pysyi naisella pitkään pääasiallisena tulevaisuudentavoitteena. Teokset haastavat porvari-ideologiaa kritisoimalla naisten puutteellista koulutusta ja heidän saamaansa vähäistä tietomäärää, sekä yhteiskunnan naiselle antamia mielikuvia. Samalla yhteiskunnassa oltiin huolestuneita naisten kasvavasta lukemisesta ja sen vaikutuksista vaimon osaan, mikä näkyy ajan lukemiskeskustelusta, ja sitä käsitellään romaaneissa. Benedictsson argumentoi sivistävän lukemisen puolesta. Romaaneissa nähdään sivistyksen ja koulutuksen riittämättömyys pääasiallisena esteenä naisten itsenäistymiselle ja asemansa hoitoon niin kotona kuin sen ulkopuolella. Teoksissa nousee esiin rahan ja itsenäisyyden väliset kytkökset. Aiempi tutkimus valottaa, että vaikka miehillä oli suurempi valta tässä asiassa laillisesti, oli käytännössä naisillakin päätäntävaltaa, ja siksi avioituminen oli monesta paras vaihtoehto. Romaanitkin näyttävät, että itsenäisyys ja vapaus eivät olleet aina sama kuin naimattomuus. Siksi puolisonvalinnassa merkittäväksi nousi miehen varallisuus, vaikka tunteidenkin tärkeys päätöksessä nousi vuosisadan aikana.

Avainsanat: avioliitto, naiset, romaanit, vertaileva tutkimus, lukeminen, koulutus, elatus, varallisuus, kirjallisuus, naishistoria, naisen asema, 1800-luku, Ruotsi, Victoria Benedictsson, Ernst Ahlgren

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	5
1.1	Työn aihealueiden taustoitus	5
1.2	Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset	9
1.3	Tutkimusaineiston esittely, rajausta ja aineiston käsittely	13
2	LUKEMINEN, KOULUTUS JA 1800-LUVUN LOPUN RUOTSALAISEN YHTEISKUNNAN KÄSITYS NAISEN PAIKASTA	16
2.1	Naisten lukeminen Benedictssonin romaaneissa, lukemisen vaikutus naisiin ja 1880-luvun yhteiskunnallinen soveliaisuuskiista	16
2.2	Selma ja Marianne esimerkkeinä ruotsalaisten porvarinaisten koulutuksesta 1800-luvun lopulla	33
3	ITSENÄISYYS, AVIOLIITTO JA PARINVALINTA ELATUKSEN NÄKÖKULMASTA PORVARINAISELLE 1800-LUVUN LOPUN RUOTSALAISESSA YHTEISKUNNASSA	49
3.1	Ilman miestä – muuttuva yhteiskunta ja porvarinaisen itsenäisyysmahdollisuuksia elättäjänä ja elättinä 1800-luvun lopun Ruotsissa	49
3.2	Avioliitto naisen elättäjänä – puolisonvalinnan tekijät avioitumisessa	67
4	LOPUKSI	85
	LÄHTEET	90

1 Johdanto

1.1 Työn aihealueiden taustoitus

Modernin valtion ja yhtenäisen, kaikkia koskevan oikeusjärjestelmän muotoutuminen Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa 1600-luvulta lähtien loi muutoksia avioliittoinstituutioon. Sukujen valta suhteessa avioliittoon heikkeni, kun miehestä tuli oman ruokakuntansa päämies. Hän sai puhua vaimonsa puolesta oikeudessa ja päätävänsä tämän omaisuudesta. Nainen avioitui vapaaehtoisesti, mutta menetti yksilölliset oikeutensa valtion kansalaisena ollessaan naimisissa. Tällöin yksilöiden väliset valtasuhteet muotoutuivat avioliitosta käsin, eikä yhteiseen ruokatalouteen perustuen, jolloin ikä ratkaisi valtahierarkian.²

Ruotsin yhteiskunta muuttui huomattavasti 1800-luvun aikana, erityisen nopeasti vuosisadan loppupuolella. Vuonna 1850 väkiluku oli 3,5 miljoonaa ja vuonna 1920 jo 5,9 miljoonaa.³ Työmahdollisuudet eivät kasvaneet samassa suhteessa, ja maaseudun maattomat muuttivat kaupunkiin työn toivossa, jolloin kaupunkiin alkoi muodostua työväenluokkaa. Väestönkasvu heikensi eniten alemman luokan ja naisten olosuhteita.⁴ Aatelittomistakin tuli maanomistajia, ja kaupunkiin kasvoi porvariluokka. Ruotsi muuttui maanviljely- ja sääty-yhteiskunnasta luokkajakoiseksi teollisuusyhteiskunnaksi.⁵

Porvari-ideologian keskiössä oli yksilön henkilökohtainen pystyvyys ja saavutukset, ne määrittivät yksilön arvon, ei esimerkiksi aatelinen syntyperä. Koulutus ja sivistys olivat tiukasti sidottu porvarillisiin arvoihin. Myös luterilainen arvopohja oli hyvä edellytys porvarillisille arvoille, sillä niissä oli monta yhteneväisyyttä, kuten ahkeruus ja yksityisomaisuuden kunnioitus sekä ajatus vaimon alisteisuudesta puolisoonsa nähden. 1800-luvun porvariyhteiskunnassa oli selvä kahtiajako yksityisen ja julkisen piirin välillä. Naiset, tunteellisuus ja perhe olivat osa yksityistä elämäntilaa. Julkinen elämäntilaa yhteiskunnassa oli miehille tarkoitettu. Jako työelämän, joka oli osa julkista elämää ja siten miesten aluetta, sekä vapaa-ajan eli yksityisen kotielämän välillä voidaan pitää tärkeänä tekijänä porvari-identiteetin muotoutumiselle. Tämän kaltainen elämäntilaa kahtiajako ei kuulunut ruotsalaiseen talonpoikaisyhteiskuntaan.⁶

² Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 38–41.

³ Larsson 1997; 8, 25.

⁴ Kyle [1972], 34.

⁵ Larsson 1997, 8.

⁶ Larsson 1997; 9, 62–65.

Paljolti yllä esitettyjen yhteiskunnallisten muutosten vuoksi ydinperheestä oli tullut tyypillisin kodin yksikkö ruotsalaisessa elämässä 1800-luvulla. Yleensä se koostui kolmesta tai neljästä jäsenestä, suurperheitä esiintyi harvemmin saman katon alla.⁷ Perhearvot olivat nousussa 1800-luvun ruotsalaisessa yhteiskunnassa, ja arvoja kuten hurskautta, velvollisuudentuntoa ja siveellistä rakkautta painotettiin. Joskus kansakunnasta puhuttiin jopa kuin yhdestä suuresta perheestä.⁸ Pohjoismainen avioliittomalli tuki ydinperhettä ja naisen paikkaa kotona, mutta samalla se myös tähdensi yksilön oikeuksia ja tasa-arvoa, vaikka naisena olo rajoittikin noita oikeuksia. Modernissa yhteiskunnassa lain piti mahdollisimman vähän vaikuttaa kansalaisten yksityiselämään, mutta perhe oli poikkeus, sillä se katsottiin erityistapaukseksi, yksiköksi, jossa aviomiehellä oli päätäntävalta.⁹

Vahvasta perheideologiasta huolimatta avioitumisprosentti naisten keskuudessa laski 1800-luvun keskivaiheilla. Vuonna 1844 Tukholmassa noin kolme neljäsosaa aikuisista naisista oli naimattomia ja maaseudulla luku saattoi silti olla kaksi kolmasosaa. Tämä johtui osittain ilmiöstä nimeltä ”Stockholmsäktenskap”, jossa mies ja nainen elivät yhdessä saman katon alla avioitumatta. Toisaalta se johtui myös miesten kuolleisuuden määrästä, minkä seurauksena vähemmän taloudellisesti kannattavia naimakelpoisia miehiä oli tarjolla. Kasvava ja rikastuva keskiluokka merkitsi sitä, että ylemmän yhteiskuntaluokan miehet alkoivat mennä naimisiin rikkaiden, vaikkakin alemman luokan naisten kanssa, jolloin ylempiluokkaiset naiset jäivät naimattomiksi, kun naimakelpoisia miehiä ei ollut saatavilla. Vuosisadan loppupuoliskolla suuntaus kuitenkin kääntyi ja avioitumisprosentti kasvoi. Vuonna 1900 enää yksi neljäsosa Tukholman aikuisista naisista oli naimattomia.¹⁰ Naisten avioitumisprosentin lasku aiheutti monissa aikalaisissa huolta, sillä yhteiskunnan arvopohja koettiin uhatuksi.¹¹

Sääty-yhteiskunnan hävittyä nousi esiin kysymys elatusvastuusta. Talon isännän velvollisuus ei ollut enää pitää huolta palkollisista ja perheenjäsenistä. Elatusvelvollisuutta ei ollut laissa määritelty, se oli ollut vain yhteiskunnan tapa omavaraistalouden aikana. Muuttuneessa yhteiskunnassa markkinatalouden heilahdukset vaikuttivat eniten yksilöihin, koska työttömyyden sattuessa heillä oli vähänlaisesti turvaa, kun jokaisen piti itse elättää itsensä.¹² Ongelma naimattomista naisista, jotka tarvitsivat elannon, oli se mikä pakotti naisasialiikkeen

7 Kent 2008, 195, 204.

8 Kent 2008, 204.

9 Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 14–15.

10 Kent 2008, 204–205.

11 Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 16.

12 Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 159.

vauhtiin. Naisiasiakeskustelu oli 1800-luvun puolivälissä tapahtuneen kasvun jälkeen hiipunut, mutta tämä yhteiskunnallinen ongelma toi kysymyksen taas pinnalle modernin yhteiskunnan murroksessa.¹³ Vuonna 1846 saivat lesket oikeuden ottaa hallintaansa miestensä yritykset ja vuonna 1864 sekä he että naimattomat naiset saivat täyden elinkeinovapauden. Naimaton nainen pystyi saamaan täysi-ikäisyyden 25 vuoden iässä ilmoituksella tuomioistuimelle vuonna 1858, automaattisesti vuonna 1863 ja vuonna 1884 hän tuli miesten lailla täysi-ikäiseksi 21 vuoden iässä.¹⁴

Naisten koulutuksenkin saralla edistystä tapahtui, vaikka se oli rajoitetumpaa kuin miesten. Vuosisadan loppupuoliskolla tytöillä oli oikeus samaan peruskoulutukseen 7-13-ikävuoden välillä kuin pojilla vuoden 1842 koulutuslain ansiosta, se takasi jokaiselle lapselle oikeuden oppia lukemaan, kirjoittamaan, laskemaan ja osata luterilaisen uskon peruskappaleet. Ylempi koulutus oli kuitenkin vain harvoille ja varakkaille miehille. Tilanne oli kuitenkin muuttumassa, ja monet perheet alkoivat yhä enemmän vaatia parempaa ja tasapuolisempaa koulutusta kaikille, mikä johtui paljolti porvariluokan kasvusta. Aluksi jotkut harvat naiset saivat istua yliopistoluennoilla, mutta vuonna 1873 he saivat oikeuden suorittaa akateemisia tutkintoja.¹⁵

Naisten ja varsinkin vaimojen oikeudet lain silmissä erillisinä yksilöinä olivat kiihkeän keskustelun aiheena 1800-luvun Pohjoismaissa.¹⁶ Näissä naisiasiakeskusteluissa miehen ja naisen välistä eriarvoisuutta verrattiin orjuuteen kuten Manner-Euroopassakin.¹⁷

Koulutettujen naisten keskuudessa syntyi liikkeitä, jotka halusivat samat oikeudet myös naimisissa oleville naisille kuin mitä naimattomilla oli. Fredrika Bremer oli yksi liikkeen johtohahmoista ja Bremeriä seurannut sukupolvi inspiroitui hänen työstään. Tarkoituksena oli edistää naisten oikeuksia ja lopulta saavuttaa äänioikeus.¹⁸ Puolisoiden tasapuoliset oikeudet olisi kuitenkin tarkoittanut avioliiton valtajaan purkamista. Vaikka vaimoilla perinteisesti oli ollut myös elättäjän rooli vähäisen urbanisaation vuoksi, herätti ajatus heistä itsenäisinä ja taloudellisesti omavaltaisina yksilöinä paljon vastustusta.¹⁹ Aviossa olevat naiset saivat kuitenkin oikeuden hallita omia tulojaan vuonna 1874.²⁰

13 Hjordt-Vetlesen 1993, 332.

14 Manns 1987, 3-4.

15 Kent 2008, 194-195.

16 Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 13.

17 Manns 2005, 108.

18 Kent 2008, 197.

19 Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 13.

20 Kent 2008, 197.

Samalla vuosisadalla Pohjoismaissa modernin tyylisuunnan läpimurto kirjallisuudessa toi uusia arvoja kulttuurielämään. Vapaudesta tuli keskeistä; haluttiin vapaus uskoa, tutkia ja rakastaa. Ihmiset halusivat hallita ja selittää kaiken ihmisluonnosta yhteiskuntaan ja ympäristöön. Suuntausta voidaan pitää individualistisena ja liberaalina, mutta siinä näkyi myös elämän sattumanvaraisuus ja olemisen pirstaleisuus. Liikkeessä äänensä saivat esille myös naiset.²¹ Debytoivien naiskirjailijoiden ja yhteiskuntakeskusteluun osallistuvien naisten määrä Pohjoismaissa oli ennätysluokkaa 1880-luvulla.²² Naisten ääni ja näkökulma kasvoi niin suuriin mittakaavoihin, ettei sitä voinut sivuuttaa. Ruotsinkielisellä alueella debytoi vuosien 1879–1889 aikana 148 uutta naiskirjailijaa.²³

Yksi Ruotsin 1800-luvun lopun uusista kirjailijanimistä oli Victoria Benedictsson. Hän debytoi luultavimmin tekstillä ”Kolraderingar från spiselvrån” vuonna 1875. Täyttä varmuutta ei ole, koska teksti julkaistiin vain nimellä ”F”, ja että teksti olisi Benedictssonin, on valistunut arvaus. Sen sijaan jatkokertomuksena julkaistu romaani ”Sirénen” (1876) on varmasti Benedictssonin, vaikka tämäkin julkaistiin salanimellä.²⁴ Suurin osa hänen kirjallisesta tuotannostaan keskittyi vuosiin 1884–1888, jolloin hän käytti julkaistessaan nimeä Ernst Ahlgren. Hän julkaisi silloin kaksi romaania, kaksi novellikokoelmaa, näytelmiä ja lehtiartikkeleita. Kirjailija-ura päättyi lyhyeen Benedictssonin kuoleman takia vuonna 1888.²⁵

Työni alkuperäislähteinä toimivat juuri Benedictssonin kaksi romaania, vuonna 1885 julkaistu *Pengar* ja 1887 julkaistu *Fru Marianne*. Ne käsittelevät pitkälti naista ja hänen suhdettaan avioliittoon, mihin tutkimukseni paneutuu, mutta keskityn pienempään osa-alueeseen tässä teemassa. Tutkin porvarinaisen avioitumista elatuksen näkökulmasta ja suhteessa naisen koulutukseen ja sivistykseen, eli mitä hän oli oppinut ja lukenut. Romaanit ovat fiktiivinen lähde, ja siksi kontekstina toimii historiallinen tutkimuskirjallisuus näistä aiheista sekä Ruotsin muuttuva yhteiskunta, porvari-ideologia ja naisten oikeudet. Vertailen, miten romaanit kuvaavat aiheita ja mitä historiantutkimus kertoo sen ajan ruotsalaisten porvarinaisten elämästä. Koska alkuperäislähteet ovat fiktiivisiä teoksia, on myös syytä pohtia miksi asiat on esitetty romaaneissa niin kuin ne ovat, kirjailijan intentioita tekstin takana. Vaikka työni fokus ei ole Benedictsson ja hänen romaaniensa tutkimus, on aiempi tutkimus

21 Hjort-Vetlesen 1993, 330–331.

22 Hjort-Vetlesen 1993, 342.

23 Nordin Hennel & Sjöblad 1993, 495.

24 Holm 2007, 23–24, 26.

25 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 528–529.

tästä aiheesta hyödyllinen valottamaan kirjailijan motiiveja, ja siten luomaan paremman kontekstin aiheeseen. Sen lisäksi nojautun aiempaan tutkimukseen naisen asemasta, koulutuksesta, sivistyksestä ja elatusmahdollisuuksista 1800-luvun lopun Ruotsissa. Myöskin tutkimus avioliitosta sekä naisasialiikkeestä Ruotsissa ovat ydinasemassa opinnäytteessäni.

Tärkeä taustatekijä Benedictssonin kirjailijanuralle oli ”sedlighetsfejden” eli soveliaisuuskiista. Se oli 1880-luvun Pohjoismaissa akuutti puheenaihe kirjallisuudessa ja politiikassa. 1800-luvun pohjoismaiseen sovinnaisuuskiistaan osallistui monia nuoria kirjoittajia. Heistä käytettiin nimitystä ”ättiotalister”, ja he inspiroituvat ajan kirjallisuuden hahmoista, kuten kirjailija Émile Zolasta ja tanskalaisesta kirjallisuuskriitikko Georg Brandesista, kirjoittamaan yhteiskunnan epäkohdista. Näitä olivat seksuaalisuuden kaksinaismoralismi ja perhesuunnittelu muun muassa. Yksi aihealue oli porvarien avioliittoideaali, johon paneutui August Strindbergin ja Henrik Ibsenin lisäksi Benedictssonkin salanimellä Ernst Ahlgren.²⁶

1.2 Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset

Benedictssonin elämästä on kirjoitettu paljon, jo heti hänen kuolemansa jälkeen. Vanhimhasta päästä on Ellen Keyn teos *Ernst Ahlgren* vuodelta 1889 ja uudempiin lukeutuu Birgitta Holmin vuonna 2007 ilmestynyt *Victoria Benedictsson*.²⁷ Kuvaus Benedictssonin elämästä löytyy Jette Lundbo Levyn tutkimuksen *Den dubbla blicken: om att beskriva kvinnor: ideologi och estetik i Victoria Benedictssons författarskap* (1982) alustuksesta ja ensimmäisestä osasta. Hän syntyi vuonna 1850, halusi nuorena taiteilijaksi, mutta koska perhe ei tukenut, hän päätyi olemaan kotiopettajatar jonkin aikaa. Benedictsson avioitui nuorena paljon vanhemman postimestari Christian Benedictssonin kanssa, ja hänestä tuli samalla kuuden lapsen äitipuoli. Aviopari sai kaksi yhteistä tytärtä, joista toinen kuoli vauvana. Kirjailija sairastui vuonna 1881 ja joutui vuoteenomaksi yli kahdeksi vuodeksi, sekä joutui käyttämään kainalosauvoja monen vuoden ajan. Se saattoi olla psykosomaattista, mutta potilaana olemisen antoi hänelle vapautta kirjoittaa ja välimatkaa aviomieheensä sekä avioelämään. Benedictsson pääsi uransa aikana mukaan kirjallisiin piireihin ja ystävystyi kirjailijoiden kanssa, samoin hänen suhteensa Georg Brandesiin on saanut paljon huomiota.

²⁶ Larsson & Marklund 2012, 306–307.

²⁷ Tuohela 2008, 50–51.

Hän kuoli vuonna 1888 oman käden kautta Kööpenhaminassa, jossa hän oli viettänyt paljon aikaa viimeisinä vuosinaan.²⁸

Holmin sekä Levyn teokset ovat toimineet tärkeinä lähteinä Benedictssonin elämästä tässä työssä. Holm kirjoittaa kattavasti sekä kirjailijan elämästä, persoonasta että hänen kirjallisista töistään. Levy puolestaan tutkii Benedictsson naisnäkemyistä hänen töissään, mutta käy samalla paljon läpi kirjailijan elämää ja häneen vaikuttaneita olosuhteita. Kirsi Tuohelan väitöskirja *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900* (2008) käsittelee kolmen naiskirjailijan mielenterveysongelmia näiden kirjoituksista käsin. Yksi näistä tutkimuskohteista on Victoria Benedictssonin kirjoitukset, sekä julkaistut että henkilökohtaiset. Tuohela analysoi Benedictssonin mielentilaa hänen tuottamiensa tekstien kautta. Benedictsson oli sairastunut melankoliaan jo ennen kirjailijauraansa, mikä näkyy hänen henkilökohtaisissa teksteissään. Kirjoittaminen selvensi ja jäseni ajatuksia, mutta se oli toisaalta myös keino ulospääsyn etsimiseen.²⁹ Levyn tutkimuksessa nousee esiin, että Benedictssonin teksteistä ei pysty löytämään mitään yhtenäistä linjaa soveliaisuuskiistaan liittyen. Kirjailijan yksityiset kirjoitukset ovat ristiriidassa hänen julkisten teostensa ja kirjoitustensa kanssa.³⁰ Verne Moberg³¹ nostaa esiin tämän saman ilmiön artikkelissaan, hänestä Benedictssonilla on osin tiedostamattomiakin ristiriitaisia näkemyksiä, jotka nousevat esiin kirjallisissa töissä, kuten naisvastaisuus, huono itsetunto, ylemmydentunto ja todellisuuden pakoilua feministisyyden ja naisasioiden käsittelyn lisäksi.³²

Modernin murroksesta ja naiskirjallisuuden kentästä 1800-luvun Pohjoismaissa löytyy Nordiska kvinnolitteratur-sarjan toisesta osasta *Fadershuset. 1800-talet* (1993). Olen käyttänyt useampaa artikkelia teoksessa, Victoria Benedictssoniinkin liittyviä. Teos luotaa tunnollisesti 1800-luvun kirjallisia muutoksia ja ajan naiskirjailijoita ja -kirjallisuutta. Artikkeleissa käsitellään myös naisen koulutusta ja lukemista, mitkä ovat nekin olennaisia lähteitä työhöni. Kati Launiksen tutkimus *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä* (2005) puolestaan on toiminut tärkeänä esikuvana, miten tutkia historiallisuutta fiktiossa. Launis kirjoittaa, miten hän haluaa tutkia

28 Levy 1982; 8, 11, 53, 55.

29 Tuohela 2008; 59, 150.

30 Levy 1982, 48.

31 Verne Mobergin väitöskirjaa *The truth and work of Victoria Benedictsson: levels of reality in her writing life* (1984) en saanut käsiini, joten en voinut käyttää sitä lähteenäni, vaikka se vaikuttikin sopivan hyvin tähän tutkimukseen ja käsittelevän samoja aiheita laajemmassa skaalassa.

32 Moberg [1980], 71–72.

romaaneja ”osana ilmestymisaikansa kulttuurista kontekstia, sen reflektioijina ja tuottajina”³³. Lisäksi hänenkin tutkimuksensa käsittelee naiskirjailijoiden tekstejä, joiden teemoina on nainen, avioliitto, perhe ja rakkaus 1800-luvulla. Myös omassa työssäni romaaneja tutkitaan ilmestymisaikansa tulkkeina.

Tutkimuksista avioliitosta Pohjoismaissa ja Ruotsissa ovat merkittävimminä itselleni Margareta R. Matovićin teos *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890* (1984) sekä Kari Melbyn, Anu Pylkkäsen, Bente Rosenbeckin & Christina Carlsson Wetterbergin³⁴ tutkimustyö *Inte ett ord om kärlek. Äktenskap och politik i Norden ca 1850–1930* (2006). Se luonnehtii huolellisesti, mitkä tekijät vaikuttivat avioliittolakien uudistuksiin Pohjoismaissa 1900-luvulla ja itse uudistusta. Työni kannalta oleellimmat ovat kohdat 1800-luvun avioliittotilanteesta. Matovićin teos puolestaan on tärkeä kuvaus parinvalintatekijöistä avioitumisessa sekä toki avioitumisesta 1800-luvun Ruotsissa. Naisen koulutuksen taso 1800-luvun Ruotsissa on hyvin käsitelty Gunhild Kylen kirjassa *Svensk flickskola under 1800-talet* [1972]. Suurin osa tutkimuskirjallisuudestani käsittelee naista ja naisen asemaa, minkä takia niissäkin löytyy monesti aiheesta, mutta Ulla Mannsin teos *Upp systrar, väpnen er! Kön och politik i svensk 1800-talsfeminism* (2005) on koonnut keskeisimmät seikat ruotsalaisesta naisasialiikkeestä 1800-luvulla ja yhteiskunnallisesta että kirjallisesta keskustelusta siltä ajalta.

Kontekstini on yhtäältä Benedictssonia käsittelevä kirjallisuustutkimus ja ajan kirjalliset suuntauksat, toisaalta taas ruotsalainen nais- ja avioliittohistoria. Yksi tärkeimmistä historialähteistä on Eva Helen Ulvrosin väitöskirja *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870* (1996). Ulvrosin alkuperäislähteinä toimii eteläruotsalaisten porvariain kirjeenvaihto tuolta ajalta. Vaikka teoksen aikarajaus on hieman aiempi kuin oman työni, se käsittelee ruotsalaisen porvarinaisen elämän eri aspekteja hyvin monipuolisesti, myös naisen vaihtoehtoja avioliiton lisäksi, minkä takia se on ollut korvaamaton tutkimuksessani. Ulvros tuo esiin eriävän argumentin, että sen ajan vaimo ja nainen olikin aktiivinen osallistuja ja kanssamyöntekijä miehensä rinnalla, eikä kotona istuva koristeena oleva vaimo.

Tutkimuskysymykseni muokkautuivat alkuperäislähteistäni löytyneiden aihealueiden perusteella. Olisin voinut käsitellä naisen ja avioliiton suhdetta romaaneissa *Pengar* (1885) ja

33 Launis 2005, 15.

34 Jatkossa käytän lyhennettä Melby & al.

Fru Marianne (1887) verrattuna omaan aikaansa vielä laajemmin, sillä materiaalia kirjoista olisi kyllä saanut. Mahdollisia tutkimuskohteita olisivat voineet olla syvempi luotaus avioliittojen fyysisestä ja tunteellisesta puolesta romaaneissa, tai hää- ja kihlatraditiot. Kiinnostuksenkohteekseni nousivat kuitenkin raha ja elatus naiselle suhteessa avioliittoon, minkä vuoksi tartuin siihen. Tutkimukseni kohdistuu vain keskiluokkaiseen naiseen, koska romaanit kertovat lähinnä päähenkilöistään, jotka molemmat ovat porvaristoa.

Opinnäytteeni pääkysymys on, mitkä tekijät vaikuttivat naisen avioitumiseen ja avioliittona Benedictssonin romaaneissa. Tutkimuskysymys on varsin laaja, joten olen analysoinut neljää romaanien korostamaa näkökulmaa. Kukin muodostaa yhden alaluvun. Käsittelen ensin naisen ympäristöstä saamaa kasvatusta ja ajattelutavan muokkausta, mitkä vaikuttavat hänen näkemyksiinsä avioliitosta ja naimisiin menosta. Ensimmäinen alaluku perehtyy naisen lukemiseen romaaneissa, miten se on esitetty, millaisia mielikuvia avioliitoista haluttiin naisen saavan, mitä mielikuvia avioliitosta alkuperäislähteeni tuottavat. Sidon tämän yhteen Ruotsin 1880-luvun soveliaisuuskiistan ja modernin kirjallisuusliikkeen kanssa, sillä miten Benedictsson tuotti kuvaa avioliitosta, liittyy vahvasti niihin. Muissakin luvuissa tulee esiin alkuperäislähteiden fiktiivisyys, mutta kirjoitan siitä tässä luvussa laajemmalti, koska se käsittelee lukemista ja romaaneja. Toinen alaluku käsittelee naisen koulutusta ja kasvatusta. Minkälaisen koulutuksen romaanien päähenkilöt saavat, onko se yhteneväinen ajan naisten koulutuksessa? Opetetaanko naisille ammatteja, onko heillä mahdollisuutta siihen? Vai sivistetäänkö heitä vaimon osaa varten?

Ensimmäinen käsittelyluku tutkii valmistavia seikkoja naisten avioitumis päätöksessä. Toisessa luvussa keskityn naiseen vaikuttaviin tekijöihin itse avioitumisprosessissa. Ensin käsittelen naisen vaihtoehtoja elannon saamisessa. Miten nämä seikat näkyvät päähenkilöiden Selman ja Mariannen kannalta? Oliko mahdollisuuksia hankkia omalla työllä elanto vai oliko naimisiinmeno ainoa vaihtoehto naiselle? Miten työnteko ja avioliitto vertautuvat toisiinsa, mitä hyötyjä ja haittoja kumpikin toi? Kummassa naisella oli enemmän itsenäisyyttä ja valtaa omasta elämästään rahallisessa mielessä? Viimeisenä käyn läpi parinvalintaan liittyviä tekijöitä avioitumisessa. Vaikka työni fokus on avioliitossa taloudellisessa mielessä, käyn tässä luvussa muitakin vaikuttavia tekijöitä. Miten rahallinen aspekti, yhteiskunta, tunteet tai läheiset vaikuttavat naisten päätöksiin valita puolisonsa? Valitsevatko naiset itse? Miten romaanin päähenkilöt valitsevat, mitä se näyttää historiallisesta kontekstistaan? Lopuksi vedän yhteen johtopäätökseni kaikista neljästä aihealueesta.

1.3 Tutkimusaineiston esittely, rajaus ja aineiston käsittely

Benedictssonin romaani *Pengar* julkaistiin vuonna 1885. Se on tyypillinen 1880-luvun romaani, hyvin kirjoitettu ja vastustaa nuorten keskiluokkaisten naisten seksuaalista tietämättömyyttä, heidän varhaista avioitumisikänsä ja järkinaimakauppoja.³⁵ Ennen tätä romaania hän oli jo ehtinyt julkaista Ernst Ahlgrenin nimellä novellikokoelman *Från Skåne* vuonna 1884, joka oli saanut positiivisen vastaanoton.³⁶ *Pengar*-romaani kertoo nuoresta Selma Bergistä, jota ei kiinnosta naimisiinmeno, vaan hän haluaisi opiskella maalausta. Hänen setänsä ei kuitenkaan tue tätä ja hänet ylipuhutaan menemään naimisiin vanhemman miehen, patruuna Pål Kristersonin kanssa. Häyö on Selmalle järkytys, sillä hän ei tiennyt mitään ja tuntee itsensä sen jälkeen tahratuksi. Ulkoapäin patruunan ja Selman avioliitto näyttää onnelliselta, ja Selma käyttäytyy mallivaimon tavoin, mutta todellisuudessa hän ei kestä miestänsä, mutta ei uskalla lähteäkään. Lopulta Selma kohtaa miehensä ja kertoo mitä oikeasti ajattelee ja pyytää, että voisi erota miehestään. Patruuna kuitenkin kieltäytyy ja romaani loppuu siihen, että Selma menee nukkumaan, mutta on päättänyt lähteä ja jättää miehensä.

Fru Marianne (1887) oli Benedictssonin suuri satsaus, jolla hän halusi osoittaa, että kuului suurten kirjailijoiden joukkoon, eikä ollut vain naiskirjailija. Se otettiin kuitenkin vastaan juuri aikansa tyypillisenä naisten romaanina ja kriitikko Georg Brandesin tyrmäys romaanista tuntui Benedictssonista kuolemantuomiolta.³⁷ *Fru Marianne* voidaan pitää *Rouva Bovaryn* kaltaisena tarinana, jolla on onnellinen loppu.³⁸ Romaanin päähenkilö Marianne Björk on nuori keskiluokkainen nainen kuten *Pengar*-romaanin Selma. Hän saa kosintakirjeen Börje Olssonilta. Börje on köyhän maalaisen poika, joka on noussut varakkaaksi maanviljelijäksi ja maanomistajaksi. Koska raha on tiukassa ja Mariannen perhe kannustaa naimaan Börjen, Marianne suostuu kosintaan. Hän myös itse haluaa naimisiin ja rakastuu Börjeen, tai kuvitelmaan Börjestä. Marianne on lukenut paljon romaaneja ja janoaa rakkautta ja palvontaa, ja Börjeltä hän saa sitä. Elämä maalla ei kuitenkaan ole sellaista kuin Marianne odotti, eikä hän sopeudu siihen, vaan elää romaaneja lukien ja Börjen huomiota hakien. Mariannen ja Börjen taustat ovat niin erilaiset, etteivät he kykene ylittämään niitä. Kun Börjen ystävä Pål Sandell muuttaa asumaan heidän luokseen talveksi, Pål rupeaa flirttailemaan Mariannen

35 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 532.

36 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 531.

37 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 533–535.

38 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 534.

kanssa. Ensimmäinen suudelma havahduttaa Mariannen, joka katuu kaikkea ja lopulta tunnustaa Börjelle. He päättävät elää kuitenkin yhdessä ja lopulta Marianne voittaa Börjen takaisin ja sopeutuu maalaiselämään.

Benedictsson on kirjoittanut paljon muutakin kuin romaanit *Pengar* ja *Fru Marianne*, ja kaunokirjallisen tuotannon lisäksi hän piti ahkerasti päiväkirjaa. Oli helppoa ja luontevaa valita romaanit, koska ne käsitelivät hyvin keskeisesti avioitumistekijöitä naisen näkökulmasta. Benedictssonin keskeneräisen romaanin *Modern* taas saattoi loppuun hänen ystävänsä Axel Lundegård, eli se ei olisi ainoastaan Benedictssonin työ.³⁹

Alkuperäisaineistossani on myös otettava huomioon sen erityispiirre, eli fiktiivisyys. Kalle Pihlaisen mukaan fiktiivinen lähde eroaa historiallisesta lähteestä Martin Heideggerin käyttämän teoksellisuus-määritteen kautta. Se on kaunokirjallisen konstruktion erityispiirre, että se on luotu taiteellista tarkoitusta varten. Fiktio luo oman kuvitteellisen todellisuutensa ja tilansa, ja sijaitsee eräällä tapaa ulkopuolella omasta maailmastamme. Toisaalta kaunokirjallinenkin teos on oman ympäristönsä tuote, joten vaikka fiktiiviset teokset eivät ole osa todellisuutta, ne kertovat myös jotain luomisympäristöstään ja -ajastaan.⁴⁰

Tamsin Spargo nostaa esiin historiallisten lähteiden ja tutkimuksen narratiivisuuden. Tutkija luo mielekkään narratiivin menneisyydestä nykyisyydestä käsin. Hän päättää mitä lähteitä, tutkimusta tai näkökulmaa käyttää. Myös historialliset lähteet eivät aina ole paikkansapitäviä ja saattavat olla ristiriidassa keskenään. Siksi ns. lingvistinen käänne, joka tapahtui 1970-luvulta eteenpäin tutkimuksessa argumentoi, että historian tutkimuksen pitäisi hyväksyä oma kerronnallisuutensa, sillä absoluuttista totuutta ei löydy historian tutkimuksessa. Menneisyys on eräällä tavalla jo saavuttamaton, koska sitä voi tarkastella vain nykyisyydestä käsin.⁴¹ Tässä mielessä kaksi romaania on yhtä järkevä alkuperäislähde kuin muukin historiallinen dokumentti.

Paavo Oinonen ja Rami Mähkä painottavat, että vertailu ei ole tärkeää fiktiota käsiteltäessä, vaan sen oma sisäinen maailma, jota pitää tutkia sen ehdoin. Myös teoksessa ilmenevä todellisuus ja oikean maailman todellisuuden välinen suhde ei aina ole yksiselitteinen. Hyvinkin kuvitteellisen ympäristön luonut romaani saattaa käsitellä varsin todellisia ongelmia tai aiheita meidän maailmassamme.⁴² Pihlaisen mukaan teoksen konteksti on keskeinen, ja

39 Sjöblad & Witt-Brattström 1993, 535.

40 Pihlainen 2001, 304–309.

41 Spargo 2000; 1-3, 6.

42 Oinonen & Mähkä 2012, 272. Ks. myös Pihlainen 2001, 305–310.

miten teksti kytkeytyy muuhun, sieltä löytyy fiktion historiallisuus. Tapahtumia ja tosiasioita ei kannata tutkia fiktiivisen alkuperäismateriaalin kautta, vaan arvoja ja prosesseja.⁴³ Olli Löytty puolestaan nostaa esiin, että teosta tutkiessa täytyy myös miettiä, mitä siitä ei löydy, sillä ajan arvot ja maailmankatsomus saattavat olla oletusarvo, eikä niitä siksi käsitellä. Siksi tekstin ulkopuolisia asioita on syytä tutkia yhtä lailla kuin sisäisiä.⁴⁴

Launoksen mukaan kirjallisuuden muodot, kuten kerronnalliset konventiot ja tyyllilajit määrittävät myös tekstin sisältöä ja ilmaisua eli mitä voidaan kirjoittaa ja miten. Kirjalliset naiskuvat historiasta kertovat sukupuoleen kohdistuvista odotuksista ja peloista. Ne sekä tuottavat että kertovat kuvaa omasta kirjoitusajankohdastaan.⁴⁵ Näin ollen työhöni kuuluu intertekstuaalinen tutkimusote, sillä selvittääkseni lähteitteni fiktiivisiä puolia pitää minun peilata sitä 1880-luvun muuhun kirjallisiin tuotoksiin. Tähän kuuluu vertailu lähinnä ruotsalaisiin tai yleisemmin pohjoismaisiin kirjallisiin suuntauksiin ja teoksiin, mikä tapahtuu käyttämällä Benedictssonista kirjoitettua että muuta aihepiiriin kuuluvaa kirjallisuustutkimusta.

Työni on mitä suurimmassa määrin vertailevaa tutkimusta, sillä vertaan fiktiivisiä lähteitäni historialliseen tutkimukseen niiden kirjoitusajankohdasta. Vaikka lukemassani tutkimuksessa fiktion käsittelystä historiallisena alkuperäislähteenä korostetaan vertailun välttämistä, niin pidän sitä enemmän ohjenuorana siihen, ettei pidä romaania yksinkertaisena historiallisena ajankuvauksena. Siksi intertekstuaalisuus ja rinnastus muuhun ajan kirjallisuuteen kulkee mukana, samoin kirjailijan biografinen tutkimus. Kirjoitusajankohta on tässä hieman löyhempi käsite. Vaikka keskitynkin 1880-luvun Ruotsin historiaan tutkimuskysymyksieni puitteissa, käytän myös aiempaan 1800-lukuun tai yleisesti Pohjoismaihin keskittyvää tutkimuskirjallisuutta niiden aihealueiden osuvuuden tai tarkemman tutkimuskirjallisuuden uupumisen takia. Vertailevan työtävän vuoksi oikea konteksti ja kontekstualisointi on tärkeää. Peilaan lähteitäni jatkuvasti käyttämiini konteksteihin tulkinnoissani: yhteiskunnalliseen keskusteluun, 1800-luvun naiskuvaan ja moderniin kirjalliseen murrokseen Ruotsissa.

43 Pihlainen 2001, 310–313.

44 Löytty 2006, 249–250.

45 Launis 2005, 337–338.

2 Lukeminen, koulutus ja 1800-luvun lopun ruotsalaisen yhteiskunnan käsitys naisen paikasta

Lasten kouluttaminen ja kasvattaminen, nuorille ja aikuisille tarjolla olevat sivistyskeinot tuovat esiin yhteiskunnallisia mielipiteitä, mihin suuntaan yhteiskunta haluaa heitä ohjata, ja mitä tietää. Manns kirjoittaa koulutuksen määrän ja laadun olleen tärkeä tekijä naiskysymyksessä, sillä moraalisesti oikein toimivalla henkilöllä piti olla jonkin verran koulutusta sen ajan määritelmän mukaan. Koulutuksen merkityksestä ei ollut yksimielisyyttä ja keskustelua käytiin myös siitä, pystyttiinkö naista kouluttamaan yhteiskunnassa osallistuvaksi kansalaiseksi. Luokkajako näkyy taas siinä, minkälaista koulutusta naisille alettiin järjestämään vuosisadan aikana.⁴⁶ Yhteiskunta ei ole mikään monoliitti, mutta koulutuksen laadusta ja sivistyksestä pystyy löytämään yleisiä suuntauksia.

Naisten koulutus ja sivistys on siksi tärkeä elementti, kun tutkitaan naisen avioitumisprosessia ja sen tekijöitä, minkä lisäksi se on tärkeässä asemassa Benedictssonin romaaneissa *Pengar* ja *Fru Marianne*. Naisen sivistystä käsittelen tutkimalla naisen lukemista, sillä se on iso tema alkuperäislähteissäni. Perehdyn ensin siihen, miten avioliittoja kuvattiin kirjallisuudessa, miten naisten lukemista ohjailtiin, miten romaanit ja päähenkilöiden lukeminen representoivat tätä. Samalla käyn läpi ruotsalaista 1800-luvun modernia kirjallisuussuuntausta ja yhteiskunnan naiskuva. Toinen alaluku keskittyy naisten koulutukseen ja kasvatukseen. Miten romaanien päähenkilöiden koulutus esitetään ja miten se heijastaa omaa aikaansa? Minkälaista koulutusta naiset saivat ja mihin se tähtäsi? Pyrin selvittämään, miten yhteiskunnalliset asenteet, mutta myös välttämättömyydet vaikuttivat näihin, sekä miten romaanit suhtautuvat aiheeseen.

2.1 Naisten lukeminen Benedictssonin romaaneissa, lukemisen vaikutus naiseen ja 1880-luvun yhteiskunnallinen soveliaisuuskiista

1600-luvulta kehittyneet ajatukset miehen ja naisen samankaltaisuudesta sielullisesti sekä ruumiillisesti erosivat sitä vanhemmasta kristillisestä käsityksestä, jonka mukaan nainen on enemmän kehoa kuin sielua ja siksi vähempiarvoinen ihminen. Näiden uudempien ajattelutapojen mukaan järki ja tahto eivät liity kehoon, ja muut kuin lisääntymiseen liittyvät elimet ovat identtisiä molemmilla sukupuolilla.⁴⁷ Valistusajan kirjailijat levittivät tätä

⁴⁶ Manns 2005, 184.

⁴⁷ Laqueur 1990, 149–150; Buske-Jensen 1993, 45–46.

samankaltaisuuskäsitystä, mutta arjen työnjako miesten ja naisten välillä oli ristiriidassa tämä käsityksen kanssa.⁴⁸ Erilliset työtehtävät tukivat käsitystä miesten ja naisten erilaisuudesta, ihmisten uskomusta miehistä ja naisista toistensa vastakohtana ja heidän kehollisista eroavaisuuksistaan. Patriarkaalinen perhe tukeutui tähän jaotteluun ja porvari-ideologian mukana tullut perheen ja työn eriyttäminen eri sfääreiksi miehelle vain vahvasti tätä. 1800-luvun naisten osalle jäi sovittaa nämä ristiriitaiset näkemykset toisiinsa. Romantiikan maailmankuvassa tähän vaikutti kaksi seikkaa.⁴⁹

Ensimmäinen tekijä oli kodin ja työn erottaminen, eli koska mies työskenteli kodin ulkopuolella, jäi koti naisen reviiiriksi. Talouden pyörittäminen vaati vähemmän, joten vaimo pystyi luomaan oman atmosfäärin kotielämään, mikä erosi ulkopuolisesta statusrepresentaatiosta. Toinen tekijä oli romantiikan mies- ja naiskuva. Kun mies nostettiin ajatuksen tasolla luojaan asemaan, niin nainen nähtiin toisena. Hän oli silti luonnollinen, mutta tiedostamaton osa miehen ihmisyydessä.⁵⁰ Naisen keho, josta tuli toiseus, sai huomattavan merkityksen ja kaikkein eniten painotettiin lisääntymiskykyä.⁵¹ Toisaalta nainen nostettiin myös jalustalle, häntä pidettiin madonnana. Tämän uuden identiteetin luomisessa naiskirjallisuudella oli merkittävä osa. Se välitti ja ylläpiti tätä näkemystä.⁵²

Kirjallisuus oli siis tärkeä osatekijä keskiluokan naisen identiteetin kehitykseen 1800-luvulla. Minkä takia se vaikutti hänen näkemyksiinsä, esimerkiksi suhteessa avioliittoon, mihin tämä tutkimus keskittyy. Siksi naisten lukeminen on tämän alaluvun aihealue, pääasiallisena fokuksena Selman ja Mariannen lukeminen. Naisten lukeminen on myös merkittävä teema teoksessa *Fru Marianne*, tämänkin takia se on huomiota vaativa aihe. Launis kirjoittaa väitöskirjassaan että taiteiden implementointi romaaneihin oli hyvin yleistä 1800-luvulla.⁵³ Hän nostaa esille Alison Byerlyn tutkimuksen, jonka mukaan taiteet ovat niin vahvasti läsnä viktoriaanisissa romaaneissa, että ne ovat melkein yksi lajin määrittävä piirre. Taiteiden mukaan tuomisen tarkoitus on arvottaa taiteenlajeja sekä erottaa autenttinen ja ei-autenttinen taide. Implementoitu taide korostaa romaanien vaadittua realistisuutta, sillä se on

⁴⁸ Laqueur tuo esiin, että mitkään uudet tieteelliset löydöt eivät muuttaneet sukupuolikäsitystä. Biologiset faktat eivät määritä ymmärrystä aiheesta, vaan kulttuuri, sillä tieteellinen kieli itsessään on väritynyt jo sukupuolikäsityksestä. Ks. Laqueur 1990, 153.

⁴⁹ Buske-Jensen 1993, 46.

⁵⁰ Buske-Jensen 1993, 46–47.

⁵¹ Laqueur 1990, 149–150.

⁵² Buske-Jensen 1993, 47.

⁵³ Launis 2005, 297.

representaatiota, kun taas romaani on totta.⁵⁴ On tärkeää siis tutkia, mitä romaanit haluavat viestiä kuvauksellaan naisten lukemisesta, ja koska romaanit käsittelevät vahvasti avioliittoa, ne paljastavat myös näiden aiheiden suhteita toisiinsa. Käsittelen myös jonkin verran ajan kirjallisia suuntauksia siinä määrin kuin ne vaikuttavat Benedictssonin romaaneihin ja näiden tulkintaan kontekstin tuojana.

Kirjamarkkinoiden kehityttyä 1700-luvulta lähtien olivat naiset kirjojen suurin kuluttajaryhmä. Porvarillinen romaani, joka muotoutui 1700- ja 1800-luvuilla, eli samoihin aikoihin, oli suuntautunut naisen ympärille, sillä naiset olivat sen suunnattu lukijakunta ja romaanit käsittelevät naista. Lukeminen oli sekä ajanvietettä porvarisnaisille, joiden elämä oli rajattua, että opiskelua naisen osaansa varten. 1800-luvulla tästä tuli jo itsestään selvä osa naisen kasvua ja elämää.⁵⁵ Lisbeth Larssonin käsittelee naisen ja lukemisen suhdetta 1800-luvulla ja Margareta Björkman yleisemmin lukemista ja lukijaa 1700- ja 1800-luvuilla. Miehet pyrkivät vahvasti vaikuttamaan naisten lukemiseen. Julkaistiin teoksia, jotka oli muokattu naislukijoita varten, erikoiskirjasarjoja ja luetteloita naisille sopivasta kirjallisuudesta. Aina ei myöskään ollut kyse naisten moraalikasvatuksesta, joskus ajateltiin myös kaupallista etua, sillä kirjakauppiat rohkaisivat naisten lukemista saadakseen enemmän voittoa.⁵⁶ Lukeminen oli selvästikin osa keskiluokan naisen kehitystä, siksi se saattoi myös muokata hänen käsityksiään. Selman ja Mariannen lukeminen ja sen vaikutus heidän avioliittoihinsa on siis tärkeä osa tutkimustani. Lisäksi alkuperäismateriaalini ovat romaaneja, joten ne saattoivat vaikuttaa oman aikansa naisten käsityksiin avioliitosta, mikä sekin on tärkeä huomioitava seikka.

Ruotsalaisia viihdyttäviä romaaneja ei aluksi ollut, mutta 1700-luvun loppupuolella alettiin kääntämään viihderomaaneja ruotsiksi suuremmassa mittaluokassa. Tämä oli myös edellytys lukijakunnan kasvattamiseksi niille alueille, jotka eivät osanneet vierasta kieltä. Naisten lukeminen ei kuitenkaan rajoittunut vain omalle äidinkielelle. Romaaneja lukevat naiset kuuluivat sivistyneistöön, jotka osasivat ainakin yhtä vierasta kieltä, mikä naisilla oli pääasiassa ranska.⁵⁷ Selman kielitaidosta ei puhuta, mutta ainakin Marianne osaa englantia. Romaanissa mainitaan Mariannen lukemia englanninkielisiä teoksia, ja että yhdestä hän

⁵⁴ Launis 2005, 298.

⁵⁵ Larsson 1993, 320–321.

⁵⁶ Björkman 2002, 124.

⁵⁷ Björkman 2002, 128.

hankkii ruotsinkielisen version, jotta Börje olisi voinut lukea hänelle ääneen.⁵⁸ Tämä antaa ymmärtää, että hän on osannut lukea alkuperäiskielellä romaaneja.

Lukeminen muuttui yleisesti tällä vuosisadalla lukutaidon kehityksen seurauksena kansan keskuudessa, vaikka sen yleisyyttä ja kattavuutta on vaikea selvittää. Lukijat halusivat lukea mieluummin uutta kuin jo aiemmin luettua, ja myös itsekseen sekä hiljaa lukeminen yleistyi. Jatkoromaanien kirjoitus lehdissä lisäsi valtavasti lukijakuntaa ja tähän kuuluivat naisetkin. Ruotsalaiset naiskirjailijat Sophie von Knorring, Fredrika Bremer ja Emelie Flygare-Carlén olivat maansa julkaistumpia proosakirjailijoita 1830- ja 1840-luvuilla. He dominoivat sanoma- ja aikakauslehdissä, koska kirjoittivat vähän arvostettua kirjallisuuslajia ja koska lehdet olivat alemmassa arvossa kuin kirjat. Nämä naiskirjailijat myös uudistivat alaansa ja toimivat edelläkävijöinä kirjallisuudessa sekä kasvattivat naislukijakuntaa.⁵⁹

Mariannen ainoa muu kiinnostus teoksen alussa sosiaalisen elämän ohella on romaanien lukeminen. Tämä on iso teema romaanissa, sillä Marianne kuvittelee lukemiensa romaanien perusteella, millaista hänen elämänsä olisi, ja teoksen kertoja puhuu hänestä sankarittarena ja heijastaa tämän elämää romaanien konventioihin. Marianne kuvittelee tulevan miehensä olevan kuin romaanien miehet ja rakkauden olevan myös sellaista. Kun hän pettyy arkeen, koska Börjellä ei ole hänelle niin paljon aikaa vaan tekee töitä, Marianne uppoutuu yhä enemmän romaaneihin. Teoksen kertoja kuvaa Marianneen ironisesti sankarittarena ja vertaa hänen elämäänsä romaanin vaiheisiin:

Koketteriet hade fått små hinder att brottas med, och Mariannes äktenskapsroman var mer förtjusande än någonsin; den hade fått vad den saknat förut – spänning. [–] Marianne hade inträtt i romanerotikens sista skede: hon var *ensam* och *oförstådd*.⁶⁰

Näiden huomautuksien on tarkoitus toimia sarkastisena vastakohtana Mariannen yliromanttiselle ja romaaneja täynnä oleville ajatuksille. Eli toisaalta vaikka romaanit valmistavat häntä avioelämään kuvailemalla rakkautta niin ne myös pettävät hänet, kun todellisuus ei vastaa odotuksia.

Myös teoksessa *Pengar* käsitellään jonkin verran lukemista, sillä Selma lukee nuorena itsenäisesti filosofiaa ja fysiikkaa, vaikka hän myöntää lukevansa romaanejakin. Hän kuitenkin ylenkatsoo sitä, että Axel Möllerin hyllyssä on vain romaaneja, ja ihmettelee etteikö

⁵⁸ Benedictsson 1950 [1887], 105–106.

⁵⁹ Rydén 2008, 396–397.

⁶⁰ Benedictsson 1950 [1887]; 108, 130.

tämä lue muuta. Selma arvottaa romaanit ilmeisesti alemman luokan kirjallisuudeksi tai turhaksi huvitukseksi.⁶¹ Hän lukee itse koko ajan ja opiskelee, mikä käy ilmi Selman puheesta serkulleen Richardille: ”Jag har inga barn att uppfostra; jag får nöja mig med att uppfostra mig själv.”⁶² Selman lukeminen eroaa jyrkästi Mariannen lukemisesta, sillä se kohdistuu koulutukseen ja itsensä sivistämiseen, eikä liity avioliittoon. Börjenkin asenne romaaneihin on sama kuin Selmalla. Börje lukee sivistääkseen itseään ja paikatakseen puutteellista koulusivistystään. Koulutus on hänelle selvästikin tärkeä aihe, ainakin mikäli on tahtoa siihen, sillä hän romaanin lopussa lupautuu vaikka itse maksamaan Mariannen veljen Haqvinin yliopisto-opiskelun. Lisäksi hän ei aio antaa rahan olla esteenä poikansa koulutukseen.⁶³ Börjen mielipide Mariannen rakkausromaneista tulee hyvin ilmi seuraavasta lainauksesta: ”– Nej, fy tusan! Det kan vara för fruntimmer, men inte är det något för mig.”⁶⁴ Kummassakin romaanissa näkyy arvostus sivistykseen ja kouluttautumiseen. Kepeät romaanit taas kuvataan turhanpäiväisinä tai vahingollisina ja annetaan ymmärtää, että se on naisten kirjallisuutta.

Naisten lukeminen herätti vilkasta keskustelua, kun romaanikirjallisuuden suosio kasvoi 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa Ruotsissa.⁶⁵ Björkmanin mukaan kirjalueteloista voi päätellä, että rakkausromaanit olivat tavallista luettavaa. Tämä herätti pelkoa nuorten naisten puolesta, että lukiessaan yltiöromanttisesta rakkaudesta ja intohimosta, he helposti joutuisivat romaanikirjailijoiden vaikutuksen alle ja saattaisivat hylkiä tavallisempia tosielämän sulhasehdokkaita.⁶⁶ Lukemista pidettiin vahingollisena naisen mielelle, pelättiin että hän uppoutuu siihen ja elää vain kirjoissa. Hänestä tulisi passiivinen ja kykenemätön elämään oikeassa elämässä.⁶⁷ Tällöin hän ei pystyisi toimimaan yhteiskunnan hänelle asettamissa vaimon ja äidin rooleissa. Siksi naisten tulisi lukea vain tietynlaista kirjallisuutta ja sitäkin rajoitetun verran. Se tekisi heistä parempia äitejä ja kiinnostavampia miehilleen. Oli opaskirjoja, jotka neuvoivat oikeanlaiseen ja moraaliseen kirjallisuuteen. Epämoraalista kirjallisuutta pelättiin niin, että sen pelkoa juurrutettiin jo lapsiin.⁶⁸

Aikalaisromaneissa ei kuitenkaan palkittu intohimoista rakkautta, vaan järkevyyteen pohjautuvaa, kuten suositun saksalaisen August LaFountainen kirjoissa, samoin Rousseauin

⁶¹ Benedictsson 1950 [1885], 68.

⁶² Benedictsson 1950 [1885], 207.

⁶³ Benedictsson 1950 [1887]; 236, 262.

⁶⁴ Benedictsson 1950 [1887], 106.

⁶⁵ Larsson 1993, 320.

⁶⁶ Björkman 2002, 125. Ks. myös Launis 2005, 299.

⁶⁷ Larsson 1993, 320–322.

⁶⁸ Launis 2005, 300.

teoksessa *La Nouvelle Héloïse*.⁶⁹ Benedictssonin *Fru Marianne*-romaanissa käy samalla tavalla, sillä Marianne saavuttaa onnen ja mukautuu avioliittoonsa vasta rakastuessaan ja tutustuessaan kunnolla Börjeen, kun hän on järkevä ja näkee todellisuuden. Hän myös edustaa naista, joka on vahingoittunut liiasta lukemisesta, koska se luo hänelle epärealistisia kuvitelmia avioliitosta ja rakkaudesta. Naisen tarpeellisuudesta lukea oikein näkyy Selman serkun Richardin ja hänen vaimonsa Elviran aviosuhteessakin. Se ei toimi, koska heillä ei ole yhteistä puhuttavaa. Elviralla on puutteellinen sivistys tai hän ei ole kiinnostunut maailman menosta. Selma opastaa häntä valitsemalla tälle kirjoja, jotta tämä ymmärtäisi maailmaa ja voisi keskustella miehensä kanssa. Lisäksi Selman mielestä Elviran on tärkeä ymmärtää asioita, koska tämä kasvattaa poikaansa.⁷⁰ Sivistyksen ja tietämisen arvoa korostetaan romaanissa. Nämä voidaan saavuttaa oikeanlaisella lukemisella, ja kumpikin parantaa avioparien välistä suhdetta. Naisten oikeanlainen lukeminen liitetään tässä naisen kyvykkyyteen olla äiti ja vaimo.

Launis esittää, että Foucault'n hahmottama säätelymekanismi seksuaalisuuden historiasta löytyy myös lukemisen historiasta.⁷¹ Foucault'n mukaan seksuaalisuutta ei säädelty sensuroimalla, vaan muovaamalla siitä diskurssin, keskustelemalla ja analysoimalla sitä yksityiskohtaisesti. Kieltä saatettiin puhdistaa ja missä tilanteissa oli soveliaista keskustella aiheesta, mutta valtainstanssit ohjailivat seksuaalisuutta kontrolloimalla puhumista, eli siis siitä ei vaiettu, ja säätelämällä julkisia diskursseja. Hallitsemalla puhemuotoja ja -tapoja hallittiin aihetta.⁷² Launis kirjoittaa, että samalla tavalla säädeltiin naisten lukemista. Valtaeliitti puuttui siihen vahvasti, sitä ohjailtiin ja diagnosoitiin, siitä tehtiin osa naisten sivistämisen projektia. Tämä oli ratkaisu siihen epävarmuuteen, mitä koettiin naisten lukemisesta. Koska naisten lukemista ei voitu eikä haluttu estää, siihen piti puuttua ja opettaa naisia lukemaan oikein ja valvomaan heidän lukemistaan.⁷³ Yhteiskunnan ideaalin mukaan nainen oli luotu vaimoksi ja äidiksi, joten oli tärkeää hallita naisen lukemista, jotta hän osaisi olla ja ottaa oman roolinsa yhteiskunnassa.

Naisten lukemista tuomittiin romaaneissakin, mikä luo tietynlaista paradoksisuutta Larssonin mukaan. 1800-luvun ruotsalaiset kirjailijat, mutta erityisesti ajan naiskirjailijat joutuivat jatkuvasti ottamaan kantaa aiheeseen ja oman genrensä huonoon maineeseen. Fredrika

⁶⁹ Björkman 2002, 125.

⁷⁰ Benedictsson 1950 [1885]; 194, 196, 198

⁷¹ Launis 2005, 308.

⁷² Foucault 1998 [1976, 1984], 19–24.

⁷³ Launis 2005, 308–309.

Bremer kirjoitti useasti aiheesta, mutta myös puolusti omaa kirjallisuuslajiaan. Vuosisadan edetessä naiskirjailijoiden oli yhä vaikeampaa käsitellä tuomitsevuutta omasta lajistaan ja puolustautua sitä vastaan. Larsson näkee, että Victoria Benedictsson tuomitsi romaaneissaan täysin romaaniluennan. Richardin vaimo Elvira on epäkypsä ja mieluiten lukee romaaneja, kun taas Selma lukee tietokirjoja, ja Selman kirjakokoelman näkeminen nostaa tämän arvoa Richardin silmissä.⁷⁴

Marianne ei puolestaan erota todellisuutta ja fiktiota. Larsson avaa, että romaanien lukeminen estää tätä hyväksymästä todellisuuden. Hän vertaa Marianne Gustave Flaubert'n romaanin *Rouva Bovaryn* Emmaan, joka samoin pettyy avioliittoon ja hukuttautuu kirjoihin. Vasta kun Marianne tajuaa, että hänen syntymättömän lapsensa isä olisi voinut olla Pål eikä Börje, hän herää ja palaa todellisuuteen. Benedictsson tuomitsee romaaninlukijan, mutta näkee hänessä kehittymismahdollisuuksia, toisin kuin Flaubert, jonka lukijatar menehtyy.⁷⁵ Saija Isomaa nostaa Mariannen kasvatuksen tämän pettämisen syyksi. Hän on siitä saanut epärealistisen maailmankuvan. Mariannen onnellinen loppu koittaa vasta, kun hän oppii perinteisen emännän ja vaimon roolin. Mielenkiintoista on Isomaan huomio Mariannen ja Pålän kirjamausta, rinnastus heidän odotuksiinsa rakkaussuhteesta sekä eroista sukupuolten ajattelutavasta. Marianne on lukenut englantilaisia romaaneja ja haaveilee vakavasta suhteesta, kun taas Pål, joka lukee ranskalaista kirjallisuutta, ajattelee sen olevan pieni huvittelu.⁷⁶ Lukeminen siis vaikuttaa käsityksiin esimerkiksi rakkaudesta, joten siksi on väliä mitä lukee. Mutta tässä näkyy myös naisten ja miesten ajattelun ero, koska he lukevat erilaista kirjallisuutta.

Oma pohdintani siitä, kuinka Benedictsson arvottaa romaanien lukemista kahdessa teoksessaan kulkee samoilla linjoilla Larssonin kanssa. Havainnot Benedictssonin teoksista kulkevat myös yksiin Launiksen huomioista hänen alkuperäislähteissään. Launis käsittelee oman alkuperäisaineistonsa suhdetta naisten romaaniluentaan, ja kuinka esimerkiksi Charlotta Falkman kirjoittaa paljon lukevasta naisesta ja arvottaa romaanien lukemista. Falkmanin työssä vääränlainen lukutapa on kirjojen yletön ahmiminen ja muuttuminen tunteettomaksi oikeaa maailmaa kohtaan, niin että liikuttuu vain fiktiivisestä maailmasta. Varsinkin nuorelle tytölle on vaarallista antaa mielikuvitukselle liian suuri valta. Huono lukutapa saa laiminlyömään aviovaimon velvollisuuksia, eikä koti ole miehelle se idylli, mikä 1800-luvun

⁷⁴ Larsson 1993; 322–323, 325. Ks. Isomaa 2013, 62.

⁷⁵ Larsson 1993, 325–326. Ks. Isomaa 2013, 62.

⁷⁶ Isomaa 2013; 62, 68–71, 81.

porvarillisen ideologian mukaan sen pitäisi olla, toteaa Launis.⁷⁷ Tämä on yhteneväinen näkemys ruotsalaisten yhteiskunnallisten arvojen ja mielipiteiden kanssa naisten lukemisesta, koska sen arvo ja hyöty nähdään suhteessa avioliittoon ja vaimon rooliin.

Teoksessa *Fru Marianne* arvostellaan samalla tavalla romaanien lukua. Mariannen lukeminen saattaa hänet haavemaailmaan. Sen sijaan, että hän huolehtisi emännän ja vaimon velvollisuuksistaan mentyään naimisiin, hän käyttää aikansa romaaneihin: ”riktigt frossade hon av romaner”.⁷⁸ Myöhemmin pettyessään avioliittoon Mariannella ei ole muuta kuin lukeminen lohtunaan. Hän eläytyy niiden maailmaan, sillä sellaiseksi hän oli kuvitellut todellisuuden olevan, kun rakkaudesta oli kyse.⁷⁹ Toisaalta Marianne ei lukiessaan koske Zolaan tai Strindbergiin avioliittonsa alkuaikoina tai muuhun sopimattomaan, kuten teoksessa sanotaan.⁸⁰ Launis kuvaa, kuinka Falkmanin teoksessa pidetään sopimattomana naisille Victor Hugon, Honoré de Balzacin ja ruotsalaisen Sophie von Knorringin teoksia. Balzac oli ilmeisemminkin sopimaton, koska hän kuvasi rikoksia, mutta ei antanut hyveen voittoa. Ruotsalainen aikalaiskriitikko C. J. Lenströmin mukaan kaikki ranskalaiskirjallisuus oli huonoa, koska se oli moraalitonta.⁸¹ Vasta Pål in saavuttua alkaa Marianne lukea ranskalaisia kirjailijoita, ja tässä on taas esimerkki miehestä, joka valitsee naiselle mielestään oikeanlaista kirjallisuutta. ”Naistenromaanit”, jotka olivat Mariannen pään alun perin sekoittaneet, ovat pannassa:

Missromanerna hade alldeles fallit i onåd, om detta nu kom av att Pål så obarmhärtigt nedgjorde dem, eller om hon icke behövde dem mera. Läste hon någon gång, så var det franska böcker, som hon lånade av Pål: Bourget, Baudelarie [sic!], Maupassant och Flaubert.⁸²

Mariannen lipsuminen kohti aviorikosta teemoitetaan kirjallisuuden keinoin, ja näin Benedictsson jatkaa aikalaiskeskustelua romaanissaan. Teoksessa tuomitaan naistenromaanit, niin kuin lainaus nostaa esiin. Myös yllä mainittu ranskalainen kirjallisuus tuomitaan, koska se on Pål, joka antaa hänelle kirjat. Eli sama henkilö, joka viettelee hänet. Marianne lukee niitä silloin kun on rakastumassa Påliin, ja ylittämässä rajan aviorikokseen. Tällä arvotetaan, ettei mitään moraalitontakaan kirjallisuus sovi naisille. Romaanissa voi nähdä myös hyvän lukemisen esikuvan. Mariannen aviomies Börje lukee kaikkea sanomalehdistä erikielisiin

⁷⁷ Launis 2005, 302–303.

⁷⁸ Benedictsson 1950 [1887], 105.

⁷⁹ Benedictsson 1950 [1887], 131–132.

⁸⁰ Benedictsson 1950 [1887], 105.

⁸¹ Launis 2005, 306–307.

⁸² Benedictsson 1950 [1887], 158.

tietokirjoihin, koska haluaa kehittää itseään. Samoin teoksen lopussa, kun Marianne opettelee emännän työt ja saavuttaa Börjen kunnioituksen takaisin, kiinnostuu hänkin lukemaan kaikkea sivistävää. Hänestä se on ”mycket mer spännande än en roman”⁸³.

Benedictssonin romaanit heijastelevat kirjoittamisaikansa yhteiskuntaa siten, että ensinnäkin hän käyttää yleistä romaanimotiivia eli lukevaa naista, ja arvottaa sillä naisten lukemista osallistuen ajan vilkkaaseen keskusteluun aiheesta. Ylempien luokkien naisten lukeminen oli myös vakiintunut ajanviete,⁸⁴ joten romaanit kuvastavat myös naisten vapaanajanviettotapaa. Yhteiskunnalliset keskustelut kulkivat niillä linjoilla, että naisten lukeminen oli vaarallista, koska pelättiin, että liiallinen ja väärän kirjallisuuden lukeminen saisi naiset uppoamaan fiktiiviseen maailmaan ja laiminlyömään aviovaimon ja äidin velvollisuuksiaan. Siksi oli tärkeää, että naiset lukisivat oikein ja maltillisesti. Benedictsson on tässä keskustelussa samalla puolella, hänen teoksensa tuomitsevat liian romaanolukemisen ja oman kirjallisuuslajinsa, mistä romaanihahmo Marianne toimii isoimpana esimerkkinä, jonkin verran myös Elvira. Ollakseen hyvä vaimo on tiedettävä todellisesta elämästä ja osatakseen kasvattaa poikiaan täytyy myös tuntee maailmaa ja ihmiskunnalle kertynyttä tietoa. Romaaneissa kuulutetaan sivistävän lukemisen puolesta, mitä Selma ja Börje harrastavat, ja lopulta Mariannekin. Hän oppii kuinka olla oikea ja hyvä vaimo miehelleen, sivistäen samalla itseään maailmasta.

Hyödyllinen ja kasvattava lukemistapa kuului valistuksen ihanteisiin ja huvi- sekä hyötylukeminen olivat pääpiirre ajan lukemiskeskustelussa.⁸⁵ Käyn ensin läpi käsitteiden määritykset ja niiden liittymiset naisten lukemiseen 1800-luvulla, minkä jälkeen otan esiin lukutapojen näkymisen Benedictssonin romaaneissa. 1700-luvulla kehittyi uusia lukutapoja, ja Björkman tuo esiin tutkija Rolf Engelsingin, joka otti käyttöön nimitykset intensiivinen ja ekstensiivinen lukutapa. Intensiivinen lukutapa on saman tekstin lukemista uudelleen, sen pohdiskelamista ja ymmärtämistä. Tämä lukemismuoto oli vallassa niin kauan kuin porvarillinen lukija käytti aikaansa hengelliseen lukemiseen. Ekstensiivinen lukeminen on monien tekstien lukemista pintapuolisemmin ja nopeampaan tahtiin, mitä alkoi tapahtua, kun porvarit saivat mahdollisuuden suurempaan kirjavalikoimaan ja erityyppiseen kirjallisuuteen. Silti kumpaakin lukemistyyliä harjoitettiin rinnakkain 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla.⁸⁶

⁸³ Benedictsson 1950 [1887], 254–255.

⁸⁴ Kuten Larsson kirjoittaa artikkelissaan.

⁸⁵ Launis 2005, 305.

⁸⁶ Björkman 2002, 106–107.

Naisten lukemistavaksi muodostui vuosisatojen vaihteessa ekstensiivinen lukeminen hovin vuoksi, koska he oppivat lukemaan romaaneja nopeaan tahtiin ja mieltyivät siihen. He olivat ensimmäisiä moderneja lukijoita. Miehet, jotka lukivat enemmän ammatillisessa mielessä, ymmärsivät huonommin lukemista ilman hyöty-aspektia. Naiset olivat myös yksi selkeä uusi lukijakunta lukemisen laajentumisaikana, mikä voi selittää osaltaan sitä, miksi sitä käsiteltiin eniten. Sen takia naiset joutuivat silmätikuiksi, kun kritisoitiin lukemisen laajenemista ilman ohjausta.⁸⁷ Ekstensiivinen lukutapa palveli enemmän yksilön kuin yhteiskunnan intressejä, koska se oli nopeampaa ja haki uutta luettavaa. Sitä pystyi myös vähemmän valvomaan, koska se tapahtui hiljaisuudessa ja oli siten salaisempaa.⁸⁸ Björkman avaa artikkelissaan, että naista pidettiin voimakkaan tunteellisena, ja järkevyyttä epätyypillisenä piirteenä. Tämäkin on vaikuttanut ajan lukemiskeskusteluun. Ajateltiin myös, että luettu teksti automaattisesti vaikuttaisi lukijaansa ja ikään kuin aivopesisi, minkä takia fakta ja fiktio voisivat sekoittua keskenään lukijan mielessä.⁸⁹

Todellisuudessa lukijat ymmärsivät rajan kuvitteellisen ja toden välillä. Erilainen lukutapa opetti vain, että lukeminen voi tapahtua myös hovin ja nautinnon vuoksi ja arvostamaan hyvää tarinaa. Vaikka naisista tulikin taitavia vapaa-ajanlukijoita, jotka harjoittivat ekstensiivistä lukutapaa, he osasivat myös lukea ajatellen. Tällöin lukeminen saattoi olla sivistävämpää.⁹⁰ Ilkka Mäkinen tuo esiin tutkimuksessaan lukemisesta, että koska modernissakaan tutkimuksessa on melkein mahdotonta määrittää perusteita lukemiselle, on se vielä vaikeampaa historiallisessa. Siispä lukivatko henkilöt huviksi vai hyödyksi on vaikea kysymys. 1700- ja 1800-luvun ihmiset käyttivät tällaista jaottelua moraalisten argumenttien tukena, eli tällaista lukemisjaottelua voi tutkia historiallisena ilmiönä, muttei lähteenä lukijoiden kokemuksille tai lukemisen päämääriin.⁹¹

Aikakauden negatiiviset käsitykset ja epäluulot naisten lukemiseen tulee esiin Benedictsson romaaneissa muutenkin kuin Mariannen hahmossa. Patruuna syyttää kirjoja siitä, että Selma haluaa erota hänestä: ”Men det är dockhemsteorier, det är fan och hans...”⁹² Hän laittaa siis syynt kirjoihin ja lukemiseen, että Selma ei enää noudata yhteiskunnan antamia raameja ja haluaa hylätä avioliiton, eli tässä tulee esiin naisen lukemisen vaarallisuus, se voi horjuttaa

⁸⁷ Björkman 2002; 123–124,126; Rydén 2008, 397.

⁸⁸ Rydén 2008, 396–397.

⁸⁹ Björkman 2002; 123,126

⁹⁰ Björkman 2002; 126, 128.

⁹¹ Mäkinen 1997, 35–36.

⁹² Benedictsson 1950 [1885], 239.

yhteiskunnallisia rakenteita. 1800-luvulla keskusteltiin vilkkaasti avioliitosta Pohjoismaissa, johon osallistuivat myös kirjailijat, siksi lainauksessa viitataan Ibsenin teokseen *Nukke koti*.⁹³ Toisaalta vaikka Selman on lukenut aiheesta teorioita ja tekstejä, hän kokee, että ne eivät auta tekemään lopullista päätöstä, koska ne eivät neuvo, miten toimia todellisessa lähtötilanteessa. Selma tarvitsee jotain konkreettisempaa tukea pystyäkseen jättämään miehensä.⁹⁴ Eli toisaalta teos osoittaa, että vaikka naisten lukeminen avartaa heidän mieltään eri näkemyksille, se ei horjuta yhteiskuntaa, koska naiset itse päättävät teoistaan, ei heidän lukemansa kirjallisuus. Toisaalta taas romaani on itsessään yhteiskuntajärjestelmää moittiva teos, eli eriävä näkökanta. *Pengar* kyseenalaistaa avioliittoinstituuttia ja nuorten naisten kouluttamattomuutta ja siten kykyä tehdä elämää mullistavia päätöksiä.

Mielenkiintoinen huomio on myös, että Selma, joka lukee sivistääkseen itseään, eli oikeaoppisesti, on se joka kyseenalaistaa yhteiskuntaa. Marianne taas oppii oman paikkansa yhteiskunnassa ja samalla oikeaoppisen lukutavan. Selman kuvaus voitaisiin nähdä myös liiallisen lukemisen ja naisen sivistämisen varoittavana esimerkkinä. Samaa löytyy Marie Linderin teoksesta, jonka päähenkilö lukee ekstensiivisesti, ja siten oppii ja kyseenalaistaa sukupuolten epätasa-arvon. Häntäkään ei kiinnosta avioliitto ja hänen ongelmana on koulutuksen puute sekä mahdollisuudet ammattiin.⁹⁵ Tämä muistuttaa näiltä osin Selman kohtaloa ja tunteja. Launis nostaa esiin Linderin tavan käyttää päähenkilönsä lukemiskuvausta keinona kritisoida koulutuksen epätasa-arvoa naisia kohtaan.⁹⁶

Koulutuksen puutteellisuuden kritisointi lukemiskuvauksella näyttäytyy Benedictssoninkin romaaneissa. Selman kohdalla sivistävä lukeminen ja sen arvostus korostuu, jotta nainen voi tehdä omat päätöksensä tasa-arvoiselta pohjalta miehen kanssa, riippumatta siitä eläkö yhteiskunnan sääntöjen mukaan vai niitä mullistaen. *Fru Marianne* taas on pitkälti kritiikki naisen kasvatusta ja joutilasta romaanelukemista kohtaan. Hänen lukemisensa on pitkälti ongelmien aiheuttaja romaanissa, sillä Mariannella on vääristynyt käsitys avioelämän todellisuudesta ja käyttäytyy sen mukaan. Benedictssonin romaanit tuomitsevat turhanpäiväisen romaanelukemisen, josta saa vääriä vaikutteita ja kannattavat hyödyllistä lukutapaa. Lukeminen kuvataan kuitenkin tärkeäksi tekijäksi naiselle, miten hän hahmottaa ja

⁹³ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 52.

⁹⁴ Benedictsson 1950 [1885], 243–244.

⁹⁵ Launis 2005, 309–311.

⁹⁶ Launis 2005, 312.

kasvaa maailmassa, johon tietysti liittyy avioituminen ja avioliiton onnistuminen.

Yhteiskunnan kannalta naisten lukemisen on tarkoitus tukea heidän rooliaan avioliitossa.

Björkman kirjoittaa, että tapahtuipa naisten lukeminen vain huvin vuoksi tai sivistysmielessä, se oli silti tekona emansipoiva, koska naiset lukemalla tulivat osaksi ajatusjärjestelmää, jotka käsittelivät siveyttä, oikeudenmukaisuutta ja ihmisluontoa.⁹⁷ Launiskin yhtyy samaan väitteeseen, naisen lukeminen on oman aikansa kontekstissa kumouksellista, koska lukemalla hän kieltäytyy omasta paikastaan, sillä ei ole mitään tekemistä avioliiton kanssa, jota kohti säätyläisen piti pyrkiä. Se vie pois aikaa ja on itsekästä, mikä on toisin kuin naisen pitäisi olla, eli pyyteetön kodinhengetär.⁹⁸ Molemmissa romaaneissa päähenkilöt lukevat sivistävää kirjallisuutta kehittyessään ihmisinä ja itsellisinä ajattelijoina. Tämä on tietenkin potentiaalisesti vaarallista yhteiskunnan järjestykselle.

Toisaalta kummassakaan romaanissa ei haluta poistaa avioliittoinstituutiota kokonaan, vaikka kuvaus Selman lukeminen avartaa hänen käsityksiään instituution ongelmista. Tämän voisi nähdä myös Benedictssonin kritiikkinä vapaan rakkauden puolestapuhujille. Verne Moberg kirjoittaa, että vaikka kirjailija halusi olla radikaali, niin hän ei voinut tukea vapaan rakkauden ideaalia. Naiset saivat kantaa siitä taakan, jos tulivat raskaaksi. Lisäksi niin avioliiton kannattajat kuin vastustajat eivät halunneet sivistää naisia ehkäisymenetelmistä tai syfiliksestä. Benedictssonin mielestä heille piti kertoa taudista, sillä hekin saattoivat saada sen.⁹⁹ Yhteiskunnan valtavirran näkemyksistä hän taas erosi siinä, että hänestä miesten seksuaalinen vietti ei ollut vastustamattomissa. Se oli vain kulttuurinen ja kasvatuksellinen ilmiö, joka aiheutti prostituutiota ja sukupuolitauteja. Benedictssonin ajatukset eivät olleet täysin yhteneväisiä, mutta ratkaisuna ongelmaan hän näki vapaaehtoisen pidättäytymisen, seksuaalivalistuksen ja terveen aistillisuuden sekä nautinnonhalun.¹⁰⁰

Kuitenkin voisi argumentoida, että nämä näkemykset löytyvät kyllä romaaneista. Marianne ei löydä onneaan syrjähyypystä, ja teorioiden riittämättömyys Selmalle voi olla myös kritiikkiä radikaalille kiistaosapuolelle. Tuohelan väitöskirjassa tulee esiin samat päätelmät. Naiselle vapaa rakkaus päättyi aina onnettomasti, koska siinä on kyse kahdesta itsenäisestä yksilöstä. Mutta kasvatuksensa, mahdollisuuksiensa ja opittujen ajattelutapojensa takia 1800-luvun lopun porvarinainen ei pystynyt muuttumaan itsenäiseksi subjektiksi, jota tällainen olisi

⁹⁷ Björkman 2002, 128.

⁹⁸ Launis 2005, 303–304.

⁹⁹ Moberg [1980], 70–71. Ks. myös Levy 1982; 64, 67–68.

¹⁰⁰ Levy 1982; 64, 67–68.

vaatinut. Benedictssonin kokemuksen ja näkemysten mukaan, jotka löytyvät hänen viimeisistä päiväkirjamerkinnöistään sekä kaunokirjallisista teksteistään, nainen jää aina sosiaalisia sääntöjä rikkoneeksi langenneeksi naiseksi.¹⁰¹ Keskustelu näistä aiheista oli aktiivista Benedictssonin aikana, minkä takia käsittelen lopuksi tätä yleistä pohjoismaista soveliaisuuskiistaa ja jatkan Benedictssonin mielipiteiden esittelyä.

Modernin läpimurron yhtenäisyys hajosi Pohjoismaissa soveliaususkysymykseen. Tämä osoittaa, kuinka suuri merkitys naisasialla oli yleisesti emansipaatiassa, koska se symboloi vapautumista, taistelua auktoriteetteja vastaan ja oman seksuaalisen halun oikeutta. Georg Brandes oli ollut modernin läpimurron päähahmo ja ideologinen suunnannäyttävä ja toimi toisen kiistaosapuolen keulakuvana. Tähän kuului naturalistikirjailijoita ja radikaali osa sivistyneistöä. Heidän mielestään seksuaalinen vapaus kuului kaikille, ja kaikkea seksuaalisen käyttäytymisen rajoitusta pidettiin yksilönvapauden alasajona. Seksuaalisen kanssakäymisen kuului tapahtua vapaasta tahdosta ja halusta. Toisella puolella oli naisasialiike ja monet modernin läpimurron kirjailijoista. Heistä naisella piti olla samat vaatimukset ja odotukset kuin miehillä ja seksuaalinen kaksinaismoralismi pitäisi lopettaa. Miesten pitäisi myös pidättäytyä samalla tavalla kuin naisetkin olivat tehneet. Kyse ei ollut tekosiveydestä vaan pelosta, että uudet näkökulmat tieteessä ja ajatus seksuaalisuudesta elämellisenä toimintona muuttaisi naisen olentona taas olemaan yhtä kuin sukupuolensa. Naisasialiike taas halusi, että nainen nähtäisiin samanarvoisena ajattelevana ihmisenä.¹⁰²

Fredrik Böök kuvaa kirjailijaa sekä radikaaliksi että konservatiiviksi, mikä aiheutti tälle ongelmia. Benedictssonin erilaiset mielipiteensä kulkivat laidasta laitaan, välillä osuen kummankin kiistaosapuolen väliin, ja välillä ollen ristiriidassa keskenäänkin.¹⁰³ Moberg huomauttaa, että vaikka Benedictsson halusi väittää olevansa vain objektiivinen kuvaaja eikä kannanottaja, niin tämä oli kiinnostunut todellisuudesta ja muodosti monia mielipiteitä. Tämä päti myös soveliaisuuskiistan aiheisiin. Vaikka hän ilmaisi itseään enemmän yksityisesti, myös kirjallisista julkaisuista löytyy käsityksiä, tosin toki ne saattavat olla tiedostamattomiakin. Benedictsson kirjoitti kuitenkin esimerkiksi novelliarvostelun *Framåt-*lehteen, missä paljastuu hänen mielipiteensä naisten sukupuolitautilistuksesta. Puolueettomuus oli kirjailijan tapa selvittää todellisuudesta ja sen moninaisista pelisäännöistä,

¹⁰¹ Tuohela 2008, 148–149.

¹⁰² Hjordt-Vetlesen 1993; 338, 340–341.

¹⁰³ Böök 1950, 216.

sekä omista tiedostamattomista ristiriitaisista näkemyksistään.¹⁰⁴ Kirjailijan yksityisistä teksteistä käy ilmi, että hänen mielestään avioparilla piti olla syvä henkinen yhteys, muuten se ei toiminut, minkä takia porvarillinen avioliitto oli epäonnistunut. Toisaalta suhde omaan naiseuteen oli ristiriitainen, sillä hän piti sitä esteenä omalle kirjailijanuralleen. Benedictsson koki ajatuksensa toisinaan miehisinä, mutta tunsu silti itsensä naiseksi, koska halusi omistautua muille itsensä unohtaen.¹⁰⁵ Tämä muistuttaa Selman puheita omasta identiteetistään, sillä tämäkin pitää olennaisena naiseuden piirteensä uhrautuvaisuutta.¹⁰⁶

1800-luvun pohjoismaisista naiskirjailijoista suurin osa ei sitoutunut kumpaankaan leiriin soveliaisuuskiistassa, ja harva otti osaa siihen. Heillä oli sekä eriäviä että yhteneviä mielipiteitä naisasialiikkeen kanssa, mutta fiktionsa avulla he tutkiskelivat naiseutta. Hjordt-Vetlesenin ja Birgit Mortensenin artikkelissa esitetyt naiskirjailijat kirjoittivat samansuuntaisesti kuin Benedictsson, eli että kummankaan kiistaosapuolen vaihtoehdot eivät olleet toimivia. Rikottuaan porvarillisia sukupuolirooleja ei nainen voi enää palata siveellisyyteen ja piilottaa eroottisuuttaan, mutta pelkkä vapaa rakkaus ei myöskään toimi, jos naisilla ei ole henkisesti sisältöä.¹⁰⁷ Manns muistuttaa, että naisasialiike oli oikeastaan mielipiteiltään keskellä kiistassa, koska toisessa ääripäässä seksuaaliliberaaleista¹⁰⁸ olivat vanhojen arvojen kannattajat. 1880-luvun naiskirjailijat olivat taas vielä enemmän kiistan välissä, koska he sijoittuivat käsityksissään seksuaaliliberaalien ja naisasialiikkeen väliin.¹⁰⁹

Avioliitto oli romaanien julkaisuajankohtana jatkuva puheenaihe ja naiset muodostivat aktiivisen lukijakunnan naiskirjailijoiden yleisöstä. Benedictsson vaikutti sekä naisten käsityksiin kirjoittamalla että loi tarkoituksellisia mielikuvia, miten lukeminen vaikutti naisiin. Git Claesson Pipping tutkii kirjassaan ruotsalaista vastaanottoa ja tulkintaa 1880-luvulla George Eliotin ja Victoria Benedictssonin romaaneista. Hän argumentoi, että koska Benedictsson oli nainen ja kuului ”ättiotalister”-kirjailijasukupolveen eli moderneihin ruotsalaisiin kirjailijoihin, sekä että siihen aikaan kirjoitettiin avioliittoa ja naisen asemaa käsitteleviä teoksia, *Fru Marianne* tulkittiin sellaiseksi. Sitä pidettiin tendenssiromaanina, eli poliittisena kuvauksena oman aikansa yhteiskunnallisesta tilanteesta, ja koska kirjoittaja oli nainen, ja romaani käsitteli erään avioliiton ongelmaa, teos arvioitiin avioliittokirjallisuuden

¹⁰⁴ Moberg [1980]; 58–59, 66, 71–72. Ks. myös Levy 1982, 63.

¹⁰⁵ Tuohela 2008; 105–106, 122.

¹⁰⁶ Benedictsson 1950 [1885]; 189, 197.

¹⁰⁷ Hjordt-Vetlesen & Mortensen 1993; 363, 370.

¹⁰⁸ Mannsin nimitys Brandesin kiistapuolelle. Ks. Manns 2005, 156–157.

¹⁰⁹ Manns 2005; 156–157, 160.

genrestä käsin. Siksi monet aikalaiskriitikot moittivat teosta konservatiivisen avioliiton ja naiskäsityksen puolestapuhujaksi ja vastustavan naisen oikeutta avioeroon, koska sen oletettiin olevan kannanotto ajan naisasiakeskustelussa tulkittuna genrestatuksensa vuoksi.¹¹⁰

Kirjailija itse ei halunnut osallistua poliittiseen keskusteluun näistä aiheista tai valita puolia. Toiselle puolelle muodostui ”ättiotolister”- tai Det unga Sverige -ryhmittymä sekä Brandesin radikaali linja, ja toinen osapuoli piti konservatiivisempaa linjaa, jossa avioliitto haluttiin säilyttää. Tähän kuuluivat myös naisasialiike, jota johti Sophie Adlersparre. Benedictsson kannatti sananvapauden linjaa. *Pengar* otettiin vastaan kummaltakin linjalta suopeasti, mutta *Fru Marianne* herätti ristiriitoja. Benedictsson kuitenkin kielsi yhteydet oman kirjallisuutensa ja seksuaalipoliittisen keskustelun välillä. Hän piti itseään vain todellisuuden kuvaajana eikä poliittisena argumentoijana.¹¹¹

Ruotsalaisia 1880-luvun romaaneja tulkittiin Claesson Pippingin mielestä liian helposti suoraan yhteiskunnallisen todellisuuden ja ongelmien kuvaajiksi, varsinkin naisten kirjoituksia. Hänestä *Fru Marianne* on naisasiaa vastustava kirjoitus ainoastaan, jos sallitaan yksi kirjoitusmuoto feministiselle kirjallisuudelle, eli tendenssiromaanin muoto. Benedictsson käsittelee romaanissaan naisten elämää eri näkökulmasta kuin yhteiskunnallinen debatti. Myöskin yhden romaanin naiskuva ei välttämättä ole kirjailijan lopullinen kuvaus hänen naiskäsityksestään, se voi olla kuvaus yhdenlaisesta todellisuudesta naisten elämässä. Tulkintoja ei pidä rajata, vaan Benedictssonin romaania voi tutkia kehitysromaanina, avioliittoromaanina tai moraalifilosofisena. Mikään tulkinta ei ole väärä, mutta teoksen määrittely vain yhteen genreen kuuluvaksi kirjailijan sukupuolen ja ajan yhteiskunnallisen keskustelun vuoksi kaventaa romaanin arvoa.¹¹²

Claesson Pipping löytää romaanista *Fru Marianne* esimerkiksi vastustusta deterministiselle käsitykselle naisesta. Eli että naiset olisivat kykenemättömiä toimimaan muuten kuin mielihalujensa mukaan ja siksi he lankesivat riippuen olosuhteista. Benedictsson tuo esiin ihmisten vastuun omista teoistaan, ja että naisetkin ovat kykeneviä siihen. Myös se korostuu, että Mariannen oppimattomuus sekä vääränlainen kuva rakkaudesta on syy avioliiton epäonnistumiseen aluksi, samoin Mariannen ja Börjen yhteiskunnan tuottamat oletukset toisistaan ja arvoistaan.¹¹³ Nämä ovat yhteneväisiä aiemmin luvussa esiin tulleisiin

¹¹⁰ Claesson Pipping 1993; 69, 71–72.

¹¹¹ Levy 1982, 60–61; Claesson Pipping 1993, 72.

¹¹² Claesson Pipping 1993; 50, 70, 72–74.

¹¹³ Claesson Pipping 1993; 57–58, 66–68.

tulkintoihin naisen lukemisesta romaanissa. Eli ottamalla romaanilukemisen kohteekseen Benedictsson nostaa esiin, miten ajan naisten kasvatus ja koulutus on riittämätön aviovaimona onnistumiseen. Siinä mielessä siinä on samaa tematiikkaa kuin romaanissa *Pengar*, joka sekkin korostaa naisen koulutuksen tärkeyttä.

Benedictsson kirjoitti kuitenkin niin sovinnaisuuskiistan syihin liittyvistä aiheista, että hän otti tahtomattaan kantaa, Levy problematisoi. Seksuaalisuus oli ideologioiden, yhteiskuntakritiikin ja kirjallisuuden problematisoinnin keskiössä tämän ajankohdan aikana, ja ne vaikuttivat Benedictssoniin, eli myös näkyivät hänen kirjoituksissaan.¹¹⁴ Omat tulkintani romaaneista kulkevat samoilla linjoilla. Halusipa Benedictsson nähdä romaaninsa miten tahansa, kummatkin argumentoivat vahvasti omalla tavallaan ajan avioliitosta. Ehkä juuri siksi, että kirjailija halusi vain kuvata todellisuutta. Esimerkiksi romaanin *Pengar* tematiikka naisen tunteesta myydä itsensä kertoo, miten avioliitto on saatettu kokea, tai miten rajalliset porvarinaisen mahdollisuudet olivat, ja mistä avioitumisesta todella oli kyse yhteiskunnassa. Oleellista tässä työssä ei myöskään ole tulkita kirjailijaa tai kumpaakaan teosta mihinkään leiriin, vaan käsitellä miten ne kertovat avioitumisesta ja siihen johtavista seikoista. Tämän takia kuljetan kontekstina soveliaisuuskiistaa, erityisesti tässä luvussa sen lukemisasiheen takia.

Naisen lukeminen on olennainen osa teemaa naisen ja avioliiton suhteesta, koska ensinnäkin naisen lukeminen oli suuri puheenaihe 1800-luvun lopun Ruotsissa, ja huolena oli juuri naisen suhtautuminen avioliittoon ja kosijoihin, jos hän sai kirjoista väärän kuvan, ja kyvykkyys hoitaa velvollisuutensa avioliitossa, jos hän käytti kaiken aikansa lukemiseen. Tämä tulee esiin alkuperäislähteissäni siten, että lukeminen on olennainen aihe romaaneissa, ja miten naisen lukemista kuvataan. Toiseksi naisen lukemista ohjailtiin ja pyrittiin kontrolloimaan ulkoapäin, jotta se voitaisiin valjastaa avioliittoinstituution hyväksi, eli tarkoitus oli opettaa naisia lukemaan oikein, jotta heistä tulisi parempia äitejä ja vaimoja. Tämä näkyy taas siinä miten romaaneissa arvotetaan lukemista. Selma on tosin jossain määrin myös poikkeus tässä teemassa, sillä hänen lukutapansa kritisoi naisten kasvatusta ja avioliittoinstituuttia. Toisaalta myös romaanissa *Fru Marianne* kritisoidaan naisten saamaa oppia, ja että se ei valmista edes siihen hyvin, mihin rooliin yhteiskunta halusi naiset.

¹¹⁴ Levy 1982, 48. Ks. myös Claesson Pipping 1993, 162.

Samaten lukeminenkin haluttiin valjastaa naisen ainoaa todellista kutsumusta varten. Heidän piti lukea vain sen verran, että olisivat hyviä vaimoja ja äitejä. Naisten laaja lukuharrastus nähtiin myös jossain määrin pelottavana ja kapinallisena, koska se vei aikaa heidän kodinhoidostaan ja saattoi johtaa naiset väärille teille ja laiminlyömyään velvollisuuttaan. Alkuperäislähteeni kertovat jotain tästä ajan hengestä. Päähenkilöitä ei kouluteta työteekoon, vaan naimisiinmenoa varten, ja koulutuksen tasokin jää hämärän peittoon, koska sitä ei kuitenkaan pidetty naisille välttämättömänä. Selman lähiympäristö ei ymmärrä hänen haluaan työnteekoon, se ei ollut naisen todellinen kutsumus vaan pakollinen paha, jos ei päässyt naimisiin. Lukeva nainen, ajan kirjallisuuden tyypillinen motiivi löytyy myös Benedictssonilta. Toisaalta se heijastaa sitäkin kuinka paljon naiset lukivat. Ajan romaanikirjailijoiden, varsinkin naiskirjailijoiden, piti ottaa kantaa omaan genremuotoonsa, ja Benedictsson näyttää tuomitsevan sen, varsinkin Mariannen hahmolla, joka jää romaaneista saamiensa kuvitelmien vangiksi.

Benedictsson argumentoi romaaneissaan naisten sivistyksen puolesta, ja että pitäisi lukea opettavaista kirjallisuutta, ei rakkausromaneja, joista saa väärää mielikuvia todellisuudesta. Tämä tukee ajan naistenromaanien paheksuntaa ja naisten lukemista, jonka piti olla, kuten Launiksen kirjassa lukeekin, sivistävää naisille, jotta he paremmin suoriutuisivat avioliitossa. Tässä mielessä naisten lukeminen liittyy vahvasti seuraavan alaluvun teemaan, naisten koulutukseen, sillä Benedictsson kannattaa naisten oppimista, ainakin siihen perustuen, miten hän on kuvaillut lukemista romaaneissaan. Vaikka romaanit saattavat vaikuttaa tukevan eri arvomaailmoja ja naiskäsityksiä, molemmissa on yhteinen juonne: kritiikki ja vaatimus parempaan naisten koulutukseen. Tässä mielessä ei ole väliä, kumpaan kiistapuoleen Benedictsson kuului ajan soveliaisuuskiistassa, tai että hänellä oli ristiriitaisia arvoja. Ajan ruotsalaisten naislukijoiden kannalta sillä oli merkitystä. Toisaalta hänen kirjojaan saatettiin tulkita vääristä genrekonventioista käsin, jolloin kirjat vaikuttivat eri tavalla, mutta myöskin hänen ajatuksensa avioliitosta välittyivät lukijoille romaanien kautta. Näitä oli sekä yhteiskuntajärjestystä tukevia että vastustavia, mutta keskiössä naisen onnellisuuden kannalta oli silti parempi koulutus.

Vasta-argumenttina Mariannen esittämästä toimeentuloon ja romaaneihin uppoutuneesta porvarinlaisesta ja tämän kuvauksen yhteyksistä todellisuuteen, niin kuin yhteiskunta huolehti miettiessään naisten lukemista, löytyy Angela Rundquistin väitöskirjasta. Rundquistin mukaan talon tyttäriä koulutettiin ahkerasti elämää varten suunnilleen konfirmaation jälkeen laittamalla heidät osallistumaan talouden hoitamiseen. He olivat apu äidille, koska olivat

palkaton työvoima, ja helpottivat talouden arkea. Yläluokkalainen nainen kuului enemmän aktiiviseen naisryhmään, jossa kaikilla oli tarkat roolit, kuin mitä se muistutti kliseetä yläluokkalaisesta, romaania ahmivasta naisesta.¹¹⁵

Marianne ei ehkä niinkään välttämättä heijasta todellista ajan naista kuin ajan pelkoa ja paheksuntaa naisten lukemista kohtaan. Hjordt-Vetlesen nostaa esiin, että vaikka romanttinen naisihanne ei vastannut todellisuutta, oli se vahva psykologinen todellisuus naisille ja heidän itsetunnon. ¹¹⁶ Ideaali naisesta kodin hengettärenä haluttiin säilyttää, ja siihen yritettiin naisia suunnata oikeanlaisella lukemisella, ja ylettömästi lukevien naisten pelko oli ehkä pikemminkin tämän ideaalin horjumisen pelko kuin todellisuus. Tässä mielessä kummankin romaanin lukemiskuvaukset horjuttavat ideaalia, koska Benedictsson kannatti naisten sivistystä. Toisaalta voidaan ajatella, että Mariannen lukemiskuvaus myös tuki naista vaimon roolissa, koska sitä voi pitää varoittavana kuvauksena, miten lukeminen voi vahingoittaa avioliittoa.

Claesson Pipping tuo esiin, että Benedictsson oli kirjeessään sanonut kirjoittavansa nuoresta vaimosta, jonka romaanien lukeminen tuhoaa, mutta joku kasvaa lopulta hyväksi ihmiseksi.¹¹⁷ Launis huomauttaa tutkimuksessaan, että vaikka naiskirjailijat toistavat naisen tyypillistä kuvaa vaimona, se ei merkitse kritiikkittömyyttä. Samalla kun he toistavat, he myös muokkaavat, määrittelevät uudelleen ja kritisovatkin vallitsevia tilanteita.¹¹⁸ Ottamalla romaanilukemisen keskiöön teoksessaan *Fru Marianne*, Benedictsson kritisoi ajan käsityksiä ja osoitti naisten koulutuksen puutteellisuuden. Hänen konventionalisempi romaaninsa on sekin kantaaottava niin kuin radikaalimpi *Pengar*. Lukemisen kuvaukset heijastavat omaa aikaansa, jos eivät aina todellisuutta niin ne valottavat aikansa sekä kirjailijan käsityksiä. Benedictssonin romaanit ovat sekä kuvaus että kannanotto, miten sivistys ja lukeminen vaikuttivat naisten ajatteluun ja heidän ajatteluunsa avioliitosta.

2.2 Selma ja Marianne esimerkkeinä ruotsalaisten porvarinaisten koulutuksesta 1800-luvun lopulla

Käsittelen tässä luvussa romaanien päähenkilöiden saamaa koulutusta, mitä siitä puhutaan, ja miten se vertautuu historiallisesti ajan naisten koulutukseen. Samalla tässä tulee esiteltyä

¹¹⁵ Rundquist 1989, 64–65. Ks. myös Björkman 2002, 124–125.

¹¹⁶ Hjordt-Vetlesen 1993, 343.

¹¹⁷ Claesson Pipping 1993, 47.

¹¹⁸ Launis 2005, 127.

1800-luvun ruotsalaisten porvarinaisten koulutusta, ainakin siinä määrin kuin se liittyy tutkimukseeni. Puhuessani koulutuksesta tulen myös osittain sivuamaan kasvatusta. Minua kiinnostaa Selman ja Mariannen koulutuksen laatu, mitä heille opetettiin ja miten, mitä he tiesivät tai osasivat ennen avioliittoa. Ja tietenkin oliko tämä tyypillinen 1800-luvun lopun naisen koulutus, eli mitä se kertoo omasta ajastaan. Tutkin myös, oliko päähenkilöiden koulutus riittävä valmistamaan heitä tulevaisuuteensa, osasivatko he sen mitä heiltä odotettiin. Käsittelen myös miksi romaanit haluavat antaa koulutuksesta tietynlaisen kuvan. Koulutus on tärkeä osa aihettani, koska se määrittää, mihin tulevaisuuteen naisia koulutettiin, minkälaisiksi yksilöiksi yhteiskunta halusi heidät muovata ja minkälaisien arvojen perusteella. Tämän todistaa esimerkiksi Berit Larsson kirjassaan 1800-luvun naisten koulutuksesta ja koulutusjärjestelmästä. Hän kirjoittaa, että koulutus oli hyvä tapa erottaa luokat toisistaan, ja tätä käytti varsinkin keskiluokka hyväkseen. Luokkayhteiskunnan muotoutuminen merkitsi tarvetta erottautua muista eri keinoin, ja omistamisen sekä tulojen lisäksi koulutus oli hyvin tärkeässä asemassa tämän saavuttamiseksi. Koulutusjärjestelmän tehtäväksi muotoutui ihmisten lajitteleminen eri asemiin, koska systeemi piti sisällään sekä naiset että tavallisen kansan.¹¹⁹

Pat Thane kirjoittaa artikkelissaan 1800-luvun koulutuksesta, kuinka parempiosaiset tytöt kasvatettiin odottamaan avioliittoa ja äitiyttä. Heidän osansa oli perhe-elämä ja -piiri. He eivät työskennelleet, mikä erotti heidät työläisnaisista, joiden perheet eivät tulleet toimeen ilman naisten palkkaa. Tytöt olivat mukana koulujärjestelmässä poikien lailla, mikä vähensi lukutaidottomuutta.¹²⁰ Ruotsissa porvariston laajeneminen yhteiskuntaluokkana tapahtui muuta Eurooppaa jäljessä, mutta tämän seurauksena yhteiskunnassa alettiin enemmän kiinnittää huomiota lapsiin sekä näiden hyvinvointiin. Tämä nosti yhteiskunnassa koulutuksen ja lasten moraalisen kasvatuksen merkitystä. Uusi koulukäyntilaki astui voimaan vuonna 1842, mutta se alkoi kunnolla toimia vasta 1850-luvun lopulla. Laki oli merkittävä valtion kustantamien koulujen kannalta, koska sen ideana oli taata jokaiselle lapselle 7-13 ikävuoden aikana peruskoulutus lukemisessa, kirjoittamisessa, aritmetiikassa ja luterilaisen kirkon opinkappaleista.¹²¹

Opetus oli jakautunut sukupuolittain. Tytöt saivat usein vähemmän koulutusta kuin veljensä, joiden odotettiin menevän yliopistoon. Porvarityttörien varhainen koulutus oli usein äitien

¹¹⁹ Larsson 1997, 28–29.

¹²⁰ Thane 2013, 26-27.

¹²¹ Kent 2008; 175, 178–179, 194–195.

vastuulla. Sen jälkeen opetusta saattoi antaa kotiopettajatar, tai veljien miespuolinen kotiopettaja. Tytöt saattoivat viettää muutaman vuoden sisäoppilaitoskouluiissa, mutta yhtä tavallista oli oppia kaikki kotona. Joskus saattoi myös käydä niin, että ellei löytynyt ketään kotona hoitamaan opetusta kuten kotiopettajatar, äitiä tai naimatonta naissukulaista, joutuivat tytöt ja nuoret naiset itse hoitamaan koulutuksensa miten pystyivät. Näin kävi myös Victoria Benedictssonille, joka itseopiskelulla saavutti sivistyksensä. Englannin osaaminen oli harvinaista naisten keskuudessa, vaikka 1800-luvulla kieliopinnot tulivat yleisiksi heidän koulutuksessaan. Vasta 1860-luvulla alkoivat englanninopinnot hieman yleistyä.¹²² Näin ollen Mariannen lukeminen kirjoja englanniksi on mielenkiintoista, koska se poikkeaa ajan normista.

Naisten vähäisempi koulutus saattoi johtua myös siitä, että useat 1800-luvun lääkärit olivat sitä mieltä, että teini-ikää lähestyvien tyttöjen tulisi keskittyä säästämään energiansa heidän lisääntymiselintensä kehitykseen. Näin ajateltiin, koska oletettiin tyttöjen elämänsä tulevan pyörimään sen eikä heidän mieltensä ympärillä.¹²³ Teoksessa *Fru Marianne* puhutaan Mariannen veljien koulutuksesta, sillä kaikkien kolmen pitäisi päästä yliopistoon opiskelemaan. Siihen ei ole varaa, mutta sosiaalinen status vaatii sitä. Mariannesta ei ole tietoa, onko hän käynyt koulua vai saanut kotiopetusta, teoksessa sitä ei mainita erikseen. Romaanissa ei nosteta esiin myöskään muita pyrkimyksiä avioliiton ohella, mitä hänellä olisi. Ainoa mitä hän romaanin alussa tuntuu tekevän, on avioliiton ja kosinnan odottaminen, minkä lisäksi hän kuluttaa aikansa romaaneja lukien ja seuraelämästä nauttien. Thane toteaa artikkelissaan, että länsimaiden naisten koulutuksen saralla oli aina toki poikkeuksia. Oli olemassa edistysmielisiä isiä, jotka kouluttivat tyttäriäänkin. Vaihtoehtoisesti perhe halusi taata tyttäriilleen elinkeinon, mikäli nämä eivät päässeet naimisiin ja perhe oli liian vähävarainen elättämään naimattomia naispuolisia perheenjäseniä.¹²⁴

1800-luvun alussa naisten oli vielä vaikeaa saada korkeampaa koulutusta, heille oli tarjolla ainoastaan pensionaatteja ja mamsellikouluja kaupungeissa, joiden opetus oli vaihtelevaa ja säännötöntä. Monissa muistelmissa valitetaan tyttökouluista. Esimerkiksi yhdessä koulussa oppilaat oppivat ainoastaan ranskaa, koska koulu oli ranskalainen, ja toisessa oppilaita käytettiin ompelutyövoimana. Vaikka on todisteita siitä, että naiset silti hankkivat hyvän sivistyksen, monet ajan feministit ja uudistuspedagogit pitivät naisten koulutusta pinnallisena

¹²² Kyle [1972], 37; Ulvros 1996, 174-175; Thane 2013, 26–28.

¹²³ Thane 2013, 27–28.

¹²⁴ Thane 2013, 28.

ja tarkoituksettomana. Naiset oppivat vain eri sosiaaliseen statukseen liittyviä taitoja, kuten pianonsoittoa, ranskaa ja koristekäsityötaitoja.¹²⁵ Mariannekin edustaa tällaista tyypillistä naisosaamista romaanissa. Hän soittaa pianoa, lukee eri kielillä ja tekee koristekäsitöitä, minkä hän kuvittelee täyttävän aviovaimon velvollisuudet.

Ensimmäiset ruotsalaiset tyttökoulut syntyivät tyytymättömyydestä naisten koulutustasoon, ja jo 1840-luvulla niitä oli viisi kappaletta. Kyle jatkaa, että uusien tyttökoulujen ero vanhoihin mamsellikouluihin ja pensionaatteihin oli, että tyttökouluissa oli tietoiset kasvatus- ja opetussuunnitelmat. Erona köyhien tyttökouluihin siellä opetettiin myös vieraita kieliä. Sen ajan mittapuulla oppineisuutta edustavat opetusaineet, kuten klassiset kielet ja edistyneempi matematiikka, eivät kuitenkaan olleet opetussuunnitelmassa. Tyttöjen opetus keskittyi äidinkieleen ja moderneihin vieraisiin kieliin, koska sen kuului olla yleissivistävää sekä käytännöllistä. Toisin kuin poikien ilmainen ja valtion vetämä oppikoulu, jonka katsottiin olevan välttämätön tulevien virkamiesten koulutukseen, tyttökoulut olivat yksityisiä ja maksullisia. Niitä ei pidetty pakollisena koulutuksena suurimmalle osalle oppilaista. Tyttökoulujen opetuksen päämäärästä käytiin keskusteluja, mutta pääasiallisena tarkoituksena pidettiin hyvää yleissivistystä kotirouvalle.¹²⁶ Esimerkiksi tanskalaisen tyttökoulun perustajan Nathalie Zahlen koulussa vallitsi tiukka kuri ja hillitty ilmapiiri. Hän halusi oppilaidensa pystyvän keskustelemaan rauhallisesti ja informoidusti, jotta he voisivat keskustella älykkäästi puolisoidensa kanssa olematta tietämättömiä. Hänen tarkoituksensa oli emansipoida naisen mieli, mutta toisaalta naisten piti olla hillittyjä ja puhua vain kun sopi.¹²⁷

Väestönkasvu ja alhainen avioitumisprosentti, jotka johtivat 1800-luvulla suureen naimattomien naisten ylijäämään, olivat myös huolenaihe. Näiden koulutus työllistymisen takaamiseksi oli sekin tyttökoulujen tehtävä, minkä takia tehtiin myönnytyksiä opetussuunnitelmaan. Tytöt saivatkin kouluissa ylioppilastutkintotasosta koulutusta äidinkielessä, historiassa, maantiedossa, ranskassa sekä mahdollisesti muissa vieraissa kielissä. Se oli silti harvoin sellaista, että he olisivat voineet kilpailla miesten kanssa työmaailmassa. Luonnontieteiden ja matematiikan opetus oli vähäistä, ja se keskittyi käytännön kotitöihin. Tämä perustui käsityksiin naisten älykkyyden suuntautumisesta ja heidän työllistymismahdollisuuksistaan. Valtio tuki osittain rahallisesti kouluja vuodesta 1874 lähtien ja sai vastineeksi halvalla koulutettua työväkeä alempiin virkamiestoimiin. Tästä

¹²⁵ Kyle [1972], 37–38; Mai 1993, 98–99.

¹²⁶ Kyle [1972]; 38–40, 49, 61, 214.

¹²⁷ Mai 1993, 98–100.

huolimatta yleinen näkemys oli, että nainen täytti Jumalalta saamansa tehtävän tai luonnollisen tarpeensa, kun hän meni naimisiin ja kasvatti lapsia. Sitä pidettiin naisen luonteena, minkä takia hänen katsottiin parhaiten soveltuvan koti- ja perheympäristöön. Hänen luonteensa voisi olla myös esteenä, mikäli hän olisi aktiivinen yhteiskunnassa. Siksi koulutuksen piti olla yleissivistävä ja humanistisesti painottunut.¹²⁸ Ulvros ottaa esiin, kuinka Jean Jacques Rousseau'n 1700-luvulla kirjoitettu teos *Émile* vaikutti vahvasti aikakauden ideoihin Ruotsissa ja ympäri Eurooppaa. Rousseau'n mukaan naisella ja miehellä on eri tehtävät elämässä, jotka täydentävät toisiaan, minkä takia heitä pitää kouluttaa eri tavalla.¹²⁹

Romaanissa *Pengar* mainitaan, että Selma käy pensionaattia. Hän piirtää että maalaa, mistä hän haluaisi itsellensä ammatin, vaikka hänen lähipiirinsä ei arvostakaan tätä unelmaa. Ei ole tietoa, onko tämä sellainen vanhanaikaisempi koulu, mitä feministit 1800-luvulla Kylan mukaan moittivat, koska Selma ei saanut sieltä mitään pätevyyttä.¹³⁰ Toisaalta se on voinut olla uudempikin koulu, jota Selma kävi vain muutaman vuoden valmistumatta. Joka tapauksessa hän on romaanin alussakin koulutetumpi kuin keskimääräinen nuori nainen. On epäselvää, kuinka paljon siitä on koulun ansiota ja mikä itsenäisen opiskelun. Kuitenkin hän lukee itsenäisesti filosofiaa ja fysiikkaa, sekä muutenkin lukee aina joutaessaan. Selma näyttää pitävän romaaneja joutavana ajanvietteenä. Hän ihmettelee Axel Möllerille, että lukeeko tämä vain romaaneja, eli siis sitä mitä Marianne koko ajan tekee.¹³¹ Viime luvussa käsiteltiinkin hyödyllisen ja hyödyttömän lukemisen eroja ja niiden arvostusta. *Pengar* osoittaa myös tyttöjen koulutuksen harvinaisuuden, kun Axel Möller ihmettelee Selmaa:

Hennes mystiska lärdom imponerade på honom. Och så hade han aldrig förr träffat någon ung flicka, som brukade tala om när hon var i ”pension”. [–] Det föreföll honom gruvligt förnämt.¹³²

Porvarillinen luokka oli pääasiassa se, joka tuki tyttökouluja, ja koulutuksesta tulikin luokkastatuksen merkki. 1800-luvun loppupuolella tyttökoulujen suosio kasvoi rajusti, mutta silti vain pieni osa ruotsalaisista tytöistä kävi sitä, ja he olivat lähinnä kaupunkilaistyttöjä. Suurin osa naisista kävi ainoastaan kansakoulun opinmäärän.¹³³ Selman tausta edustaa siis harvinaisempaa ilmiötä, ja Mariannen koulutuksen mainitsemattomuus ei ole tavatonta.

¹²⁸ Kyle [1972], 214–216; Thane 2013, 28.

¹²⁹ Ulvros 1996; 36, 40–41.

¹³⁰ Kyle [1972], 38.

¹³¹ Benedictsson 1950 [1885], 68.

¹³² Benedictsson 1950 [1885], 84.

¹³³ Kyle [1972]; 62, 214.

Tarkemmin hänen koulutuksensa tai kasvatuksensa mainitaan liittyen vaimon ja taloudenhoidon tehtäviin sekä miten naisten tulee käyttäytyä miesten keskuudessa:

Hon var vänlig och smeksam och kokett, just till den fina gräns som betraktas för comme il faut. Hon var för ingen del någon kall skönhet, men hon glömde aldrig sin goda uppfostran.¹³⁴

Nämä seikat paljastavat, minkälaista tulevaisuutta varten naisia kasvatettiin ja koulutettiin sekä mitä taitoja pidettiin heille tärkeinä. Oikeanlainen sosiaalinen kanssakäyminen vastakkaisen sukupuolen kanssa ja vaimon tehtävien osaaminen ovat Mariannelle tärkeitä taitoja. Toista hän ei osaa, sillä Marianne ei avioliittonsa alussa tiedä tai välitä talouden pyörittämisestä, vaikka se kuuluu hänen töihinsä.

Naisten korkeampi kouluttaminen oli itsessään provokatiivista naisasiakysymyksen yksi osa-alue painottaa Manns. Tämä johtui siitä, että se nosti esiin pinttyneitä käsityksiä sukupuolten eroista. Vaikka naisten koulutus taloudellisista syistä ei ollut niin kyseenalaista, oli ajatus naisesta järkevänä sekä toimintakykyisenä olentona sukupuolikäsitysten vastainen. Tämän takia koulutettu nainen nähtiin usein suffragettina ja naisten kouluttaminen radikaalina.¹³⁵ Esimerkiksi ajan naisasianainen Fredrika Bremer argumentoi niitä näkemyksiä vastaan kirjoissaan, joiden mukaan naisilla olisi vähänlaisesti ymmärrystä ja heidän koulutuksensa tulisi olla suppea. Hänen mukaansa muu kuin oma älykkyys ei saisi olla kenenkään sivistyksen tiellä. Bremeristä naisia pidettiin tuotteina, joita laitettiin näyttille harkinnan mukaan.¹³⁶ Yhteiskunta piti naisten suuria koulutuksellisia hankkeita uhkana, kuten vuonna 1859 perustettu naisopettajaseminaarin edeltäjä Lärokurs för fruntimmer. Kuviteltiin, että oppilaitoksissa naisista muotoutuisi naisasianaisia. Monet oppilaat kyllä kokivatkin koulutuksensa juuri emansipoivana ja kasvattavan solidaarisuutta naisten kesken.¹³⁷ Romaanit heijastavat näitä näkemyksiä hyvin, sillä juuri enemmän kouluttautunut Selma haluaa muutakin elämässään kuin mennä naimisiin.

Selman päättäessä lähteä miehensä luota teoksen *Pengar* lopussa hän riitelee tämän kanssa asiasta. Aviomies huomauttaa, ettei Selma oikeastaan osaa mitään:

¹³⁴ Benedictsson 1950 [1887], 11.

¹³⁵ Manns 2005; 22, 74–75.

¹³⁶ Ulvros 1996, 175.

¹³⁷ Manns 2005, 78–79.

Och vad vill du bli? Kontorist? – du har aldrig gått igenom något handelsinstitut. Lärarinna? – du har kunskaper, men inga examensbetyg. Sömmerska – du kan ej skära till. Och det finns tjuvtals om var brödbit.¹³⁸

Tämä onkin Selmalle vaikein paikka, sillä hän on usein itsekin miettinyt oman koulutuksensa ja osaamisensa puutetta.¹³⁹ Riidan jälkeen hän kirjoittaa serkulleen Richardille pyytäen tätä etsimään hänelle työpaikan jostakin voimisteluinstituutista Saksasta. Selma myöntää, että hänen osaamisensa on vain teoreettista, mutta se voidaan korjata.¹⁴⁰

Vuosisadan puolivälissä syntynyt naisasialiike kampanjoi naisten toisen asteen koulutuksen puolesta ja yliopistoon pääsystä. Vähitellen tämä tuotti tulosta, kun 1800-luvun jälkipuoliskolla eri koulutusmahdollisuuksia alkoi avautua naisille.¹⁴¹ Reformien myötä naisille avattiin uusia ammattioikeuksia, niin kuin kansakoulunopettajan virka vuonna 1853. 1850- ja 1860-luvuilla alkoivat eri koulut hyväksyä naisoppilaita ja opettajaseminaareja perustettiin naisia varten. Vuodesta 1870 lähtien he saivat suorittaa ylioppilastutkinnon ja vuodesta 1873 aloittaa yliopistossa opiskelun. Modernisoitua yhteiskunta hyödytti yksinäisiä ja naimattomia naisia, kun talouden murros toi uusia työpaikkoja esimerkiksi opetuksen, sairaanhoidon ja hallinnollisten tehtävien alalle. Näissä aloissa naisten osaamisalueet olivat eduksi uhkaamatta miesten oikeuksia.¹⁴² Naisten täytyi usein silti taistella tiensä koulutukseen, varsinkin näin oli varakkaimpien perheiden tyttärien keskuudessa.¹⁴³

Periaatteessa siihen aikaan, mihin romaani sijoittuu, Selmalla olisi ollut mahdollisuus saada pätevä koulutus johonkin ammattiin. Hänellä ei kuitenkaan ollut sitä laajasta lukeneisuudestaan huolimatta. Tämä peilaa aiemmin mainittuja tutkimuksia tyttöjen koulutuksen vähäisyydestä ja sen suuntauksesta opettaa naisia kotirouviksi. Ulvrosin kirjassa nousee esiin, että vaikka koulutusmahdollisuuksia oli, niin naiset eivät aina tienneet näiden olemassaolosta tai olleet sisäistäneet niitä todellisiksi tai varteenotettaviksi vaihtoehdoiksi.¹⁴⁴ Toisaalta Eva Lis Bjurman nostaa esiin, että pensionaatitkin saattoivat vaikuttaa tyttöjen itsenäisyyskehitykseen. He näkivät kouluissa muita naisrooleja kuin emännän ja vaimon roolin, ja hyvät opettajat saattoivat toimia tärkeinä esikuvina. Lisäksi koulut olivat naisten

¹³⁸ Benedictsson 1950 [1885], 241.

¹³⁹ Benedictsson 1950 [1885], 241.

¹⁴⁰ Benedictsson 1950 [1885], 245.

¹⁴¹ Thane 2013, 28.

¹⁴² Hjordt-Vetlesen 1993, 332; Bengtsson & Werkmäster 2004, 18.

¹⁴³ Thane 2013, 28.

¹⁴⁴ Ulvros 1996, 241–242.

alue, jossa oppilaat saattoivat kehittyä.¹⁴⁵ Koulutuksen merkitys naisten itsekunnioituksessa ja identiteetin kehityksessä löytyy Ulvrosinkin tutkimuksessa.¹⁴⁶ Jälleen tämä tulee esiin romaaneissa niin, että Marianne odota tulevaisuudesta enempää kuin avioliittoa. Kun taas Selma, joka on käynyt koulua ja sivistänyt itseään, näkee enemmän mahdollisuuksia. Hän haluaisi tarttua niihin, eikä astua perinteiseen naisen rooliin.

Selman koulutuksen riittämättömyys nousee esteeksi näille haaveille. Patruuna Kristerson nujertaa Selman salaisen toivon siitä, että hän olisi auttanut vaimoaan löytämään ensimmäisen työpaikkansa, kun tämä päättää jättää avioliittonsa.¹⁴⁷ Porvarinaisen yleissivistävä mutta ammatillisessa mielessä hyödytön koulunkäynti koulutuksen riittämättömyys, on se mistä Hjortd-Vetlesen kirjoittaa artikkelissaan modernin läpimurrosta Pohjoismaissa 1800-luvulla. Tämä ongelma nosti naisten oikeudet taas tapetille ruotsalaisessa yhteiskuntakeskustelussa. Porvariluokan naisen odotettiin osaavan ommella, kirjoa, tanssia, esiintyä ja keskustella sosiaalisissa tilaisuuksissa usealla kielellä. Tämä kaiken kuului sujua hillitysti ja mitäänsanomattomasti. Hänen elämäntarkoituksensa oli koti ja taustalla luoda siitä miellyttävä paikka.¹⁴⁸ Naisille ei siis opetettu muuta ammattia kuin vaimon rooli, joten he olivat täysin riippuvaisia elättäjistään. Nämä olivat joko aviomiehiä tai miespuolisia sukulaisia. Mikäli ei ollut tätä turvaverkkoa, elannonsaaminen oli vaikeaa, varsinkin ammatillisen pätevyyden tai taitojen puuttuessa.

Bengtsson ja Werkmäster nostavat esiin, että naisille saattoi myös kasvaa paineita oppia erilaisia taiteellisia ja muita salonkikelpoisia taitoja, koska se toi etua avioitumismahdollisuuksissa.¹⁴⁹ Bjurman kirjoittaa, että uusien koulutusvaatimusten myötä naisten rooli muodostui monimutkaisemmaksi, hänen piti olla sekä emäntä että sivistynyt nainen. Heidän piti omata erilaisia taitoja, kuten tanssia, soittoa, piirtämistä ja laulua, vieraita kieliä ja olla lukeneita joissakin aiheissa. Tämä kertoi heidän statuksestaan ja esitteli naimaikäisten naisten kulttuurista pääomaa. Sen lisäksi heillä piti olla hyvää makua, mikä tuli käsitteenä esiin varhaisista keskiluokan teksteissä lähes yhtä paljon kuin koulutus. Naisten piti opetella taito osoittaa tätä. Se oli tärkeää, koska he loivat perheen yksityisen ympäristön, joka samalla oli osa perheen julkisivua. Kasvatuskirjat neuvoivat parantamaan makuaistia

¹⁴⁵ Bjurman 1998, 185.

¹⁴⁶ Ulvros 1996, 255–256.

¹⁴⁷ Benedictsson 1950 [1885], 242.

¹⁴⁸ Hjortd-Vetlesen 1993, 332.

¹⁴⁹ Bengtsson & Werkmäster 2004, 24.

esimerkiksi piirtämällä, sillä se osoitti muitakin henkisiä kykyjä. Naisia neuvottiin myös oppimaan pukeutumaan hyvällä maulla.¹⁵⁰

Luokkaan kuuluva oikeanlainen maku on yksi asia, minkä Börje haluaa oppia uudelta vaimoltaan. Hän haluaa oppia, miten hänen kuuluisi olla uuden luokkansa vaatiman statukseen nähden ja miten toimia uudessa luokkaympäristössä. Mariannen kuvataan omaavan tätä makua. Hän osaa pukeutua huomiota herättävästi vähällä rahalla ennen avioliittoa: ”Sättet att kläda sig var för henne en skön konst, och hon visste att lämpa modet efter sin individualitet.”¹⁵¹ Mariannella on ennen kosintaa paljonkin suosiota miesten keskuudessa, joten ainakin hän sillä tavalla onnistuu käyttämään kasvatustaan hyväkseen pyrkiessään päämääräänsä eli sulhasen saamiseen.

Kyle mainitsee Ulvrosin lailla, että koska tyttöjen kouluttaminen tyttökouluissa oli kallista, eikä tähännyt samalla tavalla ammattiin kuin pojilla, niin tyttökoulujen ja oppilasmäärän lisääntyminen 1800-luvulla tarkoitti myös sitä, että itse kouluttamisella oli arvoa. Vuosisadan kuluessa alettiin pitää yhä tärkeämpänä, että tyttöjenkin hyvään kasvatukseen kuului jonkinlainen kirjallinen koulutus, vaikkakin synnä oli antaa heille tarpeeksi sivistystä vaimon tehtäviä varten.¹⁵² Tämä ajalle tyypillinen näkemys käy ilmi romaanissa *Pengar*, kun Selmaa pidetään liian nuorena ajattelemaan toimeentuloaan. Hän haaveensa päästä Tukholmaan opiskelemaan maalausta kuihtuu, kun sekä isä että setä kieltäytyy kustantamasta koulutusta. Selman täti ei ymmärrä, mitä tämä suree:

– Det är alldeles okristligt att så taga vid sig för en småsak, återtog hon. Det fanns sorger, som fru Berg kunde förstå, men det fanns också sådana, som lågo utom hennes horisont.¹⁵³

Kodinhoito vai koulutus -dikotomia oli polttava kysymys. Kasvatusideologit kannustivat kodinhoitoon enimmäkseen siksi, että nainen pysyisi omalla paikallaan kotona ja tottelevaisena. Bjurman nostaa esiin, että koulun käyneet naiset saivat tästä uuden identiteetin, mikä saattoi johtaa vanhan roolin hylkäämiseen. Emännän roolin jättäminen oli emansipoivaa, mutta samalla naiset antoivat vähemmän arvoa omien äitiensä taidoille ja heidän identiteetilleen.¹⁵⁴ Eli kyse on sukupolvien välisestä erosta sekä emansipaatiosta koulutuksen avulla. Kummankin päähenkilön kohdalta löytyy emännän roolin väheksyminen, mutta myös

¹⁵⁰ Bjurman 1998; 185, 214, 218–219, 221, 223.

¹⁵¹ Benedictsson 1950 [1887], 11.

¹⁵² Kyle [1972], 61; Ulvros 1996, 175.

¹⁵³ Benedictsson 1950 [1885], 91.

¹⁵⁴ Bjurman 1998, 185–186.

samalla juuri tällainen sukupolvien ero näkemyksissä. Selman täti ymmärrä, miksi tämä haluaa kokonaan hylätä vaimon roolin työnteon vuoksi, minkä lisäksi hän kritisoi Selmaa, koska tämä ei osaa perinteisiä naisilta vaadittavia taitoja kuten ruoanlaittoa.¹⁵⁵ Marianne taas ei ota osaa taloudenhoitoon avioiduttuaan, mistä hänen äitinsä järkyttyy: ”Hon kände en förskräckelse därvid, som hade hon kommit underfund med att hennes dotter föraktfullt satt å sido en eller annan helig ceremoni.”¹⁵⁶

Huolimatta mahdollisista arvojen muutoksista sukupolvien välillä Marianne hylkää yhteiskunnan hänelle määrittämät tehtävät, kun hän ei osallistu oman kotinsa hoitoon. Börjenkin taloudenhoitaja olettaa uuden rouvan päättävän päivällisestä ja muusta vastaavasta. Hän sekä hämmästyy että pettyy, kun ei saa hoitaa asioita niiden kuulumalla tavalla, eli yhdessä emännän kanssa.¹⁵⁷ Velvollisuuksien sijaan Marianne uppoutuu romaaneihinsa. Hyvin kasvatettuna Marianne ei voi istua toimeettomana, joten hän harrastaa koristekäsitöitä eli ”små fantasiarbeten”¹⁵⁸. Kuvaustavasta voi ymmärtää, että Mariannen työ ei auta mitenkään itse talouden pyöryksessä, mikä pitäisi olla hänen tehtävänsä. 1800-luvun mittaa toimeton harrastuksiinsa keskittyvä aviovaimo muodostui myös statussymboliksi. Se tarkoitti, että aviomies pystyi elättämään vaimoa, jonka ei tarvinnut murehtia talousaskareista.¹⁵⁹

Muutama tutkimus nostaa kuitenkin esiin kuvan aktiivisesta ylemmän luokan naisesta, joka hoitaa kotitalouden arkiaskareita. Jokapäiväisiin töihin saattoi kuulua kaikenlaista pientä, kuten sukkien paikkausta, tai isompia, koko taloutta koskevia päätöksiä kuten palvelijoiden pestaus. Tyttäret oppivat osallistumalla kodin hoitoon ja tarkkailemalla äitejään. Heidät saatettiin myös lähettää toisiin perheisiin oppimaan taloudenhoitoa. Aviomiesten ollessa poissa vaimot hoitivat tiluksia, minkä takia heidän oli tärkeää osata sekin. Mielenkiintoista kyllä, jos mies jäi kotiin yksin lasten kanssa, tuli kotitaloutta sekä lapsia hoitamaan aina joku läheinen naishenkilö. Vaikka mies saattoi tulla taloudenhoidon alueelle, ja puoliset pohtia yhdessä näitä asioita, oli vaimolla valta päättää kotitalouksesta. Sosiaaliset tehtävät olivat nekin edelleen osa vaimojen töitä, eli emännöinti ja miellyttävän ilmapiirin luominen kotiin.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Benedictsson 1950 [1885], 99–100.

¹⁵⁶ Benedictsson 1950 [1887], 120.

¹⁵⁷ Benedictsson 1950 [1887], 102–103.

¹⁵⁸ Benedictsson 1950 [1887], 105.

¹⁵⁹ Bengtsson & Werkmäster 2004, 23.

¹⁶⁰ Rundquist 1989, 198–200; Sjöblad 1992, 51–52; Ulvros 1996; 66–68, 174; Steinrud 2008; 136, 140, 143–144.

Ulvros kirjoittaa, että erot hänen ja perinteisen tutkimuskuvan välillä vaimosta miehen kodinhengittäjänä ja miehestä ainoana elättäjänä voivat johtua hänen tutkimuksensa keskittymisestä aiempaan aikaperiodiin. 1700-luku ja 1800-luvun alkupuoli saattaa erota 1800-luvun lopusta mitä tulee vaimon ja naisten askareisiin. Tutkimuskohde on sekin paikallinen eteläruotsalainen porvaristo pienissä kaupungeissa eikä suurkaupunkien korkeampi keskiluokka. Naisten elämä on myös voinut muuttua teollistumisen edetessä Ruotsissa vähemmän taloudenpitoon keskittyneeksi. Samoin Tukholmassa ja Göteborgissa on saattanut olla erilainen elämäntyyli kuin muualla Ruotsissa. Lisäksi kansainvälinen kuva aiheesta on voinut muokata käsitystä ruotsalaisten naisten oloista. Aiempi tutkimus on kuitenkin liikaa keskittynyt pieneen osaan vaurasta ylempää keskiluokkaa tai tunnettuihin ajan henkilöihin, sekä saanut mielikuvia kaunokirjallisuudesta kuten esimerkiksi Benedictssonin teoksista tai ajan kasvatusmateriaaleista. Tästä on tullut vääristynyt kuva koko keskiluokan elämäntyylistä.¹⁶¹ Mielenkiintoista on, kuten Tuohela tuo esiin, että Benedictsson kirjoitti jatkuvasti elämäänsä ja arkeaan ylös pieniin vihkoihin, mistä näkyy hänen toimensa perheenemäntänä sekä arkisten askareiden määrä, mitä piti suorittaa.¹⁶² Kirjailija on itsekin siis esimerkki aktiivisesta emännästä, vaikka hänen teoksensa antaisivat eri mielikuvan.

Naimattomat naiset olivat kuitenkin niitä, jotka eniten ilmaisivat voimattomuuden tunteita ja omaa tarpeettomuuttaan, vaikka naisten päiväkirjoista löytyy runsaasti sellaisia kirjoituksia, kirjoittaa Sjöblad. Teksteistä nousee esiin arjen kuvaus. Toistuvat aiheet ovat naisen rooli ja sen vaatimukset, sekä perhe ja avioliitto. Myös toiveet merkityksellisestä työstä, matkustamisesta, rakkaudesta sekä turhautuneisuus, rajatut mahdollisuudet, tiedonhalu ja kaipuu koulutukseen näkyvät. Kirjoittaminen toi naisille lohtua, vapautta keskustella ja itsetuntemusta. Sjöblad lainaa Benedictssonin päiväkirjoja, jossa tämä kirjoittaa sen pitämisen terapeuttisista vaikutuksista.¹⁶³ Vaikka vaimon osa olisi ollut palkitsevaa, niin koulutuksen puutteet ja naisten halu parempaan sivistykseen näkyy siis tässäkin. Toisaalta myös itsensä kehittämisen positiivinen vaikutus päiväkirjan kirjoittamisen muodossa nousee esiin.

Naisten koulutus oli siis käytännön kotitalouden hoidon oppimista. Tämä voidaan nähdä romaaneissa esimerkiksi siinä, että Mariannen äiti tekee kotitalousaskareita.¹⁶⁴ Ja toisaalta että Selma itsekin pitää sitä puutteenaan, ettei pidä ruoanlaitosta.¹⁶⁵ Mariannen käytös voitaisiin

¹⁶¹ Sjöblad 1992, 51–52; Ulvros 1996; 67, 189; Sjöblad 2009, 58.

¹⁶² Tuohela 2008, 68–69.

¹⁶³ Sjöblad 2009; 60, 342–343, 346–350.

¹⁶⁴ Benedictsson 1950 [1887], 5.

¹⁶⁵ Benedictsson 1950 [1885], 121.

nähdä sukupolvien priorisoinnin muuttumisessa vaimon roolissa, tai edustavan tyyppillistä toimetonta porvarivaimoa. Vahvimmin se kuitenkin vaikuttaa koulutuksen puutteelta. Hän ei ymmärrä mitä häneltä odotetaan uudessa roolissaan, ainakin näin voi päätellä muiden henkilöiden reaktioiden perusteella. Ja Steinrudin, Ulvrosin ja muiden tutkimus puoltaa kuvaa porvarivaimosta myös aktiivisena emäntänä. Tietenkin tässä voi nähdä myös eron kaupungin ja maaseudun eri vaatimuksiin. Mahdollisesti kaupungissa naisten ei tarvitse hoitaa taloutta yhtä paljon. Romaanin *Fru Marianne* lopussa, kun Marianne on mukautunut maalaiselämään ja hoitaa vaimon roolinsa asiaankuuluvasti, Börje kiittääkin Marianneä siitä ja mielihyvystä siitä, että saa arvostusta muiden silmissä hyvästä vaimosta:” Och så är det alltid roligt att de som varit här kunna komma hem och säga att jag har en bra hustru, fast hon är ett stadsbarn.”¹⁶⁶ Toisaalta Mariannen äiti on kaupunkilainen ja tekee arkiaskareita. Hän myös kauhistuu Mariannen avioliiton alun toimetomasta käytöksestä, joten tämä ei täysin täsmää. Kuten viime luvussa sivusin, Marianne saattaa edustaa enemmän mielikuvaa tai pelkoa huonosta vaimosta. Tai varoitusta siitä mitä tapahtuu, jos kuvittelee pelkkien romaanien perusteella miltä vaimon roolin kuuluisi näyttää.

Kouluttautumisella oli siis merkitystä naisille, oli se kotitalouden hoitoa tai ammatin opiskelua. Käsittelen seuraavaksi hieman ajan koulutuskeskustelua ja siirryn sitten Benedictssonin argumentteihin aiheesta. Pääasiassa tarkastelen, miten tämä kaikki näkyy ja vaikuttaa alkuperäislähteissäni. Lopuksi liitän tähän vielä naisten seksuaalivalistuksen, sillä sekin voidaan nähdä osana naisten koulutusta, minkä lisäksi se on tärkeänä osana ajan kirjallista keskustelua. 1880-luvun ruotsalaiset naiskirjailijat, joihin Benedictsson kuului, käsittelivät ihmisten valintoja ja valmiuksia valita. He argumentoivat, että kyetäkseen valita, yksilöllä piti olla tiedon tuomaa ymmärrystä. Nuorella tytöllä ei ollut näitä valmiuksia valitessaan avioitua. Mielipiteet olivat kritiikkiä sekä konservatiivisten kaksinaismoraalia kohtaan että radikaalien vapausajattelua kohtaan. Tietämätön ei voinut olla vapaa, koska ei tuntenut valintojensa seurauksia. Kirjailijoiden esikoisromaanit olivat enimmäkseen puheita tai hyvin muotoiltuja argumentteja siitä, että vapaus tarkoitti kykyä keskustella samanveroisen kumppanin kanssa.¹⁶⁷

Uutta Selman tarinassa on hänen kehityksensä ihmisenä jäätyään vangiksi huonoon avioliittoon, avaa Hjordt-Vetlesen. Modernius tulee esiin Selman tiedonjanossa ja eroottisessa

¹⁶⁶ Benedictsson 1950 [1887], 259.

¹⁶⁷ Hjordt-Vetlesen 1993, 343-344.

heräämisessä. Ne ovat saman asian kaksi puolta, mutta koska romaani edustaa realistista suuntaa, seuraa päähenkilö ainoastaan tiedonjanoaan. Hän rikkoo silti kahleensa. Koko teoksen keskiössä on argumentti, että naisen on kyettävä valitsemaan vapaana ja tiedostavana seurauksista. Muuten hänen sanansa ei ole pitävä, koska hän ei ymmärtänyt seurauksia.¹⁶⁸ Benedictssonin romaanit edustavat siis myös kirjallista suuntaa, jonka tarkoituksena on kritisoida naiselle annettua koulutusta, joka oli puutteellinen ja keskittyi naisilla vahvasti avioitumiseen. Molemmissa romaaneissa päähenkilöiden koulutus ja kasvatus epäonnistuu valmistamaan heitä tulevaisuuteensa. He joutuvat itse kouluttamaan itseään ja elämäkokemukset muokkaavat heitä. Mariannen kasvatus ei valmistanut häntä avioelämän todellisuuteen vaan hän eli kuvitelmissa. Selmakaan ei ollut valmis todelliseen elämään, mutta ei myöskään saanut kunnon koulutusta työllistyäkseen. Hän lukee ja kasvattaa itseään Richardin ohjauksella. Marianne alkaa lukea tietokirjoja muuttuessaan paremmaksi vaimoksi ja oppii taloudenhoitajansa avulla käytännön asioita. Selma kouluttaa Richardinkin vaimoa Elvira, jotta tämä osaisi puhua puolisolleen ja kasvattaa poikaansa.¹⁶⁹

Romaanin *Pengar* ratkaisu on naisen kouluttautuminen ja identiteetin kehitys, jotta hänestä ei tule kauppatavaraa avioliittomarkkinoilla, tulkitsee Levy. Teos yhdistää kirjailijan tiedot naisen mahdollisuuksista yhteiskunnassa, tämän koulutusmahdollisuuksien puutteen ja seksuaalisuuden taloudellisesti arvokkaana, samalla hyödyntäen realismin estetiikkaa. Selman kasvatuksellinen ongelma on, että hän ei ole sosialisoitunut yhteiskuntaan. Hän on vielä lapsellinen eikä tiedosta yhteiskunnallisia rajoitteita. Benedictsson kritisoi, että naisen koulutus oli kouluttamattomuutta, sillä se ei vastannut yksilön tarpeita. Koulutus ja kasvatus eivät varustaneet naisia toimivilla käsityksillä heidän paikastaan yhteiskunnasta ja suhteestaan muihin ihmisiin, liioin ne eivät luoneet toimivia ihannekuvia tästä. Nainen jäi yksin oman mielikuvituksensa kanssa. Benedictssonille tämä oli yhtä suuri vääryys kuin Mariannen saama perinteinen naisten porvarikasvatus, joka loi epärealistisia romanttisia illuusioita avioliitosta.¹⁷⁰

Selman seksuaalinen kokemus tulee Levyn mielestä nähdä tämän kasvatuksen valossa, joka ei aikuistanut tätä tarpeeksi. Selman inho hääyön seksuaalista kanssakäymistä kohtaan saa hänet pitämään kaikkea seksuaalista alentavana. Se tuhoaa hänen lapselliset kuvitelmansa ja orastavan aikuisen minuutensa. Seksuaalisuus ei sovi hänen arvomaailmaansa, minkä takia

¹⁶⁸ Hjordt-Vetlesen 1993, 346-347.

¹⁶⁹ Benedictsson 1950 [1885], 193-198.

¹⁷⁰ Levy 1982; 135, 137, 140

siitä tulee osa valtasuhdetta miehen ja naisen välillä.¹⁷¹ Selman mielestä äitien velvollisuus olisi kertoa häyöystä ja seksistä tyttärille. Siksi häyö on hänelle niin kamala, koska hän on tietämätön etukäteen.¹⁷² Levy tulkitsee myös Benedictssonin kärsineen Selman lailla shokin avioliiton seksuaalisen elämän johdosta, mikä johtui juuri tietämättömydestä ja omista kuvitelmissa. Tapahtuma vaikutti kirjailijaan traumaattisesti.¹⁷³ Tuohelan mielestä tämä oli vain osittainen syy kirjailijan sairastamaan melankoliaan elämänsä aikana. Hän nostaa esiin, että naisten tietämättömyys ennen häyötään oli yleinen kritiikin kohde monilla sen ajan naiskirjailijoilla ja naisasianaisilla. Aikalaieteksteistä löytyy myös Benedictssonin kaltaisia esimerkkejä.¹⁷⁴ Naisen ruumiiseen liittyvät aiheet olivat tulenarkoja 1800-luvulla. Esimerkiksi eräs luento naisten opettajaseminaarissa, joka hyvin rajatusti käsitteli ihmiskehon elimiä, sai aikaan suuren kohun ja vastustuksen.¹⁷⁵

Käsitys naisten seksuaalisuudesta muuttui 1800-luvun mittaan. Aiemmin suurimmassa osassa Eurooppaa oli vallalla käsitys, että naiset saivat yhtä paljon nautintoa seksistä kuin miehet ja että heidän seksuaalinen anatomiansa oli suunnilleen samankaltainen. Myöhemmin siveys alettiin yhdistää naiseen, kun keskiluokka ja ylempi keskiluokka saivat valtaa ja he halusivat erottua aatellisista. Muutenkin itsekuri ja kunniallisuus nousivat arvoina. Lääketiede kehitti käsityksen kahdesta sukupuolesta, jonka mukaan naisilla oli heikompi seksuaalinen vietti, koska heillä oli erilainen biologia. Kuitenkin sekä miehet että naiset odottivat avioliiton tuovan eroottista nautintoa. Ellen Bayuk Rosenman nostaa esiin, että tämä ei aina toteutunut, sillä naisille ei usein kerrottu seksistä, minkä takia heidän häyönsä saattoivat olla kivuliaita ja tuottaa pettymyksen. Monet saattoivat myös pelätä seksuaalista kanssakäymistä johtuen raskauden ja synnytyksen tuomista riskeistä.¹⁷⁶

Yleinen kuva porvarikulttuurista siveänä ja seksuaalisuutta tabuna pitävänä saattaa täsmätä 1800-luvun loppupuolen ajanjaksoon, mutta näin ei ollut vuosisadan alussa. Tämä siveyskulttuuri oikeastaan kasvoi pikkuhiljaa 1800-luvun mittaan, ja Ulvrosilla on omissa lähteissään paljon esimerkkejä keskusteluista liittyen seksuaalisuuteen. Esiaviollisista suhteista kuitenkin rankaistiin edelleen. Aikalaislähteistä löytyy sekä sosiaalisesti hyväksyttävää vitsailua seksuaalisuudesta, kun se oli kytkettynä avioliittoon, että todistuksia

¹⁷¹ Levy 1982, 140–142.

¹⁷² Benedictsson 1950 [1885], 231.

¹⁷³ Levy 1982, 56.

¹⁷⁴ Tuohela 2008, 61.

¹⁷⁵ Manns 2005, 78–79.

¹⁷⁶ Rosenman 2013; 48–49, 51.

tyttöjen tietämättömydestä seksistä ja seksuaalisista suhteista puhumisen tabusta.¹⁷⁷

Benedictssonin kuvaus romaanissaan *Pengar* on kannanotto, mutta se myös sopii yhteen tutkimuskirjallisuuden kanssa. Oli mahdollista, että naiset olivat täysin tietämättömiä seksistä, jolloin hääyö saattoi olla suuri järkytys. Toisaalta myös *Fru Marianne* on linjassa tutkimuskirjallisuuden kanssa. Marianne selvästi tietää ainakin sen verran, että odottaa hääyön ja avioliiton tuovan eroottisia nautintoja. Ottaen huomioon, että naisia koulutettiin avioliittoon, heidän ei haluttu selvästi olevan kauhean perillä seksistä, koska se olisi ollut siveysmoraalin vastaista.

Tutkimuskirjallisuus on näyttänyt, että 1800-luvun ruotsalaisessa porvariyhteiskunnassa naisen tärkeimpänä tehtävänä pidettiin avioitumista ja äitiyttä. Vaikka jotkut perheet kouluttivat tyttöjään paremmin, ja tyttökoulujen määrä kasvoi, oli naisten koulutus silti vaihtelevaa. Naisten koulutuksesta tuli kuitenkin statussymboli ja sen tärkeys kasvoi. Siitä huolimatta sitä pidettiin vain työkaluna, jotta nainen menestyisi paremmin avioliittomarkkinoilla ja vaimona, ei itseisarvona naiselle. Benedictssonin romaanit luovat saman vaikutelman, osittain tietenkin juuri siksi, että Benedictsson halusi kiinnittää huomiota tyttöjen huonoon koulutukseen. Hän nosti esille tyttöjen seksuaalisen tietämättömyyden hääyön edessä, mutta myös naisten ajautumista epärealistisiin romanttisiin kuvitelmiin avioliitosta. Tutkimuskirjallisuudesta löytyy vastaavanlaista. Toisaalta naisille ei kerrottu seksistä ennen hääyötä, mutta toisaalta on myös lähteitä joiden mukaan seksuaalisuudesta saattoi puhua, kunhan se liittyi avioliittoon.

Koulutuksen riittämättömyydestä huolimatta se myös vahvisti naisten itsetuntoa. Se näytti heille mahdollisuuksia muustakin kuin vaimon ja äidin roolista, minkä tutkimuskirjallisuus nostaa esiin. Selma edustaa kirjoissa tätä. Hän on kouluttautunut enemmän ja myös janoaa jotain muuta kuin avioliittoa. Benedictssonin ensimmäisen romaanin agenda on koulutuksen tärkeys ja naisen kehitys yksilönä, jotta hän voi emansipoitua. Selman täytyy itse kouluttaa itseään kehittyäkseen, mutta silti hänellä ei ole työhön sopivaa koulutusta. Tämä on tutkimuskirjallisuudessakin ongelmana naisten työllistymisessä, vaikka toisaalta kouluja myös kehitettiin juuri naisten työllistymistarpeita varten. Silti tietoisuus näistä mahdollisuuksista ei levinnyt yhtä nopeasti.

¹⁷⁷ Ulvros 1996; 150–151, 155.

Toisessa romaanissa ei ole samanlaista poliittista ohjelmaa. Siinä paljastuu ennemminkin yhtenä teemana perinteisen porvarikasvatuksen heikkous, kun se ei tarpeeksi valmistanut Marianne vaimon ja emännän rooliin. Toisaalta hänenkin pitää lukea, opetella ja kehittyä ihmisenä löytääkseen onnellisen lopun avioliitossaan. Tämä on jossain määrin ristiriidassa tutkimuskirjallisuuden kanssa, sillä Ulvrosin ja muiden tutkimukset osoittavat naisten oppineen paljon käytännön asioita osallistumalla taloudenpitoon kotona tai toisten luokse lähetettyinä. Vaimot olivat aktiivisia ja ahkeria emäntiä omassa taloudessaan. Kirjassakaan Marianne ei hoida vaimon rooliaan yhteiskunnan vaatimusten mukaan, koska hänen äitinsä kauhistuu tätä. Erot romaanin ja tutkimuksien välillä voivat kuitenkin johtua maantieteestä tai tutkimusperiodista. Isojen kaupunkien porvaristo käyttäytyi mahdollisesti eri tavalla kuin pienten paikkojen keskiluokka. Ruotsin teollistuessa 1800-luvulla vaimon tehtävät saattoivat vähentyä taloudenhoidossa, eli vuosisadan alku- ja loppupuoliskojen välillä oli eroavaisuuksia.

1800-luvun koulusysteemi jakoi luokat tehokkaasti. Kansakoulusta tuli työläisten ja maaseudun alemman luokan koulutus, jotta he suoriutuisivat ruumiillisesta työstä. Ylempi luokka kävi yksityisiä kouluja tai sai henkilökohtaista opetusta kotona opettajalta. Naisten ja miesten koulutusihanne sekä heidän yhteiskunnalliset tehtävänsä erosivat tässä luokassa. Ylemmän luokan keskuudessa on usein pelätty kansan sivistämistä, ja että se muuttaisi vallitsevaa yhteiskunnallista järjestystä.¹⁷⁸ Näin oli myös naisten kouluttamisessa. Yhteiskunta halusi heidän sopivan vaimon muottiin, ja siihen koulutus tähtäsikin, minkä Benedictssonin romaanit osoittavat. Mariannen koulutuksesta mainitaan vain silloin, kun se liittyy tähän aiheeseen. Tähän kuuluu oikeanlainen sosiaalinen kanssakäyminen vastakkaisen sukupuolen kanssa, tai hääpäivänä hänen äitinsä huoli siitä, oliko Marianne valmis olemaan talon emäntä ja vaimo:

Make, barn, tjänare och hem! – var hon beredd för dessa plikter? Och vem berett henne? – – – Ett enda styng av förfärande ansvarighet [-]¹⁷⁹

Kuitenkin koulutus antoi naisille laajempaa maailmankuvaa ja halua rikkoa yhteiskunnan ihannekuvaa keskiluokkaisesta naisesta, ja siihen tarkoitukseen itse romaanitkin ovat kirjoitettu.

¹⁷⁸ Larsson 1997, 32.

¹⁷⁹ Benedictsson 1950 [1887], 78.

3 Itsenäisyys, avioliitto ja parinvalinta elatuksen näkökulmasta porvarinlaiselle 1800-luvun lopun ruotsalaisessa yhteiskunnassa

Tämä luku keskittyy itse avioitumisprosessia konkreettisesti määrittäviin tekijöihin, eli naisen parinvalintaan ja mahdollisuuksiin elättää itseään ilman avioitumista. Parinvalinnassa merkitystä saavat toki aiemmin esitellyt yhteiskunnalliset ja yhteisölliset tekijät, mutta tässä luvussa käyn läpi avioitumispäätöksen yhteydessä oleellimmat vaikuttimet. Ensimmäinen alaluku käsittelee kuitenkin naisen itsenäisyyden, työnteon ja avioliiton intersektionaalisuutta taloudellisen selviytymisen kannalta. Miten romaaneissa naisen mahdollisuudet ja näkemykset työnteosta näyttäytyvät? Miten se peilaa kirjoitusajankohtansa ruotsalaisten naisten realiteetteja? Miten itsenäisyys, varsinkin taloudellinen, liittyy työntekoon ja miten avioliittoon? Takasiko kumpikaan itsenäisyyttä? Miten päähenkilöt kokevat asian?

Toisessa alaluvussa keskityn naisen puolisonvalintaan vaikuttaviin tekijöihin. Mitkä seikat vaikuttavat alkuperäislähteissäni? Tässä luvussa tulee taloudellisten syiden lisäksi käsiteltäviä muitakin tekijöitä, kuten tunteita ja perheen vaikutusta, vaikka muuten olenkin käsitellyt avioliittoa pitkälti elatusjärjestelmän näkökulmasta. Käyn läpi tutkimuskirjallisuudessa esiin tulleet aspektit naisen aviomiehen valinnassa, ja miten se korreloituu romaaneissa. Painavatko taloudelliset tekijät vai tunnepuoli enemmän? Mikä on tärkeää tulevassa miehessä? Kummassakin luvussa tulee esiin sekä toisen romaanin vahva tematiikka naisen myymisestä itsensä avioliittoon rahan takia, naisasialiikkeen nousu Ruotsissa 1800-luvulla ja keskustelu naisen paikasta, että naisen kapeat mahdollisuudet hankkia elantonsa.

3.1 Ilman miestä – muuttuva yhteiskunta ja porvarinaisen itsenäisyysmahdollisuuksia elättäjänä ja elättinä 1800-luvun lopun Ruotsissa

Käsittelen tässä luvussa, miten itsenäisyys, avioliitto ja työnteko näkyvät Benedictssonin kahdessa romaanissa päähenkilöiden kannalta sekä mitä ne kertovat omasta ajastaan. 1800-luku oli suurien muutosten aikaa Ruotsissa. Tarkastelen osana tätä lukua, miten nämä muutokset vaikuttivat porvarinaisten elämään avioliiton ja työnteon kannalta, ja miten ne näkyvät romaaneissa. Ja mikäli eivät näy, mitä se kertoo romaaneista. Pääosaltaan käsittelen, miten naisen toimeentulo esiintyy romaaneissa. Onko päähenkilöillä mahdollisuuksia itsenäiseen työntekoon ja miten työnteko esiintyy suhteessa avioliittoon? Pystyikö nainen rahallisessa mielessä olemaan itsenäinen? Entä takasiko avioliitto vai työnteko paremmin

itsenäisyyden, vai takasiko mikään? Perehdyn myös, miten tämä on romaaneissa esitetty verrattuna 1800-luvun lopun oikeaan tilanteeseen. Lisäksi tarkastelen lopuksi romaanin *Pengar* teemaa naisen tunteista itsensä myymisestä avioituessa, koska se on niin iso osa teosta.

Yhteiskunnan modernisoituminen avasi porvarisnaisille uusia mahdollisuuksia, mutta monille muutokset eivät olleet vapaaehtoisia. Avioliittomarkkinat olivat kaventuneet maastamuuton ja alhaalla pysyvien virkamiespalkkojen takia. Ennen naimaton nainen oli voinut asua sukulaisten luona, mutta harvalla oli enää varaa pitää ylimääräistä elättiä. Vaikka ajan ideaali oli, että keskiluokan ja ylemmän luokan naisten ei tarvitsisi tehdä töitä, käytännössä tämä ei toiminut. Naimattomien naisten oli pakko hakeutua töihin. Vaikeutena oli, että porvarinainen ei saanut tehdä raskasta työtä, eikä hänen saamansa kasvatus kouluttanut ammattiin työmaailmassa, se vain muokkasi ja sivistä. Yksinäisten naisten oli usein sen vuoksi tarjottava palveluksiaan kotiopettajana. Ulvros nostaa esille Shelley Penningtonin ja Belinda Westoverin tutkimuksen, jonka mukaan porvarinaisille oli tavallista ottaa ompelutehtäviä vastaan rahasta, koska kotona tehty työ oli sopivampaa, eikä tällaista laskettu työkse.¹⁸⁰

Naisten taloudellisten oikeuksien saaminen oli vahvasti kytköksissä elatus- ja köyhyysongelmaan, vaikkakin se oli myös osa laajempaa keskustelua tasa-arvosta ja kansalaisuudesta. Käytännön tarpeet pakottivat lait muuttumaan, jotta naiset saisivat elinkeinovapauden ja paremmat elatusmahdollisuudet. Naimattomien naisten elättäminen oli tullut ongelmaksi, ja osaksi sen takia he saivatkin vuonna 1884 oikeuden olla täysivaltaisia kansalaisia täyttäessään 21 vuotta.¹⁸¹ Väestönkasvu oli myös suurena tekijä, miksi niin moni naisista jäi naimattomaksi 1800-luvulla. Lisäksi avioitumisprosentti laski ja saavutti pohjalukeman vuonna 1850. Naisetkin hakeutuivat kaupunkiin työn toivossa, mutta siellä heidän oli vaikeampi hankkia elantoa kuin miesten, koska yhteiskunta automatisoitui. Niin moni asia, joka ennen valmistettiin kotona esimerkiksi naisten toimesta, tuotettiin tehtaissa.¹⁸²

Miten tämä yhteiskunnallinen muutos näkyy sitten tutkimusaineistossani? Benedictssonin kaksi romaania, vaikka ovatkin juuri tämän modernin murrokseen aikana ilmestyneitä, eivät ensisilmäyksellä näytä tuovan esille näitä seikkoja. Naisten työllistymisen lisääntyminen tai elannonsaannin vaikeutuminen johtuen kaventuneista avioitumismahdollisuuksista ei heijastu

¹⁸⁰ Hjort-Vetlesen 1993, 331–332; Ulvros 1996, 212–213; Bengtsson & Werkmäster 2004, 15.

¹⁸¹ Kyle [1972], 35; Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 159; Kent 2008, 197.

¹⁸² Kyle [1972], 35.

Benedictssonin päähenkilöissä. Toisaalta romaanit ovat avioliittokuvauksia, ja kirjailijan tarkoitus on käsitellä avioliittoa, joten ei ole yllättävää, että tämä aihealue on jäänyt pois. Molemmat naiset hyväksyvät ensimmäisen avioliittotarjouksen, tosin sitä ei mainita, onko tarjouksia tullut aiemmin. Rahapulaa ei selvästikään ole myös niin paljon, että harkittaisiin naisten työhön menemistä.

Mariannen tapauksessa ei tule millään tavalla esille, että työnteko olisi yksi mahdollinen tulevaisuudensuunnitelma ja tapa ansaita elantoa. Vaikka perheellä on jonkinlaisia rahanvaikeuksia, ei Marianne romaanin sisällä ajattele työn tekemistä. Toisaalta eurooppalainen naiskuva tässä modernisoituvassa ajassa oli keskiluokan nainen, kuten Karin Johannisson toteaa. Tämän mielikuvan oli luonut tiede, koulutusjärjestelmä ja lausumattomat sopivaisuussäännöt. Naisen ja miehen paikat yhteiskunnassa olivat vastakkaiset, koska heillä oli sukupuolina eri vahvuudet. Naisen paikka oli kotona, sillä hänen vahvuutensa olivat tunteet ja huolehtiminen. Hänen yhteiskunnalliseksi tehtäväkseen muodostui koti ja tämän yksityisen puolen hoito ja ylläpito.¹⁸³ Romaani siis enemmän kuvaa Mariannen tapauksessa ajan naiskuvaa tai -ideaalia, kuin välttämättä vuosisadan muuttuvia realiteetteja.

Kummassakin Benedictssonin teoksessa nousee esiin yhteiskunnan näkemys naisen todellisesta kutsumuksesta vaimona ja äitinä, sekä työnteon pitäminen viimeisenä vaihtoehtona ja välttämättömänä pahana taata elanto. Selman setä on aluksi sillä kannalla, että koulutus voi taata Selmalle vapauden olla hyväksymättä ketä tahansa kosijaa, mutta muuttaa mielensä veljensä kirjeen jälkeen.¹⁸⁴ Hän lohduttaa tätä sanoilla: ”Kanske väntar dig en glädje, som du aldrig drömt om.”¹⁸⁵ Eli toisaalta teoksessa näkyy 1800-luvun yhteiskunnallinen muutos, että ammatti nähdään käytännöllisenä naisellekin, mutta toisaalta myös vahva käsitys naisen ensisijaisesta paikasta vaimona. Koska heti kun Kristerson pyytää pastori Bergiltä Selman kättä, on tämä muiden silmissä paljon parempi vaihtoehto ja suurempi onni Selmalle kuin työnteko.

Matović nostaa esiin, että mies sai arvostusta elatuskyvystään, mutta naiselle se taas merkitsi sosiaalisesti arvon alenemisesta huolimatta hänen ammatillisista kyvyistään. Nainen sai arvostusta tulemalla elätetyksi, koska mikäli hän elätti itseään tai muita, se oli osoitus aseman huononemisesta.¹⁸⁶ Hyvän ja varakkaan aviomiehen löytäminen tyttärelle saattoi olla äidin

¹⁸³ Johannisson 1994, 16–17.

¹⁸⁴ Benedictsson 1950 [1885]; 81, 88.

¹⁸⁵ Benedictsson 1950 [1885], 93.

¹⁸⁶ Matović 1984, 227.

strategia antaa tälle niin hyvä elämä kuin mahdollista niissä raameissa, mitä sinä aikana oli.¹⁸⁷ Selman lähipiiri edusti ajalle tyypillistä näkökantaa. He halusivat varmistaa läheiselle naispuoliselle sukulaiselle mahdollisimman hyvän elämän, mutta tämä nähtiin ainoastaan avioliiton kautta saavutettavana, eivätkä Selman tulevaisuudensuunnitelmat työnteosta kuulostaneet yhtä hyviltä. Sama koskee toki Mariannenkin perhettä heidän halutessa tyttärensä hyviin naimisiin.

Yksinäiset naiset olivat haavoittuvassa asemassa oleva sosiaalinen ryhmä 1800-luvulla. Vaihtelevat elämänkohtalot Ulvrosin tutkimuksessa todistavat, että jäätyään patriarkaalisen mallin ulkopuolelle, jossa nainen menee naimisiin ja alistuu miehen päätösvaltaan, heidän piti kaikin mahdollisin käytössä olevin strategioin taata toimeentulonsa. Olipa kyse naimattomista naisista tai leskistä, tärkein tekijä on, missä suhteessa nainen on mieheen. Siksi avioliitto oli niin tärkeä naiselle. Ilman sitä hän oli riippuvainen sukulaisistaan, mikäli hän ei pystynyt elättämään itseään naisille sopivilla aloilla. Esimerkiksi leskien kohtalo riippui aviomiehen omaisuudesta ja ammatista. Mikäli varallisuutta oli kertynyt ja leskellä oli hyvä mahdollisuus jatkaa miehensä tointa, hänellä saattoi olla mukava toimeentulo. Koska lesket olivat itsenäisiä lain silmissä, he pystyivät toimimaan itsenäisesti ja miesten alalla. Mutta oli myös muitakin kohtaloita, kun leskien toimeentulo riippui lasten ja muiden armeliaisuudesta.¹⁸⁸

Naisen itsenäistyminen, tai vapaus itsenäistyä, tapahtui välttämättömistä yhteiskunnallisista ongelmista johtuen. Näitä tuettiin lakimuutoksilla 1800-luvun mittaan, mutta itsenäistyminen ei ollut aina vapauttavaa, vaan saattoi olla pakon edessä tapahtuvaa. Benedictssonin romaanit heijastavat ajan yleistä näkemystä, että avioliitto on paras tapa naiselle turvata tulevaisuus. Ainoa poikkeus esiintyy Selman hahmossa, mitä tarkastelen tuonnempana. Itsenäisyys ja vapaus, jotka usein yhdistetään toisiinsa, eivät romaaneissa aina tule esiin sillä tavalla. Esimerkiksi Marianne ajattelee, miten Börjen rahat tuovat hänelle vapautta ja valtaa. Hän tuntee, että ”Att bli förlovad med en förmögenhet var därför detsamma som att för första gången på lång tid få dra ett fritt andetag.”¹⁸⁹ Eli hän kokee saavaansa vapauden avioitumalla, koska silloin hänen rahahuolensa katoavat.

Naiselle avioituminen toi myös sosiaalisen statuksen.¹⁹⁰ Romanissa *Pengar* Selmakin kokee sen, kun hän voi näpäyttää rouva Mölleriä ja leveillä muille uusilla vaatteillaan häissään, eli

¹⁸⁷ Ulvros 1996, 223–224; Sjöblad 1992, 43–44.

¹⁸⁸ Ulvros 1996, 270–272.

¹⁸⁹ Benedictsson 1950 [1887], 71.

¹⁹⁰ Ulvros 1996, 271.

vaimona, kun aiemmin naimattomana ja köyhänä hän koki saavansa halveksuntaa rouva Möllerin suunnalta kuluneista vaatteistaan.¹⁹¹ Naimattomalla naisella oli alempi sosiaalinen status, vaikka Ulvros huomauttaa, että käytännössä he saattoivat toimia tärkeänä työntekijänä sukulaistensa kodeissa, kuten lastenkasvattajana tai hoitajana ja tekemällä taloustöitä.¹⁹²

Yksinäisiä naisia saatettiin myös estää muuttamasta paikkakunnille, koska pelättiin heidän muuttuvan taakaksi köyhäinhoidolle. Siksi heillä piti usein olla todistuksia, että heidät oli palkannut joku, tai että heillä oli riittävästi omaisuutta. Ulvros kirjoittaa, että tämä vahvistaa ajan käsitystä siitä, että kotitaloudessa piti olla mies päättämässä asioista. Vaikka todellisuudessa monissa ruotsalaisissa kaupungeissa melkein puolet kotitalouksista olivat naisten hoidossa johtuen väestöllisestä kehityksestä 1800-luvun puolivälissä.¹⁹³ Yksinäisten naisten, niin kuin kotiopettajattarien, piti kuitenkin luottaa miespuolisiin sukulaisiin ja tuttaviihin rahallisissa sekä muissa seikoissa. Suurin ongelma oli itsenäisyyden puuttuminen lain edessä, tosin Ulvrosin teos käsittelee 1800-lukua 1870-luvulle asti, eli hieman aiempaa aikaa.¹⁹⁴ Samalla tavalla Selmakin kääntyy miespuolisten tuttaviansa puoleen saadakseen apua työpaikan löytämisestä. Siksi hänelle onkin kova isku, että patruuna ei aio auttaa häntä, mitä hän on sisimmässään toivonut. Selma kaipaisi siis silti mieheltään apua, vaikka on aikeissa jättää hänet. Sen jälkeen Selma lähettää serkulleen Richardille kirjeen, toivoen tämän löytävän hänelle työpaikan.¹⁹⁵ Teoksen alussakin hänen haaveensa koulutuksesta ja oman elämän hallinnasta kaatuvat. Alaikäisyyden vuoksi hänellä ei ole pääsyä omiin rahoihinsa. Naisten riippuvaisuus miesten hyväntahtoisuudesta ja avusta nousee esiin siis sekä Benedictssonin teoksissa että tutkimuskirjallisuudessa.

Yksinelävän naisen on vaikea selviytyä yhteiskunnassa, mutta Selma on kaiken lisäksi teoksen lopussa vaimo, joka jättää avioliittonsa. Patruuna toteaaakin Selmalle:

En förlupen hustru betraktas med förakt av allt hederligt folk. Man drar sig för henne som för en annan äventyrerska. Du skall finna dig tillbakastött på alla punkter, och värnlös utkastad i världen vid tjugotre års ålder kan man aldrig veta i vilka frestelser du kan falla.¹⁹⁶

¹⁹¹ Benedictsson 1950 [1885]; 109, 136–137.

¹⁹² Ulvros 1996, 270–271.

¹⁹³ Ulvros 1996, 228–229.

¹⁹⁴ Ulvros 1996; 245–251, 271.

¹⁹⁵ Benedictsson 1950 [1885]; 242, 245.

¹⁹⁶ Benedictsson 1950 [1885], 241–242.

Naisen kunnia oli pääasiassa hänen seksuaalisuutensa, ja naisen kuului olla neitsyt mennessään naimisiin. Avioliiton ulkopuolinen lapsi pilasi naisen maineen omassa sosiaalisessa luokassa. Ainoa keino oli mennä naimisiin lapsen isän kanssa tai teeskennellä olevansa menossa. Vaikka laki oli muuttunut vuonna 1810, eli naista ei rangaistu avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä, pystyi kirkko edelleen tuomitsemaan hänet.¹⁹⁷ Matović kuvailee, että luterilainen näkemys avioliitosta, jonka normeihin oikeudellinenkin laki tukeutui, oli vastaan kaikkea avioliiton ulkopuolista seksiä. Seksi kuului avioliittoon myös vain lisääntymismielessä. Avioliitto oli tämän näkemyksen mukaan lopullista, eikä edes lapsettomuus ollut peruste avioerolle.¹⁹⁸

Ulvros toteaa, että hänen tutkimuksissaan niin miesten kuin naistenkin uskottomuus tuomittiin, samoin miesten käyminen prostituoitujen luona. Aviomiehet eivät eläneet kaksoiselämää rakastajattarineen, sillä perheonni oli normi kummallekin sukupuolelle.¹⁹⁹ Vaikka Selma on vain jättämässä miehensä eikä pettänyt tätä, oli seksuaalisten normien rikkomisella ankarat seuraukset. Lainauksessa patruunan puheesta tulee selväksi, että avioliittonsa jättänyttä naista pidettiin valmiina rikkomaan siveellisyydenkin sääntöjä. Johannisson käsittelee, kuinka porvariluokan naiskäsitys oli passiivinen, vastaanottavainen, melkein aseksuaalinen, mutta toisaalta hänestä oli tehty se toinen suhteessa mieheen. Ristiriitaisesti naisen seksuaalisuutta pidettiin myös vaarallisena, koska hänen halunsa ajateltiin olevan rajattomat, minkä vuoksi niitä piti kontrolloida. Sen nainen teki olemalla hyveellinen ja saattamatta miehiä kiusaukseen.²⁰⁰ Yksinäisiä naisia saatettiin pitää myös epäilyttävinä.²⁰¹ Tästä kaikesta piirtyy kuva, että mikäli Selma elää yksin, ajautuisi hän automaattisesti naisena huonoille teille. Lisäksi pelkällä yksinolollaan hän saattaa herättää epäilystä mahdollisesta normien rikkomisesta, vaikka niin ei olisi käynyt. Toiseksi hän rikkoo tärkeää normia eli avioliiton ikuisuutta vastaan, minkä takia hän siksikin saisi huonon maineen.

Selma päättää romaanissa *Pengar* lopulta lähteä avioliitosta, mutta jo romaanin alussa hän haluaa kouluttautua ja tehdä työtä. Hänen kauttaan tulee pääasiassa näkyviin naisen työllistyminen tutkimusaineistossani. Selma haluaa elättää itsensä, mutta ei myöskään usko menevänsä naimisiin. Lisäksi hän unelmoi eläinmaalarin ammattista, minkä vuoksi hän

¹⁹⁷ Ulvros 1996; 218–220, 227, 266.

¹⁹⁸ Matović 1984, 30–31.

¹⁹⁹ Ulvros 1996, 149–150.

²⁰⁰ Johannisson 1994; 20, 26, 58, 60–61.

²⁰¹ Ulvros 1996, 228.

pyytää setäänsä auttamaan häntä pääsemään Tekniska skolan -taidekouluun Tukholmaan.²⁰² Kuitenkin kukaan hänen perheessään ei tue tätä. Isän mielestä hän on liian nuori, joten pastorisetäkään ei auta häntä. Asia kiteytyy hyvin Selman tädin argumentissa:

[–] det är ju inte kvinnans egentliga kall, [–] det inte är riktigt rätt. Att äldre ogifta fruntimmer taga sin tillflykt till sådant, det är ju alldeles i sin ordning, men vid Selmas år har man sannerligen så mycket annat och nödvändigare att lära sig. Det är ingen så lätt sak att förestå ett hus, och den man, som har något förstånd, ser minsann alltid på att få en duglig flicka.²⁰³

Bengtssonin ja Werkmästerin teoksessa valaistaan, että vaikka ennen 1800-lukua on vaikea tietää, kuinka moni nainen oli aktiivinen taiteilija, on kuitenkin selvää, että aateliset naiset maalasivat ja harrastivat kirjontaa. 1800-luvun vaihteessa naiset alkoivat esitellä töitään Ruotsin Konstakademien-taideakatemiassa, tosin vain amatööreinä. Aatelisten ja porvariain keskuudessa se nosti kuitenkin sosiaalista statusta, mikäli oli varaa pitää vaimoa, joka vapaa-ajalla kehitti taiteellisia lahjojaan taloustöiden sijaan.²⁰⁴ Tämä oli kuitenkin taiteenharjoitusta yksityisissä tiloissa. Julkinen töiden esittely herätti enemmän keskustelua, koska 1800-luvulla vaikuttivat vahvasti käsitykset naisen ja miehen erilaisuudesta.²⁰⁵ Vuosisadan puolivälistä lähtien kasvoi taiteellisilla aloilla työskentelevien naisten lukumäärä, eniten näin tapahtui kuitenkin käsityöalalla, mikä johtui elinkeinovapauslain muutoksesta. Ruotsin taideakatemia hyväksyi naiset mukaan vuonna 1864 ja 1880-luvulta lähtien oli akatemian näyttelyissä mukana 45 naista per vuosikymmen, joissa naiset esittelivät töitään ammattilaisina. Eli vuosisadan loppupuolella niin naisia kuin miehiäkin pidettiin taiteilijoina, ja se oli naiselle mahdollinen ammatti. Kaikki perheet eivät kuitenkaan hyväksyneet ammattia, koska naisen tehtävänä pidettiin äitiyttä ja vaimona olemista.²⁰⁶

Teoksessa esitetty Selman haave taiteilijan ammatista ei siis ole poissuljettu mahdollisuus 1800-luvun lopun Ruotsissa. Toisaalta Selman perheenkään reaktio ei ole poikkeuksellinen. He eivät ajattele Selman tarvitsevan koulutusta ammattiin, koska olettavat hänen avioituvan. Bengtssonin ja Werkmästerin kirjassa nousee esiin, että vuonna 1879 uudelleennimetty Tekniska skolan, otti varhain naisoppilaita, eli jo vuonna 1858. Tämä johtui naisylijäämästä ja heidän tarpeestaan elättää itsensä.²⁰⁷ Eli niin kuin luvussa on aiemmin todettu, naisten

²⁰² Benedictsson 1950 [1885]; 77, 80, 85.

²⁰³ Benedictsson 1950 [1885], 81.

²⁰⁴ Bengtsson & Werkmäster 2004, 22–23.

²⁰⁵ Bengtsson & Werkmäster 2004, 155.

²⁰⁶ Bengtsson & Werkmäster 2004, 30.

²⁰⁷ Bengtsson & Werkmäster 2004; 38, 40.

koulutusmahdollisuudet kasvoivat elannonsaannin tarpeesta. Benedictssonin teos kuvaa myös aikaansa realistisesti, että naisen oli mahdollista päästä ja kouluttautua taidekoulussa.

Huolimatta siitä, että naiset muuttuivat taiteilijoina amatööreistä ammattilaisiksi, he eivät voineet omaksua miesten taiteilijaidentiteettejä. He olivat aina naistaiteilijoita. Toisaalta naistaiteilijat toimivat positiivisena esikuvana emansipoidusta naisesta muille naisille. He kouluttautuivat, muuttivat pois kotoa ja hankkivat omat työtilat, eli ottivat omaa tilaa.²⁰⁸

Selma on kateellinen nuorelle naistaiteilijalle, jonka hän näkee Tukholman Kansallismuseossa maalaamassa, sillä se herättää hänen vanhat unelmansa työnteosta. Lisäksi hän kokee naistaiteilijan elämän olevan sisällöltään rikkaampi kuin omansa: ”[-] flickan därinne; fattig, men fri i sin strävan. – Och hon själv [-] Pengar, men ingen strävan. Nej, kämpa med livet, slåss om brödet, det är att leva.”²⁰⁹

Lakien muuttumisesta huolimatta naiset eivät välttämättä tienneet muutoksista. He saattoivat myös tunnetasolla kokea, että heillä ei ollut kauheasti vaihtoehtoja tulevaisuudessa.²¹⁰

Ulvrosin tutkimuksessa löytyy kuvaukset kahden ruotsalaisen naisen elämästä 1860-luvulta, missä molemmat kouluttautuivat sekä tekivät töitä, eikä naimattomana oleminen vähentänyt heidän omanarvontuntoaan. Näiden naisten identiteetti ei ollut kytketty mieheen, vaan ammattiin, mikä oli yhdessä koulutuksen kanssa ylpeydenaihe. Ulvros pohtii, johtuivatko tällaiset eroavaisuudet 1860-luvun laajenevista mahdollisuuksista vai sattumasta, vaikka loppujen lopuksi sitä on vaikea tietää.²¹¹ Selman ajatukset heijastavat samankaltaista näkemystä. Työnteko näyttäytyy edellisen kappaleen lainauksessa kunnioitettavalta ja tavoittelun arvoiselta, toisin kuin avioliitto. Hän ihailee itsenäistä naista ja mieltää tämän vapaaksi.

Selman tädin vastustuspuhe naisen kouluttautumisesta viittaa myös ajan uusiin suuntauksiin lauseella ”och de där nya åsikterna...”²¹² Romaanin lopussakin mainitaan nämä, sillä Selma on lukenut erilaisia tekstejä avioliitosta ja sitä kritisovista argumenteista.²¹³ Naiskysymys, mikä käsitteli niin naisten asemaa avioliitossa kuin naisten koulutustakin, oli yksi 1800-luvun Ruotsin kolmesta suuresta poliittisesta ja sosiaalisesta kysymyksestä. Nämä kysymykset

²⁰⁸ Bengtsson & Werkmäster 2004; 29, 183.

²⁰⁹ Benedictsson 1950 [1885], 225.

²¹⁰ Ulvros 1996, 241–242.

²¹¹ Ulvros 1996, 255–256.

²¹² Benedictsson 1950 [1885], 81.

²¹³ Benedictsson 1950 [1885]; 239, 243-244.

käsittelivät taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti epätasa-arvossa olevia ihmisryhmiä.²¹⁴ Aluksi naiskysymyksestä keskusteltiin paljolti miesten toimesta eduskunnassa. Lakiuudistusten sekä reformien hyöty- ja haittapuolia puitiin läpi. Keskustelu oli pääosin liberaalin arvomaailman puolella.²¹⁵

Manns korostaa, että 1800-luvun lakiuudistusten takana oli muutakin kuin käytännön ongelmia naimattomien naisten elatuksesta. Monet, jotka vaativat parannuksia naisten oloihin, argumentoivat naisten oikeudesta olla ihmisiä ja tasa-arvoisia miesten kanssa. Ihmiset järjestäytyivät erilaisiin ryhmiin taistellakseen yhteiskunnallisten muutosten puolesta.²¹⁶ Naiset, etupäässä porvarinaiset, alkoivat aktivoitua yhteiskunnallisen uudistustyön parissa vuosisadan puolivälin jälkeen. Vähempiosaisten auttamistyön myötä naiset tulivat osaksi yhteiskunnan julkista puolta ja osaksi kansalaisvaikuttamista.²¹⁷ He tekivät jo käytännön auttamistyötä naisten olojen parantamiseksi 1860- ja 1870-luvuilla, vaikka naisasiajärjestöjä ei vielä ollut.²¹⁸ 1870-luvun lopulla perustettiin Föreningen för gift kvinnas äganderätt -järjestö ja vuonna 1884 Fredrika Bremer-förbundet.²¹⁹

Liberaalit perusideat vapaudesta ja tasa-arvosta, sekä kristillinen lähimmäisenrakkaus toista kohtaan olivat arvomaailma liikkeen osallistujien takana. Tärkeää oli, että minkään yksilön vapaudet eivät vähentäisi toisen yksilön vapautta. Yleisesti kuitenkin pidettiin oman vähemmistöryhmänsä oikeuksien puolesta puhumista kyseenalaisena, joten naisasialiike nähtiin helposti poliittisesti radikaalina ja provosoivana. Se ei myöskään sopinut yhteiskunnan naiskäsitykseen, varsinkaan porvariluokan naisista. Naiskuva pohjautui käsitykseen naisesta hyvänä ja epäitsekkäänä olentona, joka oli miestänsä ja perhettänsä varten. Naisasian puolesta taistelijoiden piti varoa olemasta liikaa vastakkain tämän kuvan kanssa ja kuulostamasta liian vallankumouksellisilta, vaikka he kritisoivatkin ankarasti porvarillista sukupuolijärjestelmää.²²⁰

Avioliitto oli elatusinstituutio naisille. Ulvros avaa, että sillä tavalla isät pääsivät vastuustaan elättää tyttäriään, johon he olivat velvoitettuja lain ja yhteiskunnan silmissä. Naisten kieltäytyminen tästä prosessista vaikutti vastalauseelta patriarkaalista järjestelmää kohtaan.²²¹

²¹⁴ Manns 2005, 16.

²¹⁵ Manns 2005, 18.

²¹⁶ Manns 2005, 18–19.

²¹⁷ Manns 2005; 72, 74.

²¹⁸ Manns 2005, 103.

²¹⁹ Manns 2005, 176.

²²⁰ Manns 2005, 104–105.

²²¹ Ulvros 1996, 251.

Teoksessa *Pengar* patruuna puhuu Selman halutessa lähteä avioliitostaan kuin tämä olisi kaatamassa koko yhteiskuntajärjestelmää:

– Du skulle akta dig, ty det gäller icke endast dig själv [–] varje sådant ord är en brand, som kastas ut till förstörelse. Mannen är kvinnans huvud – det säger både gudomlig och mänsklig lag – ett styre måste finnas i både staten och familjen. Staten vilar endast på familjelivet. Den som kullkastar familjen, kullkastar allt.²²²

Selman halu hylätä avioliittonsa nähdään teoksessa kapinana koko patriarkaalista yhteiskuntaa vastaan, siksi se on niin vaarallista. Claes Ekenstam käsittelee muun muassa porvarien suhdetta perheeseen ja seksuaalisuuteen 1800-luvulla. Porvarien perheideologia oli yhteydessä ajan sosiaalisiin ja poliittisiin muutoksiin, kuten kapitalismin kehitykseen. Porvariluokka muuttui vaikutusvaltaisemmaksi, ja perhe oli osa luokan kehitystä. Rakkaus ja seksuaalisuus oli varattu perheeseen, ja tämä käsitys oli voimakas 1800-luvulla. Perhe oli tiivis ryhmä, joka muodostui vanhemmista ja lapsista ja johon kaikki tunne-elämä oli fokusoitunut tässä ajattelumallissa.²²³ Patruunan puhe on hyvä esimerkki tästä keskiluokan ideologiasta. Porvareille perhe oli tärkeä, ja he olivat vaikutusvaltainen luokka, joten tämän käsityksen kyseenalaistaminen on kapinallista.

1860-luvun Suomessa ilmestynyt Marie Linderin romaani, minkä Launis nostaa esiin, jättää loppunsa avoimeksi kieltäytymällä paljastamasta naispäähenkilön vastausta kosintaan. Päähenkilö epäröi, koska vaikka se olisi rakkausavioliitto, hän pelkää naimisiinmenon tarkoittavan itsenäisyytensä ja yhteiskunnan hyväksi työskentelemisen päättymistä. Avoin loppu kritisoi ajan avioliittoajatuksia sekä ihannetta rakkausavioliitosta kyseenalaistamalla sitä, että se olisi naiselle itsestään selvä valinta.²²⁴ Joseph Allen Boone tutkii kirjassaan miten fiktiossa kyseenalaistetaan avioliittokäsityksiä esimerkiksi genren sisältä käsin. Hän nostaa esiin kirjailijoita, muun muassa Charlotte Brontën ja George Eliotin, joiden teoksissa avoimen lopun on tarkoitus tuoda esiin ristiriitoja avioliittoperinteessä sekä kieltäytyä antamasta helppoja vastauksia lukijalle. Vastustamalla kirjallisen tradition ja ajattelun muotoja osoitetaan myytti avioliitosta onnellisena loppuna olevan valheellinen. Kun kaikki juonenpätkät eivät ole ratkaistu tyydyttävällä tavalla, se viestittää, etteivät teoksien lopetukset näytä koko totuutta.²²⁵

²²² Benedictsson 1950 [1885], 239.

²²³ Ekenstam 1993, 221–223.

²²⁴ Launis 2005, 272–274.

²²⁵ Boone 1989; 18–20, 146, 226.

Samankaltainen avoin loppu on myös romaanissa *Pengar*. Selma kirjoittaa serkulleen pyytäen tätä etsimään itsellensä työpaikan, koska hän aikoo jättää miehensä. Kuitenkin lopussa löytyy myös Selman pohdintaa ja epävarmuutta tästä päätöksestä, ja vaikka hän onkin rauhallinen kirjoitettuaan kirjeensä, romaani loppuu tähän hieman kryptiseen virkkeeseen: ”Så böjde hon sig ned och blåste ut sitt ljus, ty hon ville kläda sig av i mörkret.”²²⁶ Selma ei romaanin lopussa ole vielä konkreettisesti jättänyt miestänsä, vaan menee nukkumaan tämän viereen. Tämä sopii Boonen määrittämän avoimen lopun kaltaiseksi kirjalliseksi strategiaksi avioliittoideologian kyseenalaistamisessa. Avioliittoideologia oli kuitenkin syvään juurtunutta.

Yhteiskunnan modernisointi oli tehnyt yksilöistä vapaita ja itsenäisiä, mutta perheinstituutio katsottiin poikkeukseksi. 1800-luvun toisella puoliskolla tehdyt lakimuutokset naimattomien naisten hyväksi koulutuksen ja elinkeinon saralla olivat sujuneet suhteellisen ongelmitta. Osittain tämä johtui yhteiskunnallisesta tarpeesta, ja osittain yleisestä sääty-yhteiskunnan katoamisesta sekä yksilöiden oikeuksien vahvistamisesta, mutta sama ei pätenyt naimisissa oleviin naisiin. Naisesta tuli jälleen holhouksenalainen jos hän meni naimisiin, vaikka hän olisi saavuttanut jo itsenäistymisiään. Hänestä tuli siis aviomiehensä holhouksen alainen ja tämä toimi hänen edunvalvojanaan kaikissa virallisissa konteksteissa. Lisäksi miehellä oli oikeus määrätä vaimonsa työstä.²²⁷

Ulvros nostaa esiin, että Rousseauin teosta *Émile* selitettiin ja siteerattiin useissa teoksissa 1800-luvulla Euroopassa ja Ruotsissa, sekä siinä olevia käsityksiä ideaalista avioliitosta. Rousseauin mukaan se perustui sukupuolihierarkiaan, jossa mies on ylinnä. Siksi naisella pitäisi olla vähän vapautta, jotta hän tottuu tilanteeseen. Ruotsissa yksi tunnetuin oli Johann Ludwig Ewaldin vuonna 1811 ilmestynyt *Konsten att blifva en god flicka*. Ewaldin mukaan nainen on erilainen kuin mies. Hänen elämäntehtävänsä on olla vaimo sekä äiti ja hänen perusluonteensa on miellyttää miestä. Perheen, yhteiskunnan ja maailman onni riippuu siitä, että nainen täyttää kutsumuksensa ja tietää paikkansa.²²⁸

Perhettä pidettiin enemminkin naisen ja miehen muodostamana kokonaisuutena, joka rakentui eettiselle normille. Kokonaisuus turvasi perheenjäsenten yhteisiä etuja eikä jokaisen yksilön omia tarpeita. Perheen eettinen normi ei välttämättä ollut uskonnollinen, mutta käytännössä se

²²⁶ Benedictsson 1950 [1885], 245.

²²⁷ Bengtsson & Werkmäster 2004, 15; Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006; 14, 52.

²²⁸ Ulvros 1996, 40–41.

oli sidottu uskonnollisiin hyveisiin. Näiden mukaan miehen rooli oli toimia yksilönä perheen ulkopuolella, kun taas vaimon tehtävä oli huolehtia perheestä. Tähän ajatusmaailmaan kuului myös, että perhe oli se instanssi, missä kehitettiin yksilöiden eettisiä arvoja, ja vastuu tässä oli paljolti naisten. Ajatusmaailma ei vastannut täysin ajan todellisia olosuhteita, jossa maatalous- ja työläisperheissä naisia tarvittiin osallistumaan elatukseen.²²⁹

Aviovaimon oikeuksista avioliiton sisällä ja valtasuhteista avioliitossa käytiin vilkasta keskustelua 1800-luvun puolivälissä. Vastustus avioliittolakien ja vaimon oikeuksien uudistuksiin tuli kahdelta suunnalta, kirjoittavat Melby & al. Ensinnäkin uskonnolliset ryhmät kokivat perheinstituution olevan uhattuna. Kun kirkon vaikutusvalta heikkeni, ottivat lääkärit ajaakseen tätä konservatiivista näkökantaa, jonka mukaan naisten piti alistua heidän biologiseen tarkoitukseensa eli lisääntymiseen. He eivät saaneet elää elämää, joka olisi haitallista tälle kyvyille, ja esimerkiksi urheilua pidettiin vaarallisena naisille. Toiseksi vastustus tuli tarpeesta organisoida moderni yhteiskunta uusiksi. Perhe oli kansallisvaltion eettinen tukipilari, ja siksi naisten tuli jäädä kotiin ja olla vastuussa kansallisen kulttuurin kasvusta sekä moraalista perustasta. Jotta yhteiskunta pysyisi vakaana, ei perheinstituutiota voinut avata individualismille ja moraalille vapaudelle. Näin ajattelivat monet kansallisvaltioiden teoretikot, kuten suomalainen J. V. Snellman.²³⁰

Manns kirjoittaa, että lakien uudistustyö naisten tasa-arvon puolesta hidastui 1880-luvulla, jolloin naisasialiike järjestäytyi, jotta se pystyisi taas tehokkaammin ajamaan vaatimuksiaan läpi. Pysähdys tapahtui myös juuri yhden arkaluontoisimman aiheen edessä, joka oli naisen oikeudellinen asema avioliitossa. Tähän liittyi kysymys naisesta kansalaisena, eli oliko naisilla oikeus siihen vai ei. Uudistukset uhkasivat ajan sukupuolikäsitystä. Ne toivat avioliiton ja miehen suhteen vaimoon osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Naisen oikeus toimia poliittisesti ja moraalisesti itsenäisesti oli suuri kysymys, koska se koski koko yhteiskunnan organisointitapaa ja moraalisia pääperiaatteita.²³¹

Taloudelliset seikat olivat usein tärkeitä kimmokkeita yhteiskunnan muutoksille, mutta myös keskeisiä keskustelunaiheita, näin myös naiskysymyksessä. Entä oliko naisella mahdollisuutta olla itsenäinen rahallisessa mielessä? Kummallakin päähenkilöllä Benedictssonin romaaneissa on pieni määrä omaa rahaa ennen avioliittoa. Selma puhuu äidin jättämästä pienestä

²²⁹ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006; 14, 50–51.

²³⁰ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 52–53.

²³¹ Manns 2005, 20–22.

perinnöstä, seitsemästä sadasta kruunusta, kun hän haluaisi lähteä Tukholmaan opiskelemaan. Tosin hän ei vielä pääse niihin käsiksi, koska on alaikäinen.²³² Myöhemmin romaanissa ei mainita rahoista. Mariannella on myös samankaltainen summa, kuusisataa kruunua pankissa. Siitä puhutaan kun hän on naimisissa, eli ilmeisesti sen on hänen omaa rahaansa, johon hänellä on käyttöoikeus.²³³ Bengtsson ja Werkmäster kirjoittavat, että vaikka naimattomilla naisilla oli laillinen itsenäisyys 1800-luvun loppupuolella saavuttaessaan täysi-ikäisyyden toisin kuin aviovaimoilla, oli heillä silti oikeus määrätä omasta rahastaan. Vuonna 1874 säädettiin laki, että naimisissa olevat naiset saivat hallita omaa, erillistä omaisuuttaan.²³⁴ Eli romaanit heijastavat aikaansa, koska täysi-ikäisillä naisilla on rahoihinsa määräämisoikeus.

Edellinen ei kuitenkaan päde yhteiseen omaisuuteen tai avioliitossa kertyneeseen. Melby et al. käsittelevät 1800-luvun laillista tilannetta, jolloin miehellä oli oikeus yhteiseen omaisuuteen. Kompromisseja tehtiin naisten taloudellisen tilanteen turvaamiseksi, kuten vuoden 1874 laki. Jo vuonna 1850 esitettiin Ruotsin valtiopäivillä holhouksenalaisuuden poistamista, ja sen jälkeen aihe tuli jatkuvasti esiin. Naisen vapautuminen oli tiukasti kytköksissä hänen paikkaansa yhteiskunnassa ja perheessä. Argumentoitiin, että vaimon taloudellisen päätätävällän parantaminen toisi enemmän turvaa, jos aviomies ei täyttäisi tehtäväänsä. Suurin ongelma oli aviovaimojen vähäinen tai olematon omaisuus, eli hän tarvitsi miehen tuloja ja omaisuutta. Toisaalta piti taata turva naisille avioliiton mahdollisesti päättyessä. Myös omaisuuden jako avioliitossa oli ongelma, ja keskusteltiin pitäisikö puolisoiden yhdessä hallita sitä, vai täysin erottaa avioituneiden omaisuus.²³⁵

Ulvros tuo kuitenkin esille sen, että vaikka aviovaimo olivat holhouksenalainen lain silmissä, ja tämä liittyi 1800-luvulla lähinnä raha-asioihin, ei häneltä silti välttämättä puuttunut määräysvaltaa taloudessaan. Tarpeen vaatiessa nainen saattoi ottaa hoitaakseen aviomiehensä työtehtäviä, minkä lisäksi hän palkkasi sekä erotti palvelijoita ja maksoi näiden palkan. Eli käytännössä holhouksenalainen ei aina ollut yhtä kuin voimaton. Naisen päätätäoikeus raha-asioissakin oli liukuvaa.²³⁶ Tuohela nostaa esiin, että Benedictssonin kirjeistä kihlausajalta käy ilmi, että vaikka tämä oli epävarma naimisiinmenosta useampaan otteeseen, hän halusi itsenäistyä. Sen takasi esimerkiksi juuri avioitumisen mukana saatu oma koti. Vähintään siis ennen avioliittoa Benedictsson näki naimisiinmenon tuovan vapauden päättää omista

²³² Benedictsson 1950 [1885], 80–81.

²³³ Benedictsson 1950 [1887], 253.

²³⁴ Bengtsson & Werkmäster 2004, 15.

²³⁵ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 162–165.

²³⁶ Ulvros 1996, 189.

asioista.²³⁷ Melby & al. kirjoittavat hekin, että lait saattoivat olla vanhoja ja naisen asemaa heikentäviä, mutta todellisuudessa naisilla saattoi olla paljonkin sananvaltaa, koska naisten työpanosta tarvittiin. Vasta 1800-luvun loppua kohden jokaisen yhteiskuntaluokan naiset alkoivat siirtyä kotiäitiyteen ja huolehtia ainoastaan lastenkasvatuksesta. Aiemmin se ei olisi ollut mahdollista, mutta myöhemmin politiikka halusi painottaa naisen tehtävää äitinä.²³⁸

Patruunan ja Selman avioliiton aikana Selma toimii miehensä sihteerinä, tarkoittaen että hän kirjoittaa tämän saneluja ja laskee summia.²³⁹ Romaanissa esiintyy myös lause: ”Hon hade en [-] sinne för affärer.”²⁴⁰ Tämä voisi vihjata siihen, että Selma välillä keskustelee tai neuvoo miestänsä tämän liikeasioissa. Joka tapauksessa hän on osallinen tämän työssä. Mariannenkin tehtäviin kuuluu vaimona erinäisiä vastuualueita taloudenhoidon ja emännöinnin alueella. Toisaalta taas hänen yrittäessä vaikuttaa miehensä raha-asioihin, tämä kieltää häntä sekaantumasta:

– Marianne, mina affärer får du inte lägga dig i. Det kom strävt. Det var första gången Marianne kände bristen på gemensamhet falla tillbaka på henne själv. ”Mina”, hette det. Hon stod utanför hans affärer som utanför hans arbete. Det var en förödmjukelse, som om han förebrått henne bristen på förmögenhet, och han hade sårat henne i det allra ömtåligaste.²⁴¹

Tämä tuo ehkä parhaiten esiin Ulvrosin mainitseman liukuvuuden naisten päätösoikeuksissa. Aviomiehestä riippuu, kuinka paljon vaimo saa määräysvaltaa. Puolisoiden asema ei ollut samanarvoinen, koska mies oli täysi-ikäinen ja edusti kodin ulkopuolella koko taloutta.²⁴² Vaimoina naisten itsenäisyys oli muiden päätettävissä.

Vaimon riippuvuus miehestään taloudellisesti tulee esiin kummassakin romaanissa. Kun Marianne käskää Pálin lähteä ja tajuaa, että flirttailu tämän kanssa oli väärin, hän huomaa samalla kuinka sidottu hän on mieheensä Börjeen. Hänellä ei näytä olevan muuta tukea tässä maailmassa: ”Hon var ensam i världen med honom, hon var avhängig av honom, det var för stor risk att utsätta sig för hans misshag.”²⁴³ Koska nainen suurimman osan 1800-lukua ei ollut itsenäinen, piti hänellä olla hyvä suhde holhoojaansa, jotta hänellä olisi mahdollisuus saada jonkin verran liikkumistilaa.²⁴⁴ Mariannen piilottaa tunteensa ja henkisen kamppailunsa

²³⁷ Tuohela 2008, 60.

²³⁸ Melby, Pyökkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 53–54.

²³⁹ Benedictsson 1950 [1885], 150.

²⁴⁰ Benedictsson 1950 [1885], 150.

²⁴¹ Benedictsson 1950 [1887], 126.

²⁴² Ulvros 1996, 189.

²⁴³ Benedictsson 1950 [1887], 217.

²⁴⁴ Bengtsson & Werkmäster 2004; 15, 18.

Börjeltä, koska hän on huolissaan oman ja tulevan lapsensa hyvinvoinnista.²⁴⁵ Selmankin tapauksessa juuri oman varallisuuden puute on saanut hänet jäämään avioliittoon, josta hän on kauan halunnut lähteä. Syy on myös tietysti aiemmin esiin tullessa koulutuksen riittämättömyydessä elannonsaannin näkökulmasta. Selma ei kuitenkaan halua vain tehdä työtä ruoan saamiseksi pöytään, hän haluaisi myös olla hyödyllinen muille ihmisille.²⁴⁶ Kumpikin päähenkilö kokee romaanissa mahdollisuuksien puutetta juuri holhouksenalaisuuden takia.

Avioliitosta lähteminen ei ollut helppoa naiselle. Ennen reformaatiota avioliitto oli ollut yksi kirkon sakramenteista ja siksi pysyvää, mutta sen jälkeenkin oli avioeron saaminen vaikeaa. Se myönnettiin vain poikkeustapauksissa, lähinnä jos syynä oli pettäminen tai puolison hylkääminen. Nämä lait olivat voimassa vielä 1800-luvulla. Toisaalta uusia oikeuskäytäntöjä luotiin laeista huolimatta. Erotapauksissa ei keskimäärin kelvannut sairaus syyksi, vaikka joitain poikkeuksia oli. Sen sijaan kotiväkivallan takia oli vaikea saada virallista eroa, koska oikeuskäytäntö kulki näissä tilanteissa lähempänä lakia. Tämä johtui siitä, että nainen katsottiin olevan alisteisessa asemassa avioliitossa.²⁴⁷ Käytännön avioeroja oli kuitenkin mahdollista saada, kuten Tuohelan teoksessa käy ilmi, sillä Benedictsson hylkäsi miehensä 1885, eli he erosivat eroamatta lain silmissä. Puolisot asuivat silti ajoittain samassa talossa, vain omissa huoneissaan.²⁴⁸ Kuningas pystyi mitätöimään avioliiton hallitsijan erivapauden nojalla. Näitä annettiin esimerkiksi, jos elinolot yhdessä olivat sietämättömät ja puolisot olivat asuneet erillään määrätyn ajan saamatta sopua aikaan.²⁴⁹

Vapaamielinen avioliittokäytäntö avioeroihin liittyen jatkui Ruotsissa koko 1800-luvun ajan, kuten Melby et al. kirjoittavat. Toimintamalli ei ollut erityinen Ruotsille tai muille skandinaavisille maille. 1700-luvun lopussa monien eurooppalaisten maiden avioliitto- ja avioerolakeihin vaikutti ajatusmalli, jossa avioliittoa pidettiin maallisena sopimussuhteena.²⁵⁰ Tästä huolimatta olivat naisen mahdollisuudet päättää liittonsa rajalliset, minkä takia hän oli niin riippuvainen miehestään. Kuten aiemmin on käsitelty, oli yksinäisen naisen elämä hankalaa ja hänen mahdollisuutensa hallita pääomaansa rajalliset. Lisäksi sopivaisuussääntöjen rikkominen sulki hänet oman sosiaalisen piirinsä ulkopuolelle.

²⁴⁵ Benedictsson 1950 [1887], 217–218.

²⁴⁶ Benedictsson 1950 [1885], 242.

²⁴⁷ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 92–93.

²⁴⁸ Tuohela 2008; 108–109, 111.

²⁴⁹ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 93–95.

²⁵⁰ Melby, Pylkkänen, Rosenbeck & Carlsson Wetterberg 2006, 93–95.

Benedictsson on itse hyvä esimerkki itsenäistymisen ongelmallisuudesta, sillä Tuohela kirjoittaa, että eron jälkeen tämä ei tuntenut vapautta vaan yksinäisyyttä, minkä lisäksi ero ja sen tuoma itsenäisyys synnytti pelon köyhyydestä.²⁵¹ Romaanit näyttävät naisten tilanteen monimutkaisuuden, kun Selma empii vuosia hylätäkö miehensä, ja Marianne pelkää tunnustaa syrjähyppynsä miehelleen.

Benedictsson ottaa kantaa avioliittokäsityksiin alkuperäislähteissäni ja on osa yhteiskuntakeskustelua, jota Melby & al. sekä Manns käsittelevät. Toisaalta teoksien antamat kuvat avioliitosta ovat tarkoituksenmukaisia, mutta toisaalta ne myös paljastavat aikansa mielipiteitä avioliitosta oman aikansa tuotteina. Siksi käsittelen seuraavaksi lyhyesti romaanin *Pengar* tematiikkaa rahasta ja naisen myymistä itseään mennessään naimisiin. Teema on romaanissa hyvin läpitunkeva ja osoittaa siltäkin osin jotain avioliitosta. Mielenkiintoinen kontrasti Benedictssonin romaanien välillä on, että Marianne ei koe myyneensä itseään mennessään varakkaan miehen kanssa naimisiin. Päinvastoin hän näkee sen Börjen lahjana hänelle. Selma taas kokee jo vahvasti ennen avioliittoa pelkoa siitä, että myy itsensä rahasta. Niin kuin kun hänen setänsä antaa lepyttelyrahaa, kun Selma ei pääsekään opiskelemaan:

Då kom det med ens över henne en vidskeplig fasa. Hon såg på sedeln; den största summa hon någonsin ägt. Var det icke blodspenningar! Vad hade hon sålt? Någonting inom sig själv... Sin egen smärta – och för pengar! ... Hon tänkte på Judas.²⁵²

Romaanissa on useaan otteeseen esimerkkejä aiheesta. Selma ei esimerkiksi halua kihlatultaan yhtään rahaa ennen avioliittoa, vaan että hänen setänsä maksaisi hääkulut. Selvimmin asia tulee esille romaanin lopussa Selman ja patruunan riidassa, kun Selma paljastaa mitä on tuntenut koko avioliittonsa ajan:

Underkastelse var priset för mitt dagliga bröd, för lyxen, för alla penningar jag fick att disponera över, och detta: – ”du *måste*, ty han har betalt” – endast stegrade motviljan. [...] Men om någon känner som jag, om hon säljer sig för reda penningar och upprepar det dag efter dag, och hennes kvinnlighet ändå ej har något att invända, då har hon sjunkit djupare än jag nu. Då har hon fallit som jag, men utan att vilja resa sig.²⁵³

Levy nostaa esille, että romaanin *Pengar* keskeisimmät osat ovat dialogit, jossa vastakkain asetetaan miehen ja naisen suhde ja vapaus, sekä instituution oikeuskäsitys että yksilön

²⁵¹ Tuohela 2008, 109–110.

²⁵² Benedictsson 1950 [1885], 94.

²⁵³ Benedictsson 1950 [1885], 234–235.

moraalinen oikeuskäsitys. Romaanin ratkaisu yhteiskuntastruktuurin aiheuttamalle yksilön halventamiselle, mikä on naisen pakottaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen, on tämän itsenäinen kehitys omaan identiteettiin ja ymmärrykseen. Silloin heitä ei Selman tavoin ylipuhuta avioitumaan. Benedictsson onnistuu tuomaan esiin yhteiskunnan alla olevan järjestelmän. Se valaisee, että raha on kaikkien ihmissuhteiden keskiössä, ja se on jopa vapaan ja totuudellisen elämän edellytys.²⁵⁴

Selman hahmo ja romaani *Pengar* ovat pitkälti rakentuneet kirjailijan omiin kokemuksiin, toisin kuin *Fru Marianne*, kertoo Holm kirjassaan.²⁵⁵ Benedictsson kuvaa siis ainakin yhden naisen kokemusta aikansa avioliitosta ja sen rajoituksista. Toisaalta romaanin tematiikka kuvastaa kirjailijan arvoja ja hänen käsityksiään avioliittoinstituutiosta. Levy huomauttaa, että *Pengar* on verrattuna Ibsenin *Nukkekot*-näytelmään pehmeämpi ideologialtaan ja vaatimuksiltaan naisen itsenäisyydestä. Selma ei esimerkiksi pyytäisi avioeroa mieheltään, jos heillä olisi yhteisiä lapsia. Lapsettomuus onkin ero Selman ja kirjailijan elämän välillä, minkä tämä on myöntänyt.²⁵⁶

Pengar tuo esiin 1800-luvun lopun porvarinaisen vähäiset mahdollisuudet koulutuksen puutteen takia ja päätäntäoikeuden rajallisuuden avioliittoon astuttuaan. Se valottaa myös naisten seksuaalisuutta kauppatavarana. Naiset elättivät itseään menemällä naimisiin ja heidät annettiin huoltajalta toiselle, jos he eivät olleet ehtineet täysi-ikään asti avioituessaan. Naisen kunnia ja hyvä maine oli hänen pääomansa. Kunnia yhdistettiin seksuaalisuuteen, ja sen menetys huononsi hänen mahdollisuuksiaan avioliittomarkkinoilla.²⁵⁷ Porvariluokka katsoi olevansa moraalisesti ylempiä kuin työläiset tai aateliset, koska heillä oli enemmän itsekuria ja hyveellisemmät tavat. Siitä johtuen naisten piti olla kokemattomia ja siveitä häyryöhön asti. Julkisesti mitättömätkin eleet saattoivat tuottaa skandaalin.²⁵⁸

Soveliaisuuskiistassa kiisteltiin muun muassa tästä miesten ja naisten välisten odotuksien eroista, koska ajan seksuaaliseen kaksinaismoraaliin kuului, että miehiä taas kehoitettiin hankkimaan seksuaalista kokemusta ennen avioliittoa. Heidän seksuaalinen viettinsä kuviteltiin olevan liian voimakas ja hallitsematon. Lisäksi pelättiin miesten esimerkiksi masturboivan, jota moraalisesti paheksuttiin. Lääketieteellisesti miesten pidättäytymistä

²⁵⁴ Levy 1982; 135, 145.

²⁵⁵ Holm 2007, 146.

²⁵⁶ Levy 1982, 135.

²⁵⁷ Ulvros 1996, 220.

²⁵⁸ Larsson & Marklund 2012, 305.

pidettiin jopa vaarallisena.²⁵⁹ Ulvrosin tutkimukset ovat ristiriidassa tämän näkemyksen kanssa, koska hänen mukaansa myös miesten uskottomuutta ja prostituoiden luona käymistä paheksuttiin. Tutkimuksen aikaraja on 1790–1870, eli hieman aiempi kuin 1880-luvun soveliaisuuskiista, mikä saattaa olla syynä eroihin. Ruotsin sisälläkin voi olla käytänteissä maantieteellisiä eroja, minkä lisäksi on huomioitava erot pikkupaikkakuntien ja isojen kaupunkien välillä.

Romaanit heijastavat hyvin naisen riippuvuutta miehestä 1800-luvun lopun Ruotsissa. Naisen oli taloudellisesti vaikeaa olla itsenäinen, niin romaaneissa kuin tutkimuskirjallisuudessa. Romaanissa *Pengar* kuvataan hieman enemmän naisen mahdollisuuksia ansaita itse elantonsa. Selman haaveet kouluttautua maalariksi ovat realistisia aikaansa nähden, koska naisten koulutusmahdollisuudet ja esiintulo alalla oli kehittynyt 1800-luvun aikana. Toisaalta romaanissa tulee myös ilmi, että naisten vähäinen koulutus on myös ongelma työnsaannin kannalta. Muutenkin tutkimuskirjallisuudesta käy ilmi, että elannon hankinta yksin naiselle voi olla hyvin vaikeaa ja naisen täytyy silti tukeutua tuntemiinsa miehiin, kuten Selma tekee romaanissa. Tutkimuksessa tulee kuitenkin esille, että työnteko saatettiin kokea myös positiivisena ja identiteetin tuovana.

Avioliitto ajan porvarin naiselle oli rajoittavaa siinä mielessä, että hän ei ollut lain silmissä itsenäinen, ja että miehen omaisuus sekä yhteinen omaisuus olivat aviomiehen hallinnassa. Romaanien kuvauksissa kummankin päähenkilön toimintaan vaikuttavat laillinen ja rahallinen riippuvaisuus. Tutkimuksessa tulee esiin, että käytännössä vaimo saattoi kuitenkin toimia itsenäisemmin, ja hoitaa yhdessä miehensä kanssa töitä ja raha-asioita. Tämä näkyy Selma toiminnassa hänen ollessaan miehensä sihteerinä. Huolimatta vaimon laillista rajoitteista käy romaaneissa selvästi ilmi 1800-luvun porvariain keskuudessa vallitseva suosittu asenne, että avioliitto on paras tapa elättää nainen. Romaaneista tulee esiin, että avioliitto tuo vapautta ja itsenäisyyttä, koska silloin on elanto turvattu. Vaikka tutkimuskirjallisuudessa kuvataan avioliittoa isän tapana päästä elättämästä tyttäriään, kerrotaan siinä myös, että se oli perheiden tapa huolehtia heistä parhaalla mahdollisella tavalla.

Naisasialiike ja todellisuus siitä, että yhä useampi nainen elätti itseään työllä sekä avioliittomäärien lasku, näkyvät hieman mutta harvakseltaan teoksissa. Uudet ajatukset naisen oikeuksista tulevat esiin jonkin verran romaanissa *Pengar*, mutta pikemminkin itse kirja ja

²⁵⁹ Larsson & Marklund 2012, 305–306.

koko sen tarina, keskeisessä osassa päähenkilön inho itsensä myymisestä naimisiinmenossa, on kuvaus naisen asemasta ja hänen oikeuksiensa puutteesta. Se on osa aikansa keskustelua, koska sellaisena sitä pidettiin huolimatta kirjailijan vastaväitteistä. *Fru Marianne* on sekin osa keskustelua, mutta osa piti sitä avioliittoinstituutiota puoltavana eikä kritisoiavana.

Mahdollisuudet koulutukseen, kuten sanottua, löytyy romaanista *Pengar*, mutta kummassakaan ei liiemmästi käsitellä naisen työntekoa. Avioliitto näkyy ainoana varteenotettavana vaihtoehtona. Toisaalta teokset saattavat heijastaa enemmän juuri aikansa kulttuurisia näkemyksiä, sillä perhe oli porvariluokalle tärkeä, ja sen naisnäkömysten mukaan naisen kutsumus oli vaimona ja äitinä. Bengtsson ja Werkmäster kirjoittavat, että vaikka naisen realiteetit muuttuivat, ajatus naisen todellisesta luonnosta ja miesten ja naisten eri ominaisuuksista eli vahvana kulttuurin ja uskonnon piirissä. Tämä sosiaalinen konstruktio oli ristiriidassa todellisuuden kanssa, mutta se vaikutti ihmisten mieliin. Eli vaikka naisilla oli mahdollisuuksia, näiden kulttuurissa elävien käytänteiden rikkojia pidettiin poikkeuksina tai epänormaaleina.²⁶⁰ Romaanit eroavat kuitenkin käsittelytavaltaan aiheesta. *Pengar* kritisoi avioliittoa, kun taas *Fru Marianne* näyttää esittävän, että nainen voi löytää onnen sieltä. Toisaalta Eva Heggstad pitää artikkelissaan teosta *Fru Marianne* juuri täydellisenä esimerkkinä ajan naiskirjailijoiden kompromissiratkaisuista naiskysymykseen. 1880-luvun naiskirjallisuudessa esiintyi usein yritys yhdistää itsenäisyys ja yhteiselo, mikä Mariannen tapauksessa on hänen muuttumisensa ja sen myötä tullut itsenäisyys, ja näiden avulla hän löytää onnen avioliitossaan.²⁶¹ Eli sekin on samoilla linjoilla kuin *Pengar* pitäessään naisen itsenäistymistä tärkeänä.

3.2 Avioliitto naisen elättäjänä – puolisonvalinnan tekijät avioitumisessa

Käsittelen tässä luvussa puolisonvalintaa Benedictssonin päähenkilöiden kannalta, ja pitkälti elannon näkökulmasta. Päämääränäni on jälleen verrata romaanien päähenkilöitä ja 1800-luvun ruotsalaista keskiluokkaista naista sekä sitä, kuvastavatko romaanin hahmot hyvin aikaansa. Viime luvussa kävi vahvasti ilmi, että avioliitto oli yhä usein keskeinen ja parhaaksi katsottu elatusmuoto naisille. Tämän takia tarkastelen miten puolisonvalinta muodostui, mitkä seikat vaikuttivat miehen valinnassa, mikä takasi naiselle toimeentulon. Siksi parinvalinnassa keskityn sulhasen varakkuuteen, luokkaan, naisen perheen tuloihin ja miten nämä vaikuttavat toisiinsa päätöksenteossa. Koska kyse on aviopuolisonvalinnasta, käsittelen myös rakkauden

²⁶⁰ Bengtsson & Werkmäster 2004, 155.

²⁶¹ Heggstad 1993, 508.

osuutta tässä. Sen lisäksi katson perheen tai lähipiirin roolia valinnassa ja naisen omaa roolia. Havainnoin aiheita Selman ja Mariannen kannalta, ja miten se vertautuu aiheesta löytyvään tutkimuskirjallisuuteen. Huomioin myös teosten kaunokirjallisuuden lähdemateriaalina ja sekin tulee tekstissä lyhyesti käytyä läpi. Aloitan käsittelyn päähenkilöiden huonoista rahallisista lähtökohdista ja miten ne vaikuttavat sulhasen valintaan.

Mariannen perheen rahatilanne on ilmeisen huonolla tolalla. He elävät jatkuvasti yli varojen ja talossa pidetään vuokralaisia lisätienestin vuoksi.²⁶² Herra Björk käy töissä, hän on kamreeri palovakuutusyhtiössä.²⁶³ Perhe kuuluu keskiluokkaan, mutta ainakin rahallisesti ja ehkä statuksellisesikin asiat ovat aiemmin olleet paremmalla tolalla.²⁶⁴ Marianne ei ole siis välttämättä edes erityisen houkutteleva naimakauppa, jos perheellä on vaikeuksia kustantaa häät ja myötäjaiset. Voisi ajatella sitenkin, että romaanissa rahahuolet näkyvät siinä, että Mariannen perheen mielestä maanviljelijästä maaherraksi noussut Börje on hyvä naimakauppa. Rouva Björk on innoissaan asiasta juteltuaan miehensä kanssa aviomiesehdokkaasta, ja alaluokkaisella taustalla ei näytä olevan väliä:

Modern var helt upprörd och det brann små röda flammor på hennes kinder.

– Ja, Marianne, om du nu vill skriva till honom, så kan du. Pappa har skaffat sig alldeles säkert besked, det är en bra karl, en duktig karl, och han är mycket förmögen.

– Men han är bondson.

– Bah, det betyder ingenting, han kan vara lika hygglig för det.²⁶⁵

Luokkarajat olivat tiukkoja avioliittoa solmittaessa, minkä takia moni ylemmän luokan nainen jäi naimattomaksi, koska se oli parempi vaihtoehto kuin naida alempiluokkainen.²⁶⁶ Toisaalta miesten lisääntyvä sosiaalinen liikkuvuus naimisiinmenossa oli osaltaan yksi syy naimattomien naisten lukumäärän kasvuun. Sten Carlsson huomioi, että 1700- ja 1800-luvun aikana yhä useampi aatelismies avioitui aatelittoman kanssa, samoin pappismiehet valitsivat morsiamiaan kirkonmiesperheiden ulkopuolelta.²⁶⁷ Matović nostaa esiin, että vaikka monessa ryhmässä tavoiteltiin endogamiaa, eli naimisiinmenoa saman sosiaalisen ryhmän sisällä, niin ensinnäkin ryhmien sisällä ei ollut tasamäärä sekä miehiä että naisia. Siksi ei ollut

²⁶² Benedictsson 1950 [1887], 13.

²⁶³ Benedictsson 1950 [1887]; 7, 123.

²⁶⁴ Benedictsson 1950 [1887], 76.

²⁶⁵ Benedictsson 1950 [1887], 8.

²⁶⁶ Carlsson 1977, 110; Rundquist 1989, 86; Ulvros 1996, 101.

²⁶⁷ Carlsson 1977; 109–110, 113. Ks. myös Matović 1984; 235, 241.

mahdollista, että kaikki saisivat puolison saman ryhmän sisältä. Toiseksi yläluokan endogamian heikkeneminen johtui osaltaan teollistumisesta ja sosiaalisesta sekä taloudellisesta rakennemuutoksesta Tukholmassa. Uusrikkaille yrittäjät, joilla oli varaa kouluttaa tyttäriään, pystyivät houkuttelemaan köyhempiä ylemmän luokan sulhasia isoilla myötäjäisillä. Tämä oli yksi selittävä tekijä yläluokan ja ylemmän keskiluokan keskuudessa tapahtuneeseen asennemuutokseen parinvalinnassa. Sen lisäksi tavat ja arvot yhdentyivät näiden luokkien välillä, minkä takia avioituminen yli luokkarajojen lisääntyi.²⁶⁸

Varallisuuden puute voisi siis olla syynä Mariannen valintaan ottaa aviomies alemmasta luokasta, vaikka toisaalta se kuvastaa myös asenteiden muuttumista. Äidin vastaus antaa ymmärtää, ettei luokalla ole väliä, kun Marianne epäröi asian suhteen. Äiti on tosin myöhemmin huolissaan alempiluokkaisuudesta. Silti Börjen varakkuus on suuri apu vain häidenkin kannalta. Rouva Björk helpottuu, kun Marianne ei tarvitsekaan myötäjäisiä, koska siihen olisi pitänyt lainata rahaa.²⁶⁹ Myötäjäiset olivat edellytys naiselle päästä naimisiin. Ulvrosin tutkimusmateriaalista löytyy esimerkkejä, jossa juuri naisen sosiaalinen ja taloudellinen asema oli ollut syynä kosiskeluun. Toisaalta löytyy esimerkki avioliitosta, jossa naisella ei ole myötäjäisiä, mutta tämä annettiin anteeksi. Tämä johtui siitä, nainen oli kasvatukseltaan parempiluokkainen ja omasi siis luokkansa koulutuksen ja tarvittavat sosiaaliset edellytykset. Aatelisten ja porvarien kesken taloudellisesti huonossa tilassa olevia ei eristetty luokastaan, vaan tämä kohtalo herätti myötätuntoa, ja heitä yritettiin ennemmin auttaa.²⁷⁰

Siinä mielessä Börjen kosinta on Mariannelle ja hänen perheelleen onnekas tapahtuma, koska miehellä on tarvittavat elatusrahat eikä tarvitse myötäjäisiä tai muuta asiaan kuuluvaa. Perheen huonosta rahatilanteesta kertoo lisää, että häihinkin käytetyt rahat pitää lainata, samoin tarvitsevat Mariannen veljet isäänsä takaajaksi omaan velkavekseliinsä, koska heidän yliopistoelämänsä on kallista.²⁷¹ Herra Björkillä on vaikeuksia maksaa kaikkien kolmen poikansa yliopistokoulutukset. Isän vastahakoisuus taata poikien velkavekseli kertoo kuinka vähän rahaa on, ja siinä vaiheessa vasta kaksi veljistä on yliopistossa. Kun Marianne ja Börje

²⁶⁸ Matović 1984; 234–235, 241.

²⁶⁹ Benedictsson 1950 [1887], 38.

²⁷⁰ Matović 1984, 44; Ulvros 1996; 96, 107–108, 110.

²⁷¹ Benedictsson 1950 [1887]; 65, 71–72.

ovat naimisissa, herra Björk pyytääkin Börjeltä rahallista apua, sillä ensi vuonna hänen pitäisi ylläpitää kolmea poikaansa Lundin yliopistossa sekä maksaa omia velkavekseleitään pois.²⁷²

Toisaalta Börjen luokkastatusta ajatellen, on hän itse asiassa noussut siinä, sillä hän on maanomistaja ja patruuna, samaa kuin Selman mies. Patruuna Kristerson on isältään, joka on eläinlääkäri, saanut pääoman, jonka avulla hän kasasi omaisuutensa tekemällä kauppoja ja viljelemällä maata. Hänkään ei ole erityisen lukenut mies, mutta sosiaalinen lähtökohta on korkeampi kuin Börjen. Ulkonäkönsä takia Kristerson ei napannut perijättäriä, eli sosiaalinen kiipeäminen ei onnistunut, vaikka pääomaa oli kasaantunut vähintään satatuhatta kruunua.²⁷³ Börjelläkin on pääomaa, kaksisataatuhatta kruunua,²⁷⁴ ellei enemmän.²⁷⁵

Mariannen valinta on siis enemmän sitä, että rahatilanteen vuoksi hyväksytään nousukas, niin kuin Matovićin tutkimuksessa kuvataan.²⁷⁶ Börjen alaluokkainen syntyperä aiheuttaa huolta perheessä kosintavaiheessa. He ovat epätietoisia siitä, osaako mies käyttäytyä oikealla tavalla sosiaalisissa tilanteissa.²⁷⁷ Vaikka Börje itse kokee vahvasti talonpoikaisidentiteettinsä ja inhoaa titteliään patruuna, niin muiden silmissä Börjen luokkanousu näkyy siinäkin miten Marianne reagoi, kun Börje kuvailee itseään talonpojaksi:²⁷⁸

[–] vi bönder kunna också ha finkänslighet, fast man inte tror det om oss. – Ni är ju inte bonde! Hon nästan ropade det med förskräckelse.²⁷⁹

Börje siis koetaan, varsinkin Mariannen taholta, olevan samaa luokkaa, koska alempaan luokkaan kuulumisen olisi kauheaa. Marianne on vahvasti luokkatietoinen avioliiton alussa, mikä näkyy hänen pelostaan ja epämiellyttävästä olostaan, kun hänen pitää seurustella Börjen työntekijöiden kanssa.²⁸⁰ Ulvros kirjoittaa, että vaikka keskiluokan naisilla oli kontakteja talonpoikiin, niin he tunsivat luokkaeronsa ja katsoivat alaspäin talonpoikien tapoja. He pukeutuivat välillä maatyöläisiksi, koska pitivät sitä hauskana ja viihdyttävänä, mutta se on voinut myös olla tapa erottua luokallisesti, sillä maalla elämäntavat muistuttivat toisiaan.

²⁷² Benedictsson 1950 [1887]; 65, 122–123.

²⁷³ Benedictsson 1950 [1885], 111.

²⁷⁴ Toisessa kohtaa teoksessa *Fru Marianne* sanotaan omaisuudeksi yli satatuhatta kruunua (s. 23), mutta joka tapauksessa se on yhtä suuri tai suurempi kuin patruuna Kristersonin.

²⁷⁵ Benedictsson 1950 [1887], 12.

²⁷⁶ Matović 1984, 235

²⁷⁷ Benedictsson 1950 [1887]; 23, 25–27.

²⁷⁸ Benedictsson 1950 [1887]; 9, 25.

²⁷⁹ Benedictsson 1950 [1887], 17.

²⁸⁰ Benedictsson 1950 [1887], 99–100.

Tekemällä asiasta komediaa ylläpidettiin luokkarajoja, sillä ylempiluokkaisten kuuluminen alempaan oli naurettavaa.²⁸¹

Teoksessa *Fru Marianne* luokkatietoisuus näkyy siinäkin, että kun Marianne on lopussa muuttanut ja tekee työtä maatilalla, muu Björkin perhe pitää häntä outona ja talonpoikaistuneena.²⁸² Eli teos osoittaa, kuinka nousukkaat voivat tehdä naimakaupan uudessa luokassaan, jolloin heidän tarjoamansa varallisuus on tärkeää.²⁸³ Toisaalta myös sen, että naimakaupoissa luokkarajan ylittäminen on epäsuotavaa, kuten aiemmin tuli esiin tutkimuskirjallisuudessa.²⁸⁴ Nousukkaita pidetään nimenomaan uuteen luokkaan kuuluvina ja alemman luokan tyyppinen käytös on epäsuotavaa. Matović kertoo, että miehillä oli suurempi vapaus rikkoa luokkarajoja naimisiin mennessä, koska se ei vaikuttanut heidän statukseensa, kun taas nainen oli sidottu aviomiehensä luokkaan, eli hänelle avioituminen alemmas oli myös statuksen ja arvon menetys.²⁸⁵ Mariannen käytös teoksen lopussa voi nähdä edustamassa arvonalennusta keskiluokan silmissä aikakauden näkökulmasta, kun hänen käyttäytymisensä ja ulkonäkönsä on muuttunut muistuttamaan talonpoikaiskulttuuria.

Varakkaimmille luokille naisen kauneus oli ihailtavaa, koska se symboloi hyvyttä ja harmonista olentoa, mutta se kertoi myös yhteiskunnallisesta asemasta. Naisen fyysinen ulkonäkö paljasti sosiaalisen statuksen, sillä valkoiset kädet olivat työtä tekemättömän ja sisällä oleilevan keskiluokkaisen naisen kädet. Samoin käsien ja jalkojen pienuus, otsan korkeus ja auringolta suojattu iho olivat statussymboleita, mutta myös naiseuden, sillä vääränlainen kehonmuoto kuten iso nenä tai pitkä ruumiinrakenne muistutti miehistä kehonmuotoa eli vääränlaista naiselle.²⁸⁶ Mariannen käsistä juuri huomautetaan teoksen lopussa, koska hänen perheensä kauhistelee, kun ne eivät ole enää valkoiset vaan päivettyneet.²⁸⁷ Bjurman huomauttaa kyllä, että keskiluokassa oli monta tasoa. Tämä kauneusihanne saattoi vallita kaupungissa ja ylemmän keskiluokan keskuudessa, mutta se ei sovi kaikkiin hänen lähdemateriaaliensa henkilöihin.²⁸⁸

Miehelle oli suotavaa olla taloudellisesti hyvässä asemassa avioituessaan, sillä varallisen väestön keskuudessa oli myös tapana odottaa avioitumista, kunnes mies pystyi perustamaan

²⁸¹ Ulvros 1996, 86–88.

²⁸² Benedictsson 1950 [1887], 264–265.

²⁸³ Matović 1984, 235.

²⁸⁴ Carlsson 1977, 110; Rundquist 1989, 86; Ulvros 1996, 101.

²⁸⁵ Matović 1984, 217–218.

²⁸⁶ Bjurman 1998, 92–93.

²⁸⁷ Benedictsson 1950 [1887], 264.

²⁸⁸ Bjurman 1998, 93.

kunnioitettavan ja luokan mukaisen kodin. Ulvros jatkaa, että siksi miehet olivat usein porvariluokassa viisi tai kymmenen vuotta vanhempia kuin vaimonsa, mutta isompikin ikäero ei ollut tavatonta.²⁸⁹ Börje on kaksikymmentäkuusi tai kaksikymmentäseitsemän.²⁹⁰ Mariannen ikää ei sanota suoraan, mutta Holmin teoksen mukaan hän olisi kuusitoistavuotias.²⁹¹ Selma on saman ikäinen ja patruunan kuvataan olevan hänen isänsä ikäinen.²⁹² Heidän välillä oleva suuri ikäero ei ole aikakaudelle mitenkään outo tapaus Ulvrosin teoksen perusteella.²⁹³ Toisaalta 1800-luvulla kaikki eivät nähneet sopivana, että vanhahko mies nautii nuoren tytön. Esimerkiksi Benedictssonin perhe ei pitänyt tämän kihlauksesta vanhemman miehen kanssa, ja yksi syy oli suuri ikäero. Tosin kihlattu Christian Benedictsson ei pitänyt sitä ongelmana, mutta hänen motiivinsa oli myös saada uusi äiti lapsilleen.²⁹⁴ Tämä näkökanta löytyy myös romaaneista. Selman protestoi itse teoksen lopussa, että hän oli liian nuori päättämään avioliitosta, mutta myös eräs vanha rouva Selman häiden jälkeisillä kutsuilla toteaa Selman olevan vasta lapsi, ja että hänen tyttärensä saavat olla koulussa siinä iässä.²⁹⁵

Matović kirjoittaa teoksessaan kuinka tärkeä rahallinen aspekti oli avioituessa. 1800-luvun puolisonvalinta perustui rationaalsiin syihin, joiden tarkoitus oli edistää taloudellisesta ja sosiaalisesta asemaa. Niin sanottu vapaa kumppanivalinta tunnepohjalta oli mahdollista, mutta tämä tutkimuskulma ei tuota kauheasti näyttöä. Kuitenkin avioituminen ei ollut täysin järkipäätöksellä pohjalla. Pikemminkin sopivista kumppaniehdokkaista, jotka perustuivat järkipäätöksiin, valittiin tunnepohjalta puoliso.²⁹⁶ Mariannen puolisonvalinta on siis hyvin tyypillinen aikakaudelle, sillä hän rakastuu Börjeen, mutta ei olisi tehnyt sitä, ellei tällä olisi rahaa:

Hade Börje Olsson varit fattig, skulle det aldrig fallit Marianne in att tänka på honom, han hade då helt enkelt sjunkit ned till en obetydlighet. [–] Och penningen gav makt och frihet.²⁹⁷

Vaikka hän nopeasti rakastuu Börjeen, se tapahtuu vasta sen jälkeen kun hänen isänsä on ottanut selvää Börjen rahatilanteesta. Marianne pitää kauniista asioista, mutta hän tietää isänsä

²⁸⁹ Ulvros 1996, 93.

²⁹⁰ Benedictsson 1950 [1887], 6.

²⁹¹ Holm 2007, 146.

²⁹² Benedictsson 1950 [1885], 107.

²⁹³ Ulvros 1996, 93.

²⁹⁴ Tuohela 2008, 63–64.

²⁹⁵ Benedictsson 1950 [1885]; 146, 232.

²⁹⁶ Matović 1984, 216.

²⁹⁷ Benedictsson 1950 [1887], 12.

rahatilanteen ja että kaikki maksaa. Siksi hän kokee, että avioituminen taloudellisesti kannattavasti tuo vapautta hänen elämäänsä. Marianne onnistuu siis naimakaupallaan parantamaan taloudellista elämäänsä.

Mariannen perheen tavoin Selman setäkin huolehtii, että tämä saa rahallisesti hyvän naimatarjouksen. Hyvillä sulhasehdokkailla siis estetään, ettei naisille käy niin huonosti, että nämä joutuisivat pakosta elättämään itsensä. Käytännön työllisyysmahdollisuudet olivat edelleen vaikeat, kuten viime luvussa käytiin läpi. Ja avioliittoa pidettiin edelleen parhaana elatuskeinona naiselle, vaikka vaihtoehtoja oli syntynyt. Näin ollen Selman tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että hän saa jostain vakaan toimeentulon, kuten Mariannellekin. Selman isällä ei ole paljon rahaa. Tämän kuvauksen mukaan ”pappa blir allt fattigare och fattigare”²⁹⁸. Isään ei muutenkaan ole luottamista, jos on rahantarvetta, koska tämä on riippuvainen veljestään raha-asioiden hoidossa. Selmalla on äidiltään perimät rahat, mutta sekin on vain pieni perintö.²⁹⁹

Kirkkoherralla, eli Selman sedällä, on ainakin jonkin verran rahaa, koska Selman serkku Richard opiskelee yliopistossa ja Selma on itse käynyt myös koulua pensionaatissa. Lisäksi kirkkoherralla olisi varaa maksaa Selman häät. Tosin kirjassa ei käy ilmi, että maksaako Selman isä tämän elämiskulut vai kirkkoherra-setä, jonka luona hän asuu. Joka tapauksessa Selmalla ei ole tuloja tulevaisuuden varalle, ainakaan kauheasti. Hänen tämänhetkisetkin varansa ovat pienet, mikä käy ilmi esimerkiksi hänen kuluneista vaatteistaan; Selma sanoo itsekin, että ”Jag ser bra fattig ut”³⁰⁰. Koska huoltajat ajattelevat vain naimisiinmenoa vaihtoehtona, on patruuna Kristerson erinomainen ehdokas, varakas maanomistaja. Siksi kaikki pitävät sitä niin hyvänä tarjouksena Selmalle ja haluavat hänen suostuvan. Huolimatta siitä, ettei Selmaa aluksi kiehdo avioliitto patruuna Kristersonin kanssa, avioliiton taloudelliset hyödyt ovat asioita, jotka alkavat ensin kääntää hänen päätään. Jos omaa paljon varallisuutta, voi tehdä mitä haluaa, ja Selmallakin on asioita, mistä hän haaveilee, kuten omasta kauniista ratsastushevosesta.³⁰¹ Hänkin tekee lopulta ajalle tyyppillisen rationaalisen ratkaisun avioitumisesta ja turvaa toimeentulonsa, kuten Mariannekin tekee.

On mielenkiintoista, että kun romaanissa *Pengar* kritisoidaan naisen järkiavioliittoa rahasta, niin romaanissa *Fru Marianne* katsotaan karsaasti miehen avioitumista rahakkaan naisen

²⁹⁸ Benedictsson 1950 [1885], 77.

²⁹⁹ Benedictsson 1950 [1885]; 80–81, 89.

³⁰⁰ Benedictsson 1950 [1885], 109.

³⁰¹ Benedictsson 1950 [1885], 108–109.

kanssa. Tämä näkyy päähenkilössä Marianne. Hänestä on kamalaa ja epähienoa, kun Pål puhuu edesmenneestä vaimostaan, koska tämä oli paljon vanhempi ja Pål meni naimisiin rahasta. Samoin käy kun hän kuulee veljensä Karlin tekevän samoin.³⁰² Toki tämä voi johtua Mariannen luonteesta ja hänen tietämättömydestään todellisesta elämästä, eli olla kritiikkiä tämän kasvatuksesta, tai Påliin liittyen se on voinut olla mustasukkaisuutta. Mutta on huomattava myös, että Marianne ei itse ajattele pahaa omasta valinnastaan, vaikka siinäkin tärkeänä tekijänä on puolison varakkuus.

Matović kirjoittaa miesten statuskriteerien olevan sidottu hänen ammatinharjoitukseensa ja kykyynsä elättää itsensä sekä hänestä riippuvaiset, toisin kuin naisilla. Lisäksi vaikka endogamiaa pyrittiin harjoittamaan avioliittoa solmiessa, sosiaalisia rajoja rikottiin, joskus pakon edessä.³⁰³ Eli periaatteessa tämä voi olla vaihtoehto, johon miehen on pakko tarttua, kun ei ole muita vaihtoehtoja, ja käyttäytymismalli ei ollut epätavallinen. Matović tuo esiin, että yksilön näkökulmasta avioliitolla oli hyviä ja huonoja puolia, sekä miehille että naisille. Miehille haittoja oli vähemmän, sillä älykkäällä puolisonvalinnalla nämä pystyivät parantamaan taloudellista asemaansa.³⁰⁴ Ulvrosin lähteistä nousee tapauksia, jolloin miehet eivät olleet voineet avioitua huonon rahatilanteensa vuoksi. Samoin siitä, että omistavat luokat käyttivät naisia välineinä hyviin naimakauppoihin eri sukujen välillä.³⁰⁵ Kuten juuri on tuotu esiin, rahalla oli tärkeä merkitys avioituessa, joten yhtä lailla se on ollut miehillekin tärkeää.

Avioliiton solmiminen tapahtui siis usein järkisyistä. Siksikin että valtaosa Ruotsin väestöstä oli maanviljelijöitä, ja tilan hoitamiseen tarvittiin sekä miestä että naista. Oli suotavaa, että puoliset pitivät toisistaan avioituessaan, mutta ajattelutapa oli usein, että tunteet voivat tulla sitten myöhemmin. Myöskin ylemmän luokan naisille avioituminen oli käytännössä tapa ansaita elanto, koska työmahdollisuuksia ei ollut.³⁰⁶ Toisaalta Ulvrosin tutkimuksessa tulee esiin, että taloudelliset syyt eivät olleet ainoa perusta valita puolisonsa. Hänen tutkimuskohteissaan tulee esille, että tyttären onnea saatetaan pitää tärkeimpänä vaikuttimena päätöksessä ja tämän tunteita tulevaa aviomiestä kohtaan. 1700-luvun lopulta lähtien alkoi nousta esiin ajatus, että rakkauden pitäisi päättää puolisonvalinnassa, ja että se oli avioparia

³⁰² Benedictsson 1950 [1887]; 163, 262–263.

³⁰³ Matović 1984; 227, 235.

³⁰⁴ Matović 1984, 44.

³⁰⁵ Ulvros 1996; 93, 108.

³⁰⁶ Ulvros 1996, 93.

yhdistävä side. Ihmisten kanssakäynti rajoittui paljolti omaan yhteiskuntaluokkaansa, eikä ollut tavatonta mennä naimisiin rakkaudesta.³⁰⁷

Ulvros jatkaa, että naimisiinmeno rahasta oli toistuva teema ajan kirjallisuudessa, ja tätä käytäntöä esimerkiksi Fredrika Bremer kritisoi.³⁰⁸ Manns kirjoittaa, että Bremer vastusti avioliittoa elatusinstituutina ja piti sitä pääsyynä naisten alisteiseen asemaan. Hän keskittyi varsinkin naimattoman naisen oikeuksiin valita itse tulevaisuutensa, muihin mahdollisuuksiin avioitua ja naisen moraaliseen oikeuteen kehittyä ihmisenä. Bremerin ideologia perustui kuitenkin kristinuskoon eikä hän ollut kumoamassa yhteiskunnan moraalikäsitteitä, vaan kritisoi käytännön toteutusta ja sukupuolitettua tulkintaa tästä.³⁰⁹ Mielenkiintoista on argumentti naisen oikeudesta kehittyä älyllisesti ja henkisesti. Benedictssoninkin teoksessa *Pengar* Selma argumentoi, että hänen avioliittonsa ei ole pätevä, koska hän oli silloin lapsi, eikä tajunnut asioita perusteellisesti. Ja että ylipäätään avioon ei saisi mennä ennen kuin on kehittynyt henkisesti, jotta tajuaa todella mitä lupaa.³¹⁰

Naimisiinmeno rahasta esiintyy kummassakin Benedictssonin romaanissa, mutta kohoo varsinaiseksi teoksen pääteemaaksi kirjassa *Pengar*. Tätä teemaa käsiteltiin edellisessä luvussa perinpohjaisemmin, kuinka Selma halveksi itseään ja tunsu olevansa tahraantunut, koska oli mennyt naimisiin rahasta eikä rakkaudesta:³¹¹

– inte som jag, ärbar till det yttre blott – utan en verklig hustru, som givit allt av kärlek för kärlek [–] För barnen, som hon höll dubbelt av, därför att de också voro hans... A, det är det hårdaste straff som kan tänkas, att inte kunna röra vid det renaste, utan att det blir sudlat.³¹²

Selman tunteet ovat hyvin voimakkaat, ja hän idealisoi ajatusta rakastavasta vaimosta, koska ei itse ole. Nämä ajatukset saavat kaikkua myös aikalaisten kirjoituksissa. Ulvrosin alkuperäismateriaalista löytyy myös naisen ajatuksia siitä, että avioliiton pitäisi pohjautua aitoon rakkauteen, ja että kyseinen nainen jäi siksi mieluummin naimattomaksi.³¹³ Benedictsson kritisoi romaanillaan aikakautensa tapaa valita puolisoa ja avioliittoa, mutta samalla hän kuvaa, miten tavallisesti aviomies valittiin. Hjortd-Vetlesen kirjoittaa artikkelissaan, että debyyttiromaanillaan *Pengar* Benedictsson oli yksi niistä, jotka loivat

³⁰⁷ Ulvros 1996; 101, 106.

³⁰⁸ Ulvros 1996; 101.

³⁰⁹ Manns 2005; 136–137, 152–154.

³¹⁰ Benedictsson 1950 [1885]; 230–232, 239.

³¹¹ Benedictsson 1950 [1885], 234–236.

³¹² Benedictsson 1950 [1885], 236.

³¹³ Ulvros 1996, 236.

modernin naiskirjallisuuden tekstin. Toinen oli norjalaisen Amalie Skramin esikoisromaani *Constance Ring*, joka sekin ilmestyi vuonna 1885. Siinäkin oli järkiavioliitto nuoren tytön ja keski-ikäisen miehen välillä, ja nainen oli ansassa avioliitossa. Kolmas oli tanskalaisen Adda Ravnkilden postuumisti vuonna 1884 julkaistu, debyyttiromaani sekin, *Judith Fürste*. Tässä päähenkilö haluaa Selman tavoin kouluttautua, mutta rahanpuutteen vuoksi menee naimisiin.³¹⁴ Kuten Ulvros kirjoitti, rahasta naimisiinmeno oli vahva teema ajan kirjallisuudessa.³¹⁵ Samoin kuten aiemmat esimerkit osoittavat, Benedictsson oli yksi joka kirjoitti aiheesta ja muokkasi käsityksiä.

Benedictssonin kuvaukset järkiavioitumisesta ja rahan merkityksestä ovat paitsi ajankuvausta myös kirjallista kannanottoa aikakauden kiistoihin ja yhteiskunnallisiin tapoihin, joten kuvaustavalla oli väliä. Ulvros kuitenkin kirjoittaa, että huolimatta rakkausavioliiton ideaalin noususta, oli varsinkin porvariluokassa selvää, että edellytyksenä avioitumiseen oli puolison löytäminen saman yhteiskunnallisen luokan sisästä. Tämä takasi sopivimman kumppanin saamisen. Siksi suurin osa avioliitoista oli ainakin osittain edelleen järkiavioliittoja statuksellisesti samanarvoisten kesken ja joskus taloudellisestikin.³¹⁶ Sekä Selma että Marianne edustavat siis parinvalinnallaan omaa aikakauttaan olemalla tämän tyyppinen yhdistelmä. Kummatkin ovat miehiään taloudellisesti ala-asemassa, mutta toisaalta sen tasoittaa patruunan epäonni avioliittomarkkinoilla ja Börjen alemmpiluokkainen tausta. Lisäksi molemmat miehet solmivat tunne- eikä järkiavioliiton. Mariannekin avioituu rakkaudesta, mutta rakastuu selvästi sopivaan kumppaniin.

Bjurman tuo esiin näkemyksen, että 1700-luvulla avioliittoja solmittiin rakkaudesta, mutta samaan aikaan esiintyi myös vanhempien järjestämiä järkiavioliittoja, ja että molempia tapoja pidettiin hyväksyttävänä. 1800-luvun alkupuolella rakkaus muuttui ainoaksi syyksi valita puoliso, ja sitä pidettiin luonnonvoimana. Tämä perustui romantiikan näkemykseen, jossa tunteet paljastivat sisäisen minuuden.³¹⁷ Ajan kirjallisuus vaikutti siihen, kun avioliitto muuttui aiemmasta taloudellisesta kaupankäynnistä kahden yksilön tunnesiteeksi, koska rakkaus ja yhteensopivuus pitivät puoliset parhaiten yhdessä.³¹⁸ Bjurman toisaalta myös kyseenalaistaa tämän näkemyksen yksioikoisuuden. Naisilla ei ollut samoja mahdollisuuksia elättää itseään, minkä vuoksi he joutuivat miettimään tätä näkökulmaa. Miesten saattoi olla

³¹⁴ Hjort-Vetlesen 1993; 345-347, 349-350.

³¹⁵ Ulvros 1996; 101.

³¹⁶ Ulvros 1996, 113-114.

³¹⁷ Bjurman 1998, 46.

³¹⁸ Mintz & Kellogg 1988, 45-46;

helpompi valita puoliso puhtaasti tunnepohjalta. Hän pohtii, että järkisyyt ja tunnesyyt valita puoliso saattoivat kulkea pitkään rinnakkain, ja että rajat eivät olleet näiden välillä niin selkeitä. Lisäksi rakkauspäätökseen kuului silti yleensä muiden luokkien poissulkeminen.³¹⁹ Nuoret porvarit koulutettiin rakastumaan siihen oikeaan, joka oli sopivasta taustasta lähtöisin oleva henkilö, eikä vain siihen ainoaan. Vaikka rakkaus nousi esiin porvarimaailman avioliittokulttuurissa, oli se manipuloitavissa oleva tunne, joka kanavoitiin ja koulutettiin oikeaan suuntaan.³²⁰

Keskiluokan ideaali tunnesiteistä muodostuvasta perheestä, jossa avioliitto muodostui puolisojen välisestä kiintymyksestä, oli vain yksi versio. Tämä pitää huomioida aihetta käsiteltäessä, kirjoittaa James Marten. Monet omaksuivat uuden käsityksen hitaasti, ja keskiluokan unelman esteeksi nousi raha. Harvalla oli varaa luoda ja ylläpitää kaikkea tarvittavaa sellaiseen elämäntyyliin, minkä takia perheen edut nousivat yksilön halun yläpuolelle, kuten esimerkiksi avioliittoa järjestettäessä.³²¹ Rahakas vävy auttaa koko perhettä. Tämä käy toteen Björkeille, sillä vaikka Börje ei avustakaan Mariannen perhettä rahallisesti kaikissa asioissa tai Mariannen isän haluamalla tavalla, hän auttaa herra Björkiä selvittämään raha-asiansa. Lisäksi Börje lupaa kustantaa Mariannen nuorimman veljen Haqvinin yliopisto-opiskelun, koska tällä on lukupäätä ja kiinnostusta.³²² Rakkaus ainoana motiivina puolisonvalinnassa 1800-luvulla ei käy yhteen muiden tutkijoiden kirjoitusten kanssa tai alkuperäislähteideni antamaan kuvaan. Tunteiden merkitys joissakin puolisonvalinnoissa tai omasta luokasta sopivaan rakastuminen sopii taas saamaani kuvaan aikakaudesta muiden lähteiden perusteella.

Seuraavaksi haluaisin nostaa esiin naisten aktiivisuuden parinvalinnassa, minkä jälkeen käsittelen viimeisenä aiheen perheen ja suvun vaikutusta naisten päätöksiin. Ulvros on kirjoittaa, että naiset olivat usein passiivisessa roolissa aviopuolison valinnassa. Miehet saattoivat aktiivisemmin valita, kun taas naisten piti odottaa kosintaa, vaikka he saattoivat siitä sitten kieltäytyäkin.³²³ Tämä näkyy romaaneissakin. Marianne saa kosintakirjeen Börjeltä, mikä laittaa kaiken alulle, ja Selman setä puolestaan välittää tälle patruunan kosinnan.³²⁴ Kumpikaan naisista ei ole aloitteentekijänä tai aktiivisesti etsi tulevan miehensä

³¹⁹ Bjurman 1998, 139.

³²⁰ Frykman & Löfgren 2019 [1979], 93–95.

³²¹ Marten 2010; 21, 35–36.

³²² Benedictsson 1950 [1887], 260–263.

³²³ Ulvros 1996, 111.

³²⁴ Benedictsson 1950 [1887], 5. Benedictsson 1950 [1885], 106.

huomiota. Molemmat ovat kuitenkin naimaikäisiä ja osa seuraelämää. He käyvät tansseissa ja muissa sosiaalisissa tilaisuuksissa, joissa he kiinnostavatkin sulhastensa huomion. Tämä on tarkoituskin naisten sosialisoinnissa, mutta se jättää heille silti passiivisemmän roolin.

Mielenkiintoisena esimerkkinä naisten passiivisuuden varjopuolesta löytyy Uuden-Englannin alueelta Yhdysvalloista 1700- ja 1800-lukujen taitteesta. Kun vanhempien vaikutus tytärten puolisonvalintaan väheni ja perinteinen kosintajärjestelmä alkoi hajota, ei naisten valinnanvapaus kasvanut. Vaikka tytärten päätösvalta kasvoi, väheni kosijoiden valikoima, koska vanhemmat eivät voineet toimia tytärtensä puolesta. Naiset eivät edelleenkään itse saaneet tehdä aloitetta vaan se oli miesten käsissä.³²⁵ Bjurman kirjoittaa, että Ruotsissa taloudellinen laskusuhdanne ja kasvava naimattomien naisten määrä 1820-luvulla aiheutti samaa, siis naisten kosijavaihtoehtojen hupenemista puolisonvalinnassa.³²⁶

Benedictssonin elämä kytkeytyy hänen kuvauksiinsa naisista, koska naiskirjailijoille naisasia ja naisen elämä ei ole mikään ulkoapäin kuvattu aihe. Kirjailija itse joutui porvarilliseen pakkoavioliittoon, mikä Pohjoismaissa merkitsi erilaisia ylipuhumiskeinojen käyttöä.

Levykin tekstistä tulee esiin se seikka, että avioliittoa pidettiin parhaana mahdollisena elatuskeinona naiselle. Lisäksi se oli ainoa sopivaksi katsottu tie äitiyteen ja seksuaaliseen kanssakäymiseen. Sitä kautta pääsi myös pois isän päätäntävällän alta. Nuori nainen joutuu koulutuksensa tai kasvatuksensa jälkeen toimetttomaan odotus- ja flirttailuvälitilaan. Tästä kehittyy narsistinen illuusio, koska naisella on valta täyttää miehen fantasiat, ja illuusiota edesauttaa sosiaaliset käyttäytymissäännöt, jossa naiset vastaanottavat ihailua ja kehuja. Toinen tärkeä aspekti on äidin ylipuhuminen, jossa tämä käyttää hyväkseen lapsensa rakkautta ja painottaa avioliittoa yhteisenä naiskohtalona ja vähättelee pelkoja häyyöstä.³²⁷

Toimeton kosiskeluvaihe, joka kasvattaa naisen narsistista ja eroottista illuusiota kuvaa hyvin Mariannen tilannetta romaanin alussa. Hän käytti aikaa ollakseen miesten suosiossa ja nautti saamastaan huomiosta:

Med en ockrares slughet sökte hon frånlocka sina tillbedjare så många prov som möjligt på deras böjelse. Hon hade en märkvärdig förmåga att utpressa dessa tributer [–] bestående i serenader, buketter, lyckönskningstelegram, slädfarter och mera sådant, men aldrig gav hon något igen. [–] Hon kunde njuta av en blick, en handtryckning, en dans, där kavaljeren förstod att hålla henne som vuxen [–]³²⁸

³²⁵ Cott 1978, 228.

³²⁶ Bjurman 1998, 146.

³²⁷ Levy 1982; 49, 52–53.

³²⁸ Benedictsson 1950 [1887], 10–11.

Romaanin *Fru Marianne* keskiössä Holmin mukaan narsismi. Tavanomaisesti koulutettu nuori nainen joutuu melkein automaattisesti oman narsisminsa uhriksi, ja huonojen romaanien lukeminen ravitsee sitä. Romaani myös näyttää, miten siitä pääsee eroon.³²⁹

Monen porvarinaisen kohtalo muistuttaa Levyn mielestä Benedictssonin avioitumistapaa. Ylipuhumisen tarve johtui osittain miesten myöhäisestä naimiaiästä. Mikä johtui puolestaan jatkuvasta koulutustarpeesta, joka pitkitti aikaa ennen kun keskiluokan miehet voivat avioitua. Samalla kuitenkin porvari-ideologiaan kuului naimisiinmeno vapaasta tahdosta. Avioliitto oli kahden toisiaan rakastavan yksilön välillä, eikä johtunut taloudellisista tai seksuaalisista omistushaluista kuten aiemmin aateliluokassa. Benedictssonin tapauksessa ylipuhuminen avioliittoon oli osittain sisäistettyä. Hän olisi halunnut taidekouluun, mutta isä ei suostunut tähän. Benedictsson toimi sen jälkeen kotiopettajana ansaitakseen rahaa koulutukseen. Kirjailija itse on kirjoittanut, että isä kielsi tytärtään lähtemästä siitä huolimatta, mutta Levy nostaa esiin kirjallisuustutkija Karl Erik Rosengrenin tutkimuksen.³³⁰

Rosengrenin mukaan isä aluksi kieltäytyi maksamasta koulutusta, mutta ei myöhemmin kieltänyt Benedictssonia matkustamasta Tosin hän ei tukenutkaan koulutussuunnitelmaa. Benedictsson ei uskaltanut lähteä Tukholmaan ilman tukea ja omalla kustannuksella. Uhmasta perhettään kohtaan hän kihlautui kaksikymmenvuotiaana viisikymmentävuotiaalle postimestarille. Benedictsson katui tätä myöhemmin ja yritti saada miestä perumaan kihlauksen. Hän olisi voinut itse melko helposti perua omat lupauksensa, muttei pystynyt ylpeydestä ja koska avioituminen oli hänen itsenäinen tekonsa kouluttautumisen sijaan.³³¹ Tuohelan mukaan Levy ei kuitenkaan ota tarpeeksi huomioon Benedictssonin kokemaa epävarmuutta ja epäröintiä tulkitessaan tämän teon itsenäistymiskokemusta. Vaikka Benedictsson kihlautui salaa omin päin, ja perhe vastusti kihlausta, menetti tämä myös itsenäisyyttä suostuessaan, koska vaimon pitäisi laittaa muiden etu omansa edelle.³³² Levy kirjoittaa, että Benedictsson kuitenkin avioitui ja avioliitto oli hänelle traumaattinen kokemus varsinkin seksuaalisen kanssakäymisen osalta, joka hänestä tuntui väkisinmakaamiselta.³³³

Tutkimuksessani on jo aiemmin tuotu esiin, että romaanissa *Pengar* on paljon yhtymäkohtia kirjailijan omaan elämään. Päähenkilö Selmakin yritti kihlauksensa aikana saada patruunaa

³²⁹ Holm 2007, 146.

³³⁰ Levy 1982, 52–53.

³³¹ Rosengren 1965, 10–12.

³³² Tuohela 2008, 60–62.

³³³ Levy 1982, 54.

perumaan päätöksensä, muttei itse ylpeydessään ja kunniantunnossaan voinut pyörtää omaa päätöstään.³³⁴ Perheen vaikutus naisen suostumiseen kosinnassa tulee esiin toisessakin romaanissa, tosin hyvin eri tavalla. Perhe pohtii yhdessä kosintaa, mutta mielipiteitään antaa myös koko suku. Kaikkien mukaan Mariannen on parasta suostua kosintaan, ja tälle tehdään selväksi perheen huono rahatilanne.³³⁵ Ja vaikka Mariannen flirttailu on itsenäistä tekemistä siinä mielessä että hän onnistuu omilla kyvyillään saamaan suosionosoituksia, hän on myös jäänyt vangiksi omaan kasvatuksensa kapeisiin näköaloihin ja yhteiskunnan tuottamiin illuusioihin.

Bjurman kirjoittaa, että tyttärillä oli tärkeä rooli perheiden statusten nostajana. Isät laativat tyttärilleen koulutussuunnitelman, mutta tyttöjen piti itse olla aktiivisia. Koulutuksen suoman edun turvin he pystyivät tekemään hyviä naimakauppoja, mikä nosti perheen arvoa. Äiteinä puolestaan he pystyivät hyödyntämään koulutustaan lastenkasvatuksessa, ja tämäkin paransi asemaa. Tyttäret olivat tärkeä osa keskiluokan strategiaa kohota luokkayhteiskunnassa, ja se pyrki erottautumaan muista luokista koulutuksen avulla.³³⁶ Avioliitto oli koko perheeseen vaikuttava tekijä, ja siksi kaikki ovat niin mukana päätöksenteossa. Romaani esittää, miten koko suku antaa mielipiteensä naimakaupasta, jotta tytär saataisiin mahdollisimman suotuisasti naimisiin.

Selmaa taas hyvin tietoisesti käsitellään ja manipuloidaan suostumaan avioliittoon. Hänen setänsä esittää tälle patruunan kosinnan. Setä ei pakota Selmaa mihinkään, mutta hän esittää asiansa varovasti ja sillä tavalla, että se olisi Selmalle mieleinen. Hän huomauttaa, kuinka Selman isä olisi onnellinen asiasta, ja että jos isä menisi uusiin naimisiin, olisi Selmalla parempi asua omassa kodissa. Setä on selvästi suunnitellut miten ajaisi asian.³³⁷ Lisäksi hän oli alustanut puhettaan pitämällä aamulla kirkossa saarnan, jossa hän puhuu vanhempien kunnioituksesta ja heidän tottelemisestaan, mikä vaikuttaa Selmaan syvästi:

[–] han gjorde en framställning av hur förbannelse och undergång blir deras lön, vilka sätta sig upp mot fader och moder; [–] Det kom en underlig ängslan över henne, som om död och dom vore för handen och hon en missdådare, som skulle fällas. Hon ägde ju detta stridiga sinne, [–] han åskådliggjorde hur föräldrarnas välsignelse bygger barnens bo, och han bredde ut denna välsignelse som den

³³⁴ Benedictsson 1950 [1885], 129.

³³⁵ Benedictsson 1950 [1887], 14.

³³⁶ Bjurman 1998, 227.

³³⁷ Benedictsson 1950 [1885], 106–110.

mjukaste matta över alla livets törnen. Selma blev så vek till sinnes. Hon tyckte sig hava offrat allt för lydnaden, allt vad hon älskat och hoppats.³³⁸

Selma joutuu samankaltaiseen pakkoavioliittoon kuin kirjailija, ja samaten vanhemman miehen kanssa. Hänet on ainoastaan ylipuhuttu ja manipuloitu suostumaan, koska naisen pakottaminen avioliittoon huoltajan toimesta ei ollut mahdollista. Vuonna 1872 lakia muutettiin, niin että täysi-ikäistä naista ei voinut pakottaa tai estää menemästä naimisiin.³³⁹ Ennen lakia naisilla oli naittaja, joka pystyi estämään avioliiton, mikäli kosija ei ollut sopiva. Tämän tarkoitus oli estää lähinnä varakkaita naisia tekemästä suvun kannalta huonoja avioitumispäätöksiä.³⁴⁰

Esimerkkejä suvun painostuksesta tai vaikutuksesta avioitumisessa löytyy Ulvrosin tutkimuksesta. Yhdessä tapauksessa äiti vastusti tyttären ja tämän rakastetun avioliittoa, toisessa tyttären ja isän välit olivat menneet poikki, koska tytär ei suostunut menemään rikkaan kosijan kanssa naimisiin.³⁴¹ Tutkimus käsittelee aikaa vuosilta 1790–1870, joten silloin perheellä ja naittajalla oli vielä enemmän laillista valtaa naisen avioitumispäätöksessä, koska laki tuli voimaan vasta 1872. Toisaalta samoista esimerkeistä näkee myös, että naiset yrittivät toimia omankin tahtonsa mukaan.³⁴² Ulvros tuo esiin tutkimuksessaan lasten ja vanhempien välisistä kirjeistä, että vaikka lasten kuului olla kohteliaita ja kiitollisia, olihan kuuliaisuus vanhempia ja auktoriteetteja kohtaan yksi yhteiskunnan peruspilareita, erottuu kirjeistä myös aitoa luottamusta ja arvostusta. Löytyy myös tottelemattomiakin lapsia, ja tähän ojennukseksi isä siteeraa Raamattua.³⁴³ Uskonto oli tärkeä osa perheiden elämää 1800-luvun länsimaissa, vaikka on vaikea määrittää kuinka paljon uskonnollisten käytänteiden noudattaminen merkitsi uskomista. Vanhemmat ottivat myös tosissaan velvoitteensa uskonnollisesta kasvatuksesta. Uskonnolliset rituaalit saattoivat olla lapsille enemmän sosiaalisia tilanteita, mutta toisaalta on myös todisteita uskosta. 1800-luvun jälkipuoliskolla yhteiskunta sekularisoitui ja uskonnon rooli perheissä muuttui, mutta uskonnollisten käytänteiden hiipumista ei pidä liioitella.³⁴⁴

1800-luvun alussa protestanttinen usko näki lapsen syntisenä ja heikkona, ja siksi tiukka kuri oli tarpeen, jotta lapsi oppisi käyttäytymään oikein ja pelastuisi. Kuri ja tottelevaisuus olivat

³³⁸ Benedictsson 1950 [1885], 97–98.

³³⁹ Bengtsson & Werkmäster 2004, 15.

³⁴⁰ Ulvros 1996, 110.

³⁴¹ Ulvros 1996; 220–221, 250–251.

³⁴² Ulvros 1996; 218, 221, 250–251.

³⁴³ Ulvros 1996; 124, 127.

³⁴⁴ de Bellaigue 2010, 164–166. Ks. myös Ulvros 1996, 147.

tärkeitä vaikuttimia keskiluokkaisessa lastenkasvatuksessa vuosisadan alkupuolella. Myöhemmin ajatukset lapsen luonnollisesta viattomuudesta, esimerkiksi Rousseau'n kirjoituksissa, muuttivat käsityksiä.³⁴⁵ Kurinpito oli keskeisenä tekijänä lapsuudessa. Se saattoi olla erilaista eri perheissä, mutta lasten tottelevaisuus oli tärkeää, koska sitä kautta nämä oppivat itsekuria, mitä pidettiin hyveenä keski- ja yläluokan perheissä.³⁴⁶ Ulvros nostaa esiin tottelevaisuuden lisäksi, että lähdemateriaalista löytyy monia läheisiä ja rakastavia suhteita vanhempien ja lasten välillä. Yhdessä esimerkissä pidetään vanhempien ilahduttamista tärkeämpänä kuin itsensä.³⁴⁷

Edellisten kappaleiden taustoituksen valossa Selman käyttäytyminen on luonnollista omalle ajalleen. Hän haluaa miellyttää ja totella rakastavia, vanhempien korvikkeena olevia henkilöitä. Uskonnon antama vaikutus lisää halua olla hyvä sekä toimia oikein hänen uskontonsa moraalikoodin mukaan. Siksi Selmaa esimerkiksi ilahduttaa niin paljon isänsä ihmetys kaikista uuden kodin hienouksista, vaikka ei tunne kotia omakseen:

Nu var hon glad igen. *Han* riktigt strålade ju vid all denna härlighet, och han hade inte sett mer än den yttre ännu. [-] Hon gick omkring i rummen, hållande fadern om armen och glädjande sig åt hans förtjusning.³⁴⁸

Selman isän ilo on myös tämän iloa. Vanhempien kuunteleminen ja heidän johdatukseensa luottaminen päätöstenteossa oli siis luonnollista. Sitä oli lapsesta asti opetettu, joten heidän vaikutuksensa puolisonvalintaan oli normaalia, mitä romaanit näyttävät. Totteleminen oli myös tapa miellyttää ja tehdä vanhempansa iloisiksi.

Muiden kuin oman itsensä onni avioitumisessa nousee esiin kummassakin romaanissa.

Edellisessä kappaleessa mainitaan Selman ilo, ja Mariannekin iloitsee kaikesta, mitä hänen kihlauksensa tuo perheelleen:

Fadern rätade redan upp sig vid stödet av en solid svärson, modern såg länge närda framtidsplaner gå i fullbordan, bröderna gingo och drömde om ferier på landet, om ridhästar, hallonbuskar och sparris. I allas ögon lyste en outtalad tacksamhet mot Marianne, och hennes sinne badade sig med välbehag i all den avgudande ömhet, varav hon mer än någonsin kände sig omgiven.³⁴⁹

³⁴⁵ de Bellaigue 2010, 154–155.

³⁴⁶ Marten 2010, 31–33.

³⁴⁷ Ulvros 1996, 163. Samasta aiheesta kirjoittaa myös Bjurman 1998; 145, 149.

³⁴⁸ Benedictsson 1950 [1885], 144.

³⁴⁹ Benedictsson 1950 [1887], 71.

Naisille rooli naimaikäisenä tyttärenä kasvatti heidän arvontunnettaan perheessä. Uusi asema toi vastuuta, se lisäsi vanhempien kiinnostusta tyttäristään, jolloin he investoivat näihin taloudellisesti. Tämä itsetunnon kasvu näkyi naisten kertomuksissa, heitä saatettiin pitää jopa itserakkaina tai ylimielisinä, mikä eroaa paljon mielikuvasta alistetusta tyttärestä, huomauttaa Bjurman.³⁵⁰ Sitaatista käy ilmi, kuinka iso osa Mariannen onnesta saada ilahduttaa muita koostuu näiden hänelle osoittamasta huomiosta.

Käsittelyluvussa on käynyt ilmi, että keskiluokkaisen ruotsalaisen naisen aviomiiehenvälinään 1800-luvun lopulla vaikutti monta seikkaa, minkä romaanien päähenkilöt toivat esiin, samoin he kuvasivat paljon näitä piirteitä. Luokkajako näkyy, mutta toisaalta myös luokkien välinen liikkuminen, rahallisesti menestyvä pystyy nousemaan luokissa ja naimaan uudesta luokasta, kuten Börje tekee. Avioliiton solmiminen nousukkaiden kanssa on kytköksissä usein huonoon rahatilanteeseen, kuten Mariannen tapauksessa. Toisaalta myös endogamian tärkeys avioitumisessa, sillä patruuna Kristerson ei onnistu naimaan perijätärtä. Rahallinen tilanne on merkittävä seikka parinvalinnassa, minkä tuovat esiin alkuperäislähteeni ja tutkimuskirjallisuus, niin miehille kuin naisille, mutta eritoten naisille, sillä avioliitto on heidän elinkeinonsa. Sekä Selman että Mariannen avioitumiseen vaikuttavat puolison varakkuus.

Rakkauden vaikutus avioitumiseen näkyy myös, kumpikin mies menee naimisiin rakkaudesta, samoin Marianne rakastuu tulevaan puolisoonsa. Tutkimuskirjallisuudessa käy enimmäkseen ilmi, että vaikka rakkaus vaikuttaa avioitumiseen, niin muutkin seikat ovat tärkeitä samaan aikaan, ja rakastuminen tapahtuu oman luokan sisällä, eli yleensä sopivaksi katsottuun henkilöön. Puolisonväliinään vaikuttivat myös perhe ja lähipiiri, kuten kummankin päähenkilön perhe teki. Selman kohdalla hänet manipuloitiin avioliittoon, mikä peilaa pitkälti kirjailijan omaa kokemusta ja on osa ajan kirjallisuutta ja kannanottoa avioitumiseen rahan takia. Benedictsson ei halua olla osa kirjallista kiistaa, mutta hän käsittelee teoksissaan kiistan aiheita, eikä näin ollen ole soveliaisuuskiistan ulkopuolella. Hän ei usko pakkoavioliittoihin, muttei toisaalta vapaaseen rakkauteenkaan. Tutkimuskirjallisuudessa nousee esiin, että perheen vaikutusvalta on suuri parinvalinnassa, johtuen esimerkiksi uskonnollisesta kasvatuksesta, mutta myös yleisestä lastenkasvatuksesta tottelevaisuuteen. Mutta myös lasten halusta miellyttää ja ilahduttaa vanhempiaan. Selma ja Marianne ovat kumpikin onnellisia,

³⁵⁰ Bjurman 1998, 218.

kun heidän lähipiirinsä osoittaa iloaan sulhasvalinnasta ja Selmaan vahvasti vaikuttaa halu saada vanhemman lähipiirinsä rakkaus tottelevaisuudella.

Naisten oma tahto löytyy myös tutkimuskirjallisuudesta, he yrittävät osaltaan vaikuttaa tulevaisuuteensa, eivätkä ole vain passiivisia olentoja. Silti näkyy myös naisen pakotettu passiivisuus. Miehellä on aloite, joten he joutuvat odottamaan kosintaa, niin kuin Selma ja Marianne. Tällainen välitila luo narsistisen illuusion naiselle, jossa hän odottaa päästä pois isänsä päätävävallan alta ja hänen egoaan kihelmöi olla miesten fantasioiden kohde, kuten Levy kirjoittaa, ja Marianne on hyvä esimerkki tästä. Lopulta puolisonvalinta on kulttuurinen konstruktio, jossa keskenään vaikuttavat tai välillä taistelevat naisen oma tahto, hänen saamansa kasvatus ja annettu kulttuurinen tila, muiden vaikutus, raha, tunteet ja luokkatietoisuus.

4 Lopuksi

Olen käsitellyt tässä työssä, miten Benedictssonin romaanit *Pengar* ja *Fru Marianne* heijastavat omaa aikaansa. Teokset keskustelevat vallitsevien olojen kanssa siitä, miten yhteiskunta pyrkii muokkaamaan keskiluokkaisista naisista aviovaimoja ja näin jättämään sen pääasialliseksi keinoksi naisille taata elantonsa. Tämä vaikuttaa puolestaan avioitumis päätökseen. Benedictssonin kirjalliset pyrkimykset ja näkemykset on otettu huomioon alkuperäislähteitä analysoitaessa. Kirjailijan elämäkokemukset näkyvät, ja vaikka niitä ei voikaan verrata yksi yhteen, tulkitaan esimerkiksi romaanin *Pengar* juoni seuraavan paljolti Benedictssonin henkilökohtaisia tuntemuksia avioitumisesta ja sen aiheuttamasta järkytyksestä. Toisaalta teoksissa näkyy myös ajan yhteiskunnalliset ja kirjalliset keskustelut, varsinkin siinä, miten niitä tulkitaan.

Benedictssonia kiinnosti 1880-luvun soveliaisuuskiista, jossa konservatiivisia avioliittoideaaleja vastusti vapaan rakkauden ja avioliittojärjestelmää purkava ryhmittymä, sekä avioliittojärjestelmää ja naisen asemaa parantava, mutta silti systeemin perustavan idean hyväksyvä ryhmittymä. Hän ei kuitenkaan halunnut kuulua kumpaankaan osapuoleen ja väitti, ettei teoksillaan ottanut kantaa kiistaan. Siitä huolimatta hänen teoksensa käsittelevät samaa aihetta, joten hänen työnsä vaikuttivat ajan keskusteluun ja kommentoivat avioliittoa. Romaaneista *Pengar* nähdään usein edustavan radikaalimpaa linjaa kiistassa, kun taas *Fru Marianne* joutui kiistelystä kohteeksi, koska osa piti sitä avioliiton ja valtatilanteen hyväksyvänä kannanottona. Claesson Pipping vastustaa tutkimuksessaan tätä käsitystä, hän näkee teoksessa *Fru Marianne* paljonkin yhteiskuntaa kritisoivia aineksia.

Romaanit kritisoivat vahvimmin naisen koulutuksen puutteita ja aukkoja. Se näkyy myös siinä, miten ne reflektoivat oman aikansa naisten tilannetta. Selman kasvatus ei valmista häntä häyryöhön tai vaimon osaan, koska hän järkyttyy seksistä ja alkaa inhota miehensä kosketusta. Ja vaikka hän onkin sivistänyt Marianneä enemmän itseään, ei koulunkäynti tuottanut mitään tutkintoa, millä saisi työtä. Mariannen koulunkäyntiä ei mainita, ja vaikka hän käyttäytyy, niin kuin nuoren porvarinaisen odotetaan käyttäytyvän, ei hänkään osaa vaimon roolia. Tällä kertaa syynä on yhteiskunnallinen näkemys naisen elämästä ja näiden näkemysten opettaminen naiselle. Marianne uppoutuu rakkausromaanien ja kuvittelee fiktion heijastavan todellisuutta avioliitosta ja rakkaudesta. Hän on oppinut porvarinaisen tavoille, mutta hänelle ei opetettu emännöinnin velvollisuuksia. Marianne on romaanien takia kuvitellut tehtävänsä olevan vain saada mies rakastumaan itseensä, ja sitten koittaisi onnellinen loppu.

Kuinka paljon kuvaus Selman ja Mariannen koulutuksesta edustaa omaa aikaansa, on ristiriitaista tutkimusta. Naisen koulutusta alettiin parantamaan Ruotsissa 1800-luvulla, ja tyttökouluja perustettiin, vaikka niiden taso vaihteli. Toisaalta tämän tehtävänä oli silti kouluia tytöistä vaimoja ja erottautua edukseen miestä hankkiessa. Tämä sopii romaanien kuvaukseen, sillä Mariannen koulutusta ei mainita, ja hän odottaa ainoastaan avioituvansa. Selmankin sukulaiset ovat järjestämässä tätä naimisiin, sitä he odottavat. Kuitenkin koulumaailma avarsi naisten kokemusta ja he näkivät muita rooleja naisille kuin vaimon ja äidin, toteavat sekä Ulvros että Bjurman. Romaanit peilaavat tätä, sillä Selma haluaisi toimia ammatissa ja elättää itseään, ja ainoastaan hänen mainitaan käyneen kouluja.

Romaaneissa ei näy, miten naisten mahdollisuudet ammatilliseen koulutukseen paranivat, koska yhteiskunnan piti keksiä keinoja elättää ylijäämä naimattomia naisia, joista ei ennen ollut tarvinnut huolehtia. Korkeampi koulutus avautui vähitellen naisille. Se toki näkyy siinä, että Selman haaveet maalarin urasta olivat toteutettavissa omana aikanaan, hän olisi voinut hakea haluamaansa kouluun ja siihen aikaan oli naismaalareita. Ulvros puolestaan kritisoi mielikuvaa toimettomasta kotirouvasta, jonka tarkoitus on luoda miellyttävä ilmapiiri. Hänen tutkimuksensa osoittavat naisten hoitaneen taloutta ja osallistuneen siihen kuuluviin töihin. Tällaiset käytännön taidot he oppivat tekemällä, joko omassa kodissaan tai muualla. Ulvros tuo toisaalta esiin senkin, että koulutus riippui pitkälti perheestä ja vanhemmista, joskus taso vaihteli rajusti, mutta se joka tapauksessa tähtäsi naisilla ensisijaisesti avioliittoon.

Benedictsson kritisoi viihdekirjallisuuden lukemista Mariannen hahmolla ja osoittaa kummassakin romaanissa kannattavansa hyötylukemista. Toisaalta tämä näyttää ajan yhteiskunnallista pelkoa naisen lukemisesta. Lukeminen oli yksi tapa valmistaa naisia osaansa äiteinä ja vaimoina, minkä takia oli tärkeää lukea oikein. Koska ajan naiskuva ei pitänyt tätä sukupuolta kykeneväisenä tekemään omia päättelyitä ja erottamaan faktan fiktiosta, haluttiin ohjata naisia lukemaan oikein mutta ei liikaa, vain tarpeeksi, jotta he olivat hyviä vaimoja. Sen ajan kulttuurissa esiintyi mielikuva vaimosta, joka ahmii niin paljon romaaneja, että ei ehdi hoitamaan taloutta tai miestään. Marianne vastaa tätä mielikuvaa, mutta se ei edusta todellisuutta, vaan pikemminkin yhteiskunnallisia pelkoja.

Naisten kirjakulutus kasvoi 1800-luvulla, mutta he hoitivat silti työnsä, harva olisi pystynyt jättämään velvollisuutensa. Lisäksi he ymmärsivät fiktion ja faktan eron, eivätkä ottaneet kaikkea totena. Selmankin lukemistapa on väärä yhteiskunnan aikomuksien kannalta, sillä hän lukee ja sivistää itseään liikaa, niin että haluaa lähteä avioliitostaan. Launis pitää naisten

lukemista joka tapauksessa emansipoivana, sillä se vie aikaa hänen roolistaan kodin hoitajana. Benedictssonin romaaneissa naisten lukeminen on yhteiskuntaa kritisoivaa, sillä päähenkilöt lukevat tavalla, mikä sotii yhteiskunnan ideaalia naisen päätehtävästä vaimona. Mariannen lukeminen romaanin lopussa voidaan toisaalta nähdä myös tätä sanomaa tuottavana, sillä hän alkaa sivistää itseään ja samalla ottaa paikkansa talon emäntänä. Toisaalta Benedictssonin kritiikki juuri on, että naiset eivät saa tarpeeksi sivistystä edes selvitäkseen heille suunnatusta tehtävästä eli avioliitosta. Ja hänenkin romaaninsa vaikuttavat osaltaan naisten lukemiseen ja ajatuksiin muiden muassa.

Yhteiskunnalliset muutokset Ruotsissa vaikuttivat myös keskiluokan naisten asemaan ja elatukseen. Naimattomien naisten oikeudet kasvoivat, sillä yhä useampi joutui hakeutumaan ansiotyöhön avioliiton sijaan. Tämän takia koulutuskin parani, kun yhteiskunnan piti keksiä, mistä tämä naisylijäämä saisi elantonsa. Avioliitto pysyi silti usein ensisijaisena tavoitteena naisilla, ja tämä porvarillinen ajattelutapa heijastuu romaaneista. Mariannen tapauksessa muuta vaihtoehtoa ei tule esiin kuin avioliitto, ja se on tälle tapa helpottaa isänsä taloudellista taakkaa, kun on yksi elätti vähemmän ja rikas vävy-poika. Selma puolestaan haluaisi tehdä työtä, mutta sitä ei pidetä ajankohtaisena. Vaikka hänen isällään on vähän rahaa, Selma katsotaan liian nuoreksi miettimään opiskelua ja toimeentuloa. Sen sijaan hyvän naimatarjouksen tullessa vastaan Selma on tarpeeksi vanha avioitumaan, ja lähipiiri pitää sitä parempana kuin työntekoa.

Todellisuutta muuttuvasta yhteiskunnasta, jossa yhä useampi nainen joutui elättämään itsensä, ei näy romaaneissa. Vaikka toisaalta se, että Mariannen porvariperhe hyväksyy sulhaseksi rikkaan Börjen, joka on noussut talonpoikaisluokasta keskiluokkaan, voidaan pitää näyttönä myönnytyksien tekemisestä rahapulan takia. 1800-luvun lopulla avioliitot eri luokkiin kuuluvien välillä alkoivat lisääntyä, vaikka toisaalta samaan luokkaan kuulumista pidettiin myös tärkeänä. Matovićin tutkimuksessa nousee esiin, että köyhtyneet ylempiluokkaiset saattoivat mennä naimisiin varakkaan alempiluokkaisen kanssa. Luokkajako näkyy silti vahvasti parinvalinnassa. Börjeä ei pidetä Mariannen perheessä talonpoikana ja kaikki siihen luokkaan kuuluvat tavat nähdään negatiivisena.

Porvarikulttuuri ja ideologia, missä perhe on keskiössä ja mies on perheen pää, tulee sen sijaan esiin romaaneissa. Vaikka naisilla on pientä pääomaa, esimerkiksi lakiuudistusten takia vaimot saivat hallita omaa erillistä omaisuuttaan, ovat he sidottuja miehiin, joko vanhempiinsa tai aviomiehiinsä. Selma tarvitsee miespuolista apua löytääkseen töitä, minkä

takia hän toivoo saavansa mieheltään apua, vaikka on jättämässä hänet. Marianne taas tuntee itsensä sidotuksi Börjeen, eikä siksi uskalla kertoa mitä tapahtui Pálin ja hänen välillään, koska silloin Marianne voisi jäädä puille paljaille. Patriarkaatin kritisointia on enemmän romaanissa *Pengar*, sen vertailussa avioliitosta itsensä myymiseen rahasta naisten kohdalla. Selma tuntee näin pitkin romaania, minkä takia hän myös kokee liittonsa vastenmielisenä. Tematiikka ja samankaltainen kritiikki oli yleistä ajan kirjallisuudessa, eli Benedictsson ei ole yksin pohdinnoissaan. Toisaalta Marianneakin voidaan pitää patriarkaatin uhrina riittämättömän koulutuksensa takia.

Tutkimuskirjallisuudessa nousee toisaalta sekin seikka, ettei yksinäisen naisen osa ollut aina sama kuin vapaus ja itsenäisyys. Ulvrosin tutkimuksessa tulee esiin, että naiset saattoivat kokea tyydytystä työstään, mutta toisaalta itsenäisyys saattoi olla vaikeaa. Ja itsenäisyydestä huolimatta heidän piti siltikin tukeutua lähimpiin miespuolisiin sukulaisiinsa. Myös uudet lait eivät aina saavuttaneet naisia, he eivät tiedostaneet tai kokeneet omaavansa monia muita mahdollisuuksia kuin avioliitto tai kotiopettajuus. Vaikka Selma janoaa työnteon tuomaa vapautta, pelkää hänkin köyhyyttä, minkä takia hän on jäänyt liittoonsa. Marianne puolestaan kokee avioitumisen juuri tuovan vapautta, varsinkin rahahuolista, mikä reflektoi tutkimuskirjallisuuden tuomaa kuvaa yksinäisen naisen ongelmista. Ulvros nostaa esiin senkin, mikä tulee myös Melby & al:n tutkimuksessa, että lait eivät olleet aina yhtä kuin käytäntö. Vaimolla saattoi olla paljonkin valtaa toimia oman mielensä mukaan, hänellä oli päätäntävaltaa emäntänä ja saattoi myös toimia liiketoimissa miehensä apuna. Mariannella on valtaa ja vastuuta maatilalla emäntänä ja Selma auttaa miestänsä liiketoimissa sihteerin tehtävien kautta. Kunhan he hoitavat vastuualueensa, heillä on tilaa toimia. Miehellä on kuitenkin ylin valta, niin romaaneissa kuin niiden kirjoitusajankohdassa.

Elatukseen liittyen reflektoivat romaanit hyvin sitä, miten tärkeää avioituessa oli miehen varallisuus. Tutkimuksessa käy selvästi ilmi, että rahalliset tekijät olivat tärkeitä, tunteita pidettiin toisarvoisina siinä mielessä, että ne eivät olleet pakollisia, niiden syntyminen ajateltiin voivan tapahtua avioliitossa. Ideaali rakkausavioliitosta oli saanut jalansijaa, mutta todellisuudessa tässäkin oli tärkeää rakastua oman luokkansa kuuluvaan yksilöön tai johonkukin sopivien ehdokkaiden joukosta. Romaaneissa Marianne rakastuu Börjeen vasta kun tietää tämän olevan sopiva ehdokas, teoksessa todetaan, että ilman rahaa Marianne ei olisi edes katsonut Börjen suuntaan. Selma ei mene naimisiin rakkaudesta, mutta hän alkaa taipua naimisiinmenon puolelle miettiessään mitä kaikkea voisi miehensä rahalla saada.

Perheen ja läheisten mielipide tulee esiin merkittävästi romaaneissa, Mariannen liittoa pohtivat kaikki, vaikka Marianne saa päättää, mutta molemmille päähenkilöille on tärkeää läheistensä suostumus tai mielihyvä liitosta. Kumpaakaan ei kuitenkaan pakoteta, vaikka Selmaan käytetään manipuloivia suostuttelukeinoja. Historiallisesta tutkimuksestakin nousee esiin lähipiirin osallistuminen vahvasti parinvalintaan, vaikka naisillakin on päätäntävaltaa. Naista ei voinut tämän ajan Ruotsissa enää pakottaa naimisiin, mutta erilaiset suostuttelukeinot nousevat esiin, esimerkiksi Levy nostaa esiin Selman ja Benedictssonin oman naimisiinmenon sekä niissä tapahtuvat manipulatiiviset yhtäläisyydet.

Tutkimuksessa nousee esiin Benedictssonin kirjalliset intentiot, varsinkin *Pengar* argumenttina naisen koulutuksen ja minuuden kehityksen puoltajana ennen mahdollisuutta avioitua. Mielipiteitä löytyy myös toisesta romaanista, vaikka *Fru Marianne* voidaan nähdä ainoastaan yhden naiselämänkin kuvauksena. Historiallisessa tutkimuksessa taas nousee esiin, että vaikka romaanit toisaalta heijastavatkin suhteellisen oikein omaa aikaansa, ne refleктоivat vain yhtä osaa, sillä naisten todellisuus ja elämä oli paljon moninaisempi kuin mitä kaksi romaanipäähenkilöä voi kuvata. Ne näyttävät pienen osan maailmaa, että tämän kaltainen todellisuus on joillakin 1880-luvun ruotsalaisilla naisilla voinut olla. Tosin tutkimuskirjallisuuden perusteella Marianne vaikuttaa vähintään osittain karikatyyriltä. Lisäksi romaanit heijastavat enemmän näkemyksiä ja ideaaleja, mikä on toki fiktion todellisuus yleensäkin.

Benedictssonin romaanit heijastavat sitä todellisuutta, että avioliittoa pidettiin edelleen ideaalina naiselle, vaikka todellisuus oli eri kuin ideaali. Mutta ideologia vaikuttaa ja siksi naisia pyrittiin kulttuurin ja koulutuksen kautta edelleen ohjaamaan ja pitämään avioliittoa parhaimpana tulevaisuudennäkymänä. Koska naiselle ei välttämättä jäänyt muita elatusmenetelmiä tämän takia kuin avioliitto, oli raha merkittävä tekijä avioitumisessa. Vaikka rakkaus oli myös suotavaa, piti sen tapahtua oikean henkilön kanssa. Ja koska avioliitossa mies hallitsi lain silmissä raha-asioita, näyttävät romaanit että raha ja vapaus olivat enimmäkseen kytkettyinä toisiinsa, ja että patriarkaattisessa yhteiskunnassa miehillä oli suuremmat oikeudet rahan suhteen.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Benedictsson, Victoria: *Fru Marianne* [1887]. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1950.

Benedictsson, Victoria: *Från Skåne* [1884] & *Pengar* [1885]. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1950.

Tutkimuskirjallisuus:

Bellaigue, Christina de: Faith and religion. *A Cultural history of childhood and family in the age of empire*. Edited by Colin Heywood. A cultural history of childhood and family volume 5, Berg, Oxford 2010, 149-166.

Bengtsson, Eva-Lena & Werkmäster, Barbro: *Kvinna och konstnär i 1800-talets Sverige*. Bokförlaget Signum, Lund 2004.

Bjurman, Eva Lis: *Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750-1830*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm 1998.

Björkman, Margareta: Läsning för nytta och nöje. Något om gamla och nya läsvanor. *Historiska och litteraturhistoriska studier 77*. Redigerade av Pia Forssell och John Strömberg. Historiska och litteraturhistoriska studier 77, Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2002, 105-128.

Boone, Joseph Allen: *Tradition counter tradition. Love and the form of fiction* [1987]. Women in Culture and Society, The University of Chicago Press, Chicago 1989.

Buske-Jensen, Lise: Glansen från Madonnan. Nordisk kvinnoromantik i europeisk belysning. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 45-55.

Böök, Fredrik: *Victoria Benedictsson. Minnesteckning*. Svenska Akademiens Minnesteckningar, Norstedts, Stockholm 1950.

Carlsson, Sten: *Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor. Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället*. Acta Universitatis Uppsaliensis. Studia Historica Uppsaliensia 90, [Uppsala Universitet], Uppsala 1977.

Claesson Pipping, Git: *Könet som läsanvisning. George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet – en receptionsstudie*. Symposion Graduale, Stockholm 1993.

Cott, Nancy: Passionlessness. An interpretation of Victorian sexual ideology, 1790-1850. *Signs. Journal of women in culture and society* volume 4 no: 2, Chicago 1978, 219-236.

Ekenstam, Claes: *Kroppens idéhistoria. Disciplinering och karaktärsdaning i Sverige 1700-1950*. Gidlunds Bokförlag, Hedemora 1993.

Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Alkuteokset: La volonté de savoir (Histoire de sexualité I) (1976), L'usage des plaisirs (Histoire de sexualité II) (1984), Le souci de soi (Histoire de sexualité III) (1984). Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, [Helsinki] 1998.

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar: *Den kultiverade människan* [1979]. Andra upplagan, Gleerups, Malmö 2019.

Heggestad, Eva: Konstnärskall och hustruplikt. Konflikter mellan arbete, kärlek och konst. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 508-511.

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise: Modernitetens kvinnliga text. Det moderna genombrottet i Norden. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 330-353.

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise & Mortensen Birgit: Att älska och älskas. Litterär sedlighet. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 363-371.

Holm, Birgitta: *Victoria Benedictsson*. Natur & Kultur, Stockholm 2007.

Isomaa, Saija: Moraalin ja tunteiden ristivedossa. 1800-luvun pohjoismaisen aviorikosromaanin naiset. *Kirjallisuuden naiset. Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*. Toimittaneet Riikka Rossi ja Saija Isomaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1391, SKS, Helsinki 2013, 55–86.

Johannisson, Karin: *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Norstedts, Stockholm 1994.

Kent, Neil: *A Concise History of Sweden*. Cambridge University Press, Cambridge 2008.

Kyle, Gunhild: *Svensk flickskola under 1800-talet*. Kvinnohistoriskt arkiv 9, Kvinnohistoriskt arkiv, Göteborg [1972].

Laqueur, Thomas: *Making sex. Body and gender from the Greeks to Freud*. Harvard University Press, Cambridge 1990.

Larsson, Berit: *Ljus och upplysning även för qvinnan. Kvinnors medborgarbildning i den svenska folkhögskolan 1868-1918*. Anamma, Göteborg 1997.

Larsson, Lisbeth: Den farliga romanen. Läsaren, romanförfattaren och genren. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 319–327.

Larsson, Olle & Marklund, Andreas: *Svensk historia*. Historiska Media, Lund 2012.

Launis, Kati: *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1029, SKS, Helsinki 2005.

Levy, Lundbo Jette: *Den dubbla blicken. Om att beskriva kvinnor. Ideologi och estetik i Victoria Benedictssons författarskap*. Alkuteos: Dobbeltblikket (1980). Ruots. Ann-Mari Seeberg. Hammarström & Åberg, Enskede 1982.

Löytty, Olli: Maailma kirjallisuudessa. *Tutkimusten maailma: suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Toim. Juha Herkman, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki & Olli Löytty. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 87, Jyväskylä 2006, 245–254.

Mai, Anne Marie: Stillhetens retorik. Minnen från vardagsrummet. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 94-108.

Manns, Ulla: *Från arvsrätt till myndighet. Kvinnohistoriska årtal från 1845 till 1921*. Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm 1987:3. Stockholms universitet, Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm, Stockholm 1987.

Manns, Ulla: *Upp systrar, väpnar er! Kön och politik i svensk 1800-talsfeminism*. Atlas akademi, Stockholm 2005.

Marten, James: Family relationships. *A Cultural history of childhood and family in the age of empire*. Edited by Colin Heywood. A cultural history of childhood and family volume 5, Berg, Oxford 2010, 19-38.

Matović, Margareta R.: *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*. Monografier utgivna av Stockholms kommun 57, Stockholm 1984.

Melby, Kari; Pylkkänen, Anu; Rosenbeck, Bente & Carlsson Wetterberg, Christina: *Inte ett ord om kärlek. Äktenskap och politik i Norden ca 1850-1930*. Lunds universitet, Centrum för Danmarksstudier 11. Makadam förlag, Göteborg 2006.

Mintz, Steven & Kellogg, Susan: *Domestic revolutions. A social history of American family life*. The Free Press, New York 1988.

Moberg, Verne: Victoria Benedictssons hållning i 1880-talets sexualpolitik. *Kvinnolitteraturforskning. Teorier och begynnelse. Rapport*. Sammanställd av Karin Westman Berg, medredaktör Gabriella Åhmansson. Kvinnolitteraturprojektet, Uppsala [1980], 58–72.

Mäkinen, Ilkka: "Nödvändighet af LainaKirjasto". *Modernin lukuhaluun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 668, SKS, Helsinki 1997.

Nordin Hennel, Ingeborg & Sjöblad, Christina: Lyckligare ungdom har aldrig funnits. Det moderna genombrottet i Sverige. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 495–507.

Oinonen, Paavo ja Mähkä, Rami: Fiktio kulttuurihistorian tutkimuksen lähteenä ja kohteena. *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toimittaneet Askko Nivala & Rami Mähkä. Turun yliopisto, k&h, Turku 2012, 271-303.

Pihlainen, Kalle: Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen.

Kulttuurihistoria: johdatus tutkimukseen. Toim. Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki 2001, 303–317.

Rosengren, Karl Erik: *Victoria Benedictsson*. Svenska författare, Natur och Kultur, Stockholm 1965.

Rosenman, Ellen Bayuk: Bodies and sexuality: sexuality and bodies in the age of empire. *A cultural history of women in the age of empire*. Edited by Teresa Mangum. A cultural history of women volume 5, Bloomsbury, London 2013, 47-65.

Rundquist, Angela: *Blått blod och liljevita händer. En etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850-1900*. Institutet för folklivsforskning, Carlssons, Stockholm 1989.

Rydén, Per: De nya läsarnas nya tidningar. *Det moderna genombrottet*. Redaktör Jakob Christensson. Signums svenska kulturhistoria, Signum, Stockholm 2008, 393-423.

Sjöblad, Christina: "The Lord's merciful way with me". An eighteenth-century diary. *Rethinking change. Current Swedish feminist research*. Redaktör: Olof Lindström. Brytpunkt, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Uppsala 1992, 37-59.

Sjöblad, Christina: *Bläck, äntligen! kan jag skriva. En studie i kvinnors dagböcker från 1800-talet*. Carlssons, Stockholm 2009.

Sjöblad, Christina & Witt-Brattström, Ebba: Jag vill skriva om kvinnor. Om Victoria Benedictsson. *Fadershuset. 1800-talet*. Red. Elisabeth Møller Jensen, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2, Wiken, Höganäs 1993, 528–539.

Spargo, Tamsin: Introduction. Past, present and future pasts. Reading the past. Literature and history. Edited by Tamsin Spargo. Readers in Cultural Criticism, Palgrave, Basingstoke 2000, 1-11.

Steinrud, Marie: *Den dolda offentligheten. Kvinnlighetens sfärer i 1800-talets svenska högreståndskultur*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2008.

Thane, Pat: The life cycle. Women and the life cycle, ca. 1800-1920. *A cultural history of women in the age of empire*. Edited by Teresa Mangum. A cultural history of women volume 5, Bloomsbury, London 2013, 21-46.

Tuohela, Kirsi: *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1161, SKS, Helsinki 2008.

Ulvros, Eva Helen: *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790-1870*. Historiska Media, Lund 1996.